

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ (καθηγ. F. J. Buejtendick)	321
ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ (Γ. Κρουσταλλάκη)	331
ΔΟΚΙΜΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΝ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΙΝ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ	336
ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ REIMS ΚΑΙ Η ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (Α. Δωρικοῦ)	341
Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ SARTRE ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ (Παν. Μπαλαχάμη)	343
ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ ΜΑΣ: Η ΜΕΙΟΝΕΞΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ (Αρ. Α. Ασπιώτη)	345
ΒΑΣΙΜΟΙ ΕΛΠΙΔΕΣ ΔΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ (Sam Keen)	349
ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΣΕ ΜΙΑ ΣΥΚΟΜΟΡΕΑ (Gr. Lemerrier) ..	356
ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ: «ΑΝΑΤΡΙΧΙΑΖΕΙ ΣΑΝ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ» (Ι. Γ. Αλεξίου)	359
ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΤΗΛΗ: Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙ (Π. Κυμίσση)	360
ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΕΝΟΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥ (Δ. Ναθαναήλ)	363
ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ (Κ. Χαραλαμπίδη)	364
ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ: «ΦΟΝΙΚΟ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ» (Ε. Ν. Μόσχου)	365
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	367

«ΑΚΤΙΝΕΣ» ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΕΤΟΣ 30όν

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1967

ΑΡΙΘ. 285

ΔΡΑΧ. 7

Πρὸς τοὺς κ.κ. Συνδρομητὰς τῶν «Ἀκτίνων» 1938 — 1968

Αἱ «Ἀκτίνες» εὐχαριστοῦν τὸν Θεὸν διότι ἠυλογήθησαν νὰ συμπληρῶνουν ἤδη 30 χρόνια ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς των. Τριάντα χρόνια σταθερᾶς καὶ συνεχοῦς πνευματικῆς προσπάθειάς καὶ εὐλογημένης ἐπαφῆς μὲ τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

Ἄλλ' ἤδη καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς τριακονταετίας αἱ «Ἀκτίνες» αἰσθάνονται τὸ χρέος καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ συνεχίσουν τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα διὰ νὰ ἀναφανοῦν οἱ καρποὶ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Καὶ ἀκόμη νὰ γίνῃ πλέον καρποφόρος ἡ διάδοσις καὶ ἐμπέδωσις τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ.

Κάθε μῆνα, καὶ εἰς τὴν ἀρχομένην νέαν περίοδον, ὁ συνδρομητὴς τῶν «Ἀκτίνων» θὰ ἔχῃ εἰς τὰ χέρια του ἓνα πνευματικὸν ὄργανον, τὸ ὁποῖον θὰ βοηθῆ εἰς τὸν πνευματικὸν προσανατολισμὸν του τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον καὶ θὰ τοῦ προσφέρῃ τὰ ἐφόδια διὰ τὴν χριστιανικὴν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ καλλιέργειαν ἰδιαιτέρως τῆς νέας γενεᾶς.

Μελέται Ἑλλήνων καὶ ξένων συνεργατῶν τῶν «Ἀκτίνων», ἐπιστημόνων καὶ διανοουμένων, διὰ

- ⊙ Τὴν πνευματικὴν πορείαν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου τῆς διαστημικῆς ἐποχῆς.
- ⊙ Τὰ προβλήματα τῆς νέας γενεᾶς.
- ⊙ Τῆς σημερινῆς οἰκογενείας.
- ⊙ Τῆς διακονίας καὶ ποιμάνσεως τοῦ συνανθρώπου εἰς τὴν ἐποχὴν μας.
- ⊙ Ἄρθρα, εἰδήσεις, κριτικὴ, καὶ πληροφορίαι ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν καὶ ξένην πνευματικὴν κίνησιν θὰ συντροφεύουν κατὰ μῆνα τὸν ἀναγνώστην τῶν «Ἀκτίνων» εἰς τὴν ἀγωνιστικὴν του πορείαν πρὸς τὰ ἔμπροσ.

Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος ἡ συμμεολὴ τοῦ ἀναγνώστου συνδρομητοῦ. Αἱ «Ἀκτίνες» εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδόσεώς των, τὸ 1938, διεκήρυξαν ὅτι «ὁ ἀναγνώστης - ἱμψυχωτῆς, ὁ ἀναγνώστης - δημιουργὸς εἶναι ἐκεῖνος πὺν δίδει προὴν ζωῆς εἰς ἐκεῖνο πὺν διαβάζει... καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον ἐπισφράγισιν μιᾶς προσπάθειάς πὺν ἀρχίζει ἀπλῶς μὲ τὸ γράψιμο».

Ἐν τῷ πνεύματι αὐτῷ ἡ ἐγγραφὴ συνδρομητῶν ἰθεωρήθη πάντοτε ὡς ἐκδήλωσις τοῦ πνευματικοῦ δεσμοῦ πὺν συνδέει τὸ περιοδικὸν μὲ τὸν συνδρομητὴν. Καὶ μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας προσκαλοῦμεν τοὺς φίλους μας συνδρομητὰς νὰ ἐγγράφουν ν ε ο υ ς συνδρομητὰς εἰς τὸ περιοδικὸν μας διὰ τὸ ἔτος 1968 ἀποστελλόντες τὰ ὄνόματα, διευθύνσεις των κ.λ.π. εἰς τὰ γραφεῖα μας.

Ἡ ἀξία τῆς ἐτησίως συνδρομῆς παραμένει ἡ ἴδια καὶ διὰ τὸ 1968, ἦτο: δρχ. 70, ὡστε νὰ εἶναι εἰς ὅλους προσιτῆ. Ὅσοι ἐπιθυμοῦν ἡμποροῦν νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸ γραφεῖον καὶ νὰ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των καρτέλλας ἐγγραφῆς νέων συνδρομητῶν ἐνγενεῖ μερίμνη φίλων τῶν «Ἀκτίνων».

Εἴμεθα ἐέβαιοι, ὅτι ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῆς προσπάθειάς αὐτῆς θὰ θελήσουν νὰ συμβάλουν ὅλοι οἱ μέχρι τοῦδε συνδρομηταὶ μας εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φίλων καὶ συνεργατῶν τῶν «Ἀκτίνων» διὰ νέων συνδρομητῶν — πνευματικῶν ἀγωνιστῶν — ἐνισχύοντες οὕτω τὰς ἐλπίδας διὰ μίαν νέαν καὶ καλύτεραν ἐποχὴν.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 30^{ον}

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1967

ΑΡΙΘ. 285

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ

ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Α'.

Αναρωτηθήκαμε ποιά είναι η σημασία του φυσικού πόνου, και γνωρίζουμε τώρα ότι ο ίδιος ο πόνος είναι εκείνος που μας δίνει την απάντηση, διότι αποτελεί ο ίδιος έναν τρόπο για να εξηγηθούμε «προσωπικά» μαζί του. Για να ξεπεράσωμε την ενημέρωση που άντλούμε απ' αυτόν, όσον άφορᾷ τὸν «χώρο» μέσ' στον οποίο έκδηλώνεται η σημασία του πόνου, πρέπει να συγκεκριμενοποιήσωμε τὸν πραγματικό του σύνδεσμο με την προσωπική μας ζωή, με την μορφή εϊκόνων, θανάτων, που θά μας δώσουν να έννοήσωμε τὸν τρόπο με τὸν οποίο σχετίζονται ὁ πόνος και ἡ προσωπική μας ζωή, τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖον ὁ πόνος ἀνήκει σ' αὐτήν, και ἀντιστρόφως.

Ἡ προσωπική ζωή εἶναι, καθεαυτή, πάντοτε ἀτελής, γεμάτη ἀντιθέσεις μέσ' στην ἑσωτερική της ἀταξία και διάσπαση, και μόνο όταν τὴν αἰσθανώμαστε με τὸν τρόπο αὐτό, πραγματώνομε τὴν ἀνθρωπίνη μας ὑπαρξή. Γενικά, ὅμως, δὲν ἀντιλαμβανόμεστε τὴ ζωή μας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἀλλὰ σάν ἕνα ρεῦμα ἀδιάκοπο ἀπὸ χαρὲς και λύπες, σάν ἕνα «γίγνεσθαι», μέσα μας και γύρω μας, που ἀλλάζει διαρκῶς χρώμα και συγκινησιακὸ τόνο. Σὲ μιὰ τέτοια προοπτική, ὁ φυσικός πόνος εἶναι ὀλότελα ἀσυναί-

σθητος και ἀκατανόητος. Δημιουργεῖ στην ὑπαρξή μας μιὰ «ἔκρηξη»—και ἔπειτα, τὸ σπάσιμο ἐπουλώνεται... Ἡ ζωή ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀρπάγη του, και συνεχίζει τὸ δρόμο της.

Στὸ ζῶο, ἡ ἀντίδραση που δημιουργεῖ ὁ πόνος ἐξαντλεῖται στην ἀδυναμία για ἀποτελεσματική ἀντίδραση. Ἡ ἀπάντησή του, που ἐκδηλώνεται με κραυγὲς και συσπάσεις του σώματος, συμβολίζει τὴν ἀδυναμία αὐτή και τὴν ἀνίσχυρη προσπάθειά του να ξεφύγει ἀπ' αὐτόν. Ὅταν ὁ πόνος παρατείνεται, τὶς κραυγὲς διαδέχεται μιὰ ἀναμονή που συνοδεύεται ἀπὸ βογγητά, μιὰ σιωπὴ πένθιμη, ἕνα μαρτύριο «ἀπρόσωπο» σὲ μιὰ παθητική ἐγκατάλειψη.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, βέβαια, ὑποχρεωμένος να ζῆ, ὡς ἕνα βαθμὸ, τὴ ζωή του ζῶου, σάν ἕνας αἰχμάλωτος μέσ' στην πορεία αὐτή του γίγνεσθαι, για τὸν ἑαυτό του και τὶς ἄλλες ζωϊκὲς ὑπάρξεις γύρω του, ἐπειδὴ «ἀνήκει» και αὐτὸς στη ζωϊκή, στην ἐφήμερη φύση. Κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ σκέψη του παραμένει «δεμένη» με τὴ ζωή, ἂν και, δυνάμει, ἡμπορεῖ να ξεφύγει ἀπ' αὐτήν, και εἶναι σχεδὸν ἀναγκασμένη να «ξαναζῆ» τὸ παρελθόν. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, ἐκεῖνο που λέει ὁ Max Picard για τὸ ζῶο ἰσχυρεῖ

έπίσης και για τόν άνθρωπο, ό όποιός ζή και αυτός ένα είδος ζωής φυτικής και άπρόσωπης: «ξεφεύγει διαρκώς άπό τό παρόν, σάν νά θρίσκειαι διαρκώς σέ πορεία, σάν νά θαδίζη συνεχώς άπό άλλαγή σέ άλλαγή».

Μόνο μ' αυτή τήν έννοια, είναι ό άνθρωπος αίχμάλωτος στήν «παρούσα στιγμή». Τό παρελθόν είναι κάτι πού πέρασε, τό μέλλον είναι κάτι πού θα πέραση και αυτό μέ τή σειρά του. 'Η «παρούσα στιγμή», θρίσκειαι άνάμεσα στά δύο, όχι έξω άπό τό χρόνο, αλλά σάν ένα κινούμενο σημείο πού μάς συνοδεύει στό δρόμο μας.

'Ο άνθρωπος, όμως, δέν είναι άπλώς ένα ζώο, όσο κι' άν παρουσιάζη ή ζωή του μιá ζωϊκή «μορφή». 'Ο άνθρωπος είναι ένα «πρόσωπο», άκόμα και στήν άσυναίσθητη κατάσταση ενός άθώου παιδιού. Για τό λόγο αυτό, στήν άπάντηση πού δίνει στόν πόνο, ή ανθρώπινη φύση του δέν έκδηλώνεται μόνο σ' αυτό πού τόν κάνει νά φωνάζη και νά άναστενάξη, αλλά πρό πάντων στό γεγονός ότι κλαίει, πού προκαλείται άπό μιá αντίδραση άκούσια, καθαρά όμως «προσωπική». Μ'αυτή τήν πράξη, ό άνθρωπος, σάν ένσυνείδητο πρόσωπο, συνθηκολογεί μέ τόν πόνο, έπειδή νοιώθει νά σκλαθώνεται και νά θασανίζεται, όχι άπλώς σέ μιá στιγμή θλίψεως, αλλά άπωθημένος στήν «όριακή» θέση τής ύπάρξεώς του, όπου δέν του μένει άλλο τίποτε νά κάνει. Συνθηκολογεί, λοιπόν, ό άνθρωπος, και τό γεγονός ότι κλαίει, άποτελεί μιá άληθινή «πράξη». Είναι ή «πράξις τής έσωτερικής έγκαταλείψεως», όπως λέει ό Plessner. Για τήν πράξη, όμως, αυτή, όπως και για όποιαδήποτε άλλη συνειδητή ένέργεια, μόνο ό άνθρωπος είναι ικανός...

Τό ζώο δέν κλαίει, ούτε, άκόμα περισσότερο, όταν πονή, διότι δέν έχει προσωπικότητα, όσο κι' άν έχη άνεπτυγμένα τήν «πρακτική» αντίληψη και τις συναισθηματικές σχέσεις μέ τό περιβάλλον του. 'Ο άνθρωπος πού κλαίει άπό πόνο, κλαίει σάν πρόσωπο, κι' όταν άκόμα δέν ξέρη ότι άποτελεί μιá προσωπικό-

τητα ανθρώπινη. Μέ τήν πράξη του αυτή, ό άνθρωπος φανερώνει τήν προσωπική του ύπόταση, και τήν άδυναμία του νά σταθί όλοκληρωτικά μέσα στό ρεύμα του προσκαιρου, τής φευγαλέας στιγμής. Μέ τά δάκρυά του αυτά, άποδεικνύει ότι, μ' όλο πού ύποφέρει, δέν παρασύρεται άπό τό ρεύμα τής φύσεως, αλλά θρίσκειαι, άν και άνίσχυρος ν' αντίδραση, έξω άπ' αυτό τό ρεύμα. "Όταν κλαίη, κάνει φανερή τήν ιδική του, προσωπική «θέση», άκόμα και κατά τής ίδιας του φύσεως, μ' όλο πού ή «θέση» του αυτή είναι άδύναμη—άφοϋ συνθηκολογεί. "Έτσι, στήν πράξη του αυτή, έκδηλώνεται ή πρώτη «προσωπική», ή πιό άπλη, ή πιό άνίσχυρη, ή πιό «παιδιάτικη» σημασία του πόνου.

'Απ' αυτό, θγαίνει τό άναγκαίο συμπέρασμα ότι, στή ζωή του παιδιού, ό πόνος άσκει μιá λειτουργία ιδιαίτερη: έξαπολύει τό κλάμα, πού είναι ή άδιαφιλονίκητη άπόδειξη τής προσωπικότητας.

'Η συνθηκόληψη πού ύπάρχει στά δάκρυα, φθάνει θέβαια τά όρια ένός μοιραίου καταναγκασμού, και συνεπώς μιáς άπλής λειτουργίας τής φύσεως, και τήν πλησιάζει τόσο πολύ, ώστε, κάτω άπό τήν έντύπωση πού μάς δίνει τό παιδί, πού δέν μπορεί άκόμα νά μιλήση, παρ' όλίγο νά τήν εκλάθωμε σάν μιá φυσική, άναπόφευκτη αντίδραση, και όμως, δέν πρόκειται για μιá τέτοια περίπτωση. Τό κλάμα είναι θέβαια κάτι πού χαρακτηρίζει ειδικά τό παιδί και τόν τρόπο τής ζωής του, όχι γενικά τή ζωϊκή φύση, αλλά τήν ιδιαίτερη φύση του. Σάν πράξη, όμως προσωπική, ή προσωπική έμπειρία του τό οδηγεί στήν άutosυνείδηση.

'Ωνομάσαμε τήν πράξη πού συνιστά τό κλάμα, αντίδραση άνίσχυρη και «παιδιάτικη». Θα ήμπορούσε άπ' αυτό νά συμπεράνη κανείς έσφαλμένα, ότι τό κλάμα έχει μικρή, έλάχιστη αξία. 'Ο ένήλικος πού ντρέπεται νά κλάψη άπό λύπη, άπό χαρά ή εύτυχία, δείχνει σάν νά συμμερίζεται τή γνώμη αυτή. Και όμως, στίς περιπτώσεις αυτές, ή «συνθηκόληψη» αυτή μπορεί νά είναι μιá πράξη πού δι-

νει την ύψηλότερη προσωπική απάντηση, πράγμα που δεν συμβαίνει όταν κλαίη κανείς από πόνο. Το να κλαίη κανείς από λύπη, από χαρά, από θαυμασμό, από θάμβος, είναι, αντίθετα προς την προσωπική έγκραταίειψη, ή αναγνώριση της συγκεκριμένης δυνάμεως μιᾶς ώρισμῆνης καταστάσεως. Ἀποτελεῖ, λοιπόν, μιᾶ ἀπόδειξη πραγματικῆ καὶ αὐθόρμητη τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὁποίου κλαίουμε τὴν ἀπώλεια, τῆς ἡδονῆς μιᾶς εὐτυχίας πού ἀπολαύσαμε, τῆς συναρπαστικῆς ὁμορφιάς πού μᾶς μάγεψε. Κι' αὐτὰ ἀκόμα τὰ δάκρυα πού προξενεῖ σ' ἕνα παιδί κάποιος περαστικός πόνος, φανερώνουν ὅτι εὐγενέστερο ὑπάρχει στὸν ἄνθρωπο. Μὲ σεβασμὸ ἀναλογιζόμαστε τὰ δάκρυα τοῦ Χριστοῦ ἔμπρὸς στὸν τάφο τοῦ Λαζάρου.

Μιᾶ δεύτερη σημασία τοῦ πόνου στὴν προσωπικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐμφανίζεται τώρα στὴν προχωρημένη παιδικὴ ἡλικία, ὅταν τὸ παιδί δὲν νοιώθῃ νὰ εἶναι ἀναγκασμένο νὰ κλαίη ἀπὸ πόνο, ἀλλὰ μαθαίνει νὰ αὐτοκυριαρχῆται. Στὴν ἀρχή, ἦταν παραδομένο στὴν συγκινησιακὴ δύνامي τῶν διαφόρων καταστάσεων, σὲ σημεῖο πού νὰ ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικᾶ ἀπ' αὐτὴ, εἴτε ὅταν ξεσποῦσε ἀμέσως σὲ κλάμα, εἴτε ὅταν ἦταν ἔτοιμο νὰ κλάψῃ. Τώρα ὁμως προσθέτει, μὲ τὴ θέλησή του, ἕνα νέο συστατικὸ στοιχεῖο τῶν καταστάσεων καί, ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσι, δίνει διέξοδο στὰ δάκρυά του, ἢ ἀντιστέκεται σ' αὐτὰ. Ὁ παιδαγωγὸς καλλιεργεῖ αὐτὴ του τὴν ἀντίστασι, στὴν ἀρχὴ μὲ τὴν ἐνθάρρυνσι, ἔπειτα μὲ παραινέσεις καὶ μὲ τὴν ἔξαρσι τῆς ὑπέρτερης ἀξίας πού συριστᾶ ἢ ἀντίστασι. Τὸ περιβάλλον, λοιπόν, καὶ τὸ παιδί τὸ ἴδιο, τοῦ θέτουν τὸ χρέος τῆς ἀντιστάσεως σάν ἐπιτακτικὴ ὑποχρέωσι. Πρέπει νὰ ἔχῃ θάρρος, νὰ μὴ κλαίη ἀπὸ πόνο, νὰ μὴ συνθηκολογῇ, νὰ μὴ παραδίδεται στὴν ἀδυναμία του, νὰ εἶναι ἕνας ἀληθινὸς ἄνδρας.

Μιᾶ ἀπαίτησι, δικαιολογημένη βέβαια ὡς ἕνα θαμὸ, ἀκόμα καὶ ὅταν πρόκειται γιὰ ἕνα παιδί.

★

Γνωρίζουμε, ὅτι ἡ κλίμαξ τοῦ «πόνου», στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι πολὺ μεγάλη, καὶ ὅτι τόσο ὁ μικρὸς, ὅσο καὶ ὁ μεγάλος πόνος, πρέπει νὰ ἔχουν μιᾶ ἀνάλογη ἐκδήλωσι, ὡστε νὰ ἐπαληθεῖται ἡ ἀποτίμησις τῶν συναισθηματικῶν αὐτῶν ἐμπειριῶν στὴν πραγματικὴ τους ἀξία.

Πρέπει, βέβαια, νὰ συγκρατοῦμε τὰ δάκρυά μας γιὰ ὠρισμένες λύπες περιορισμένης σημασίας καὶ ἐντάσεως, καὶ νὰ μὴν τ' ἀφίνουμε νὰ τρέχουν γιὰ αἰτίες σχετικῶς ἀσήμαντες. Ἡ ἀπαίτησι, λοιπόν, γιὰ αὐτοκυριαρχία ἔχει τὴν ἔννοια διαπαιδαγωγήσεως, πού καλλιεργεῖ τὸ θάρρος, σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἀποδεχώμαστε τὶς μικρὲς ἐνοχλήσεις, ἐπιφυλασσόμενοι γιὰ τὸν μεγαλύτερο, τὸν θαυότερο πόνο πού περιμένει τὸν καθένα μας. Ὁ φυσικὸς πόνος κατέχει, λοιπόν, μέσα στὶς φευγαλέες ἐκδηλώσεις του, κάποιον ἰδιαιτέρο νόημα γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, πού ἀπεργάζεται τὴ διαμόρφωσι τοῦ χαρακτήρος του—τοῦ σταθεροῦ αὐτοῦ καὶ μονίμου συστήματος τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν (ἠθικῶν) ἀξιῶν, σὲ ὁποῖο καταφεύγομε προκειμένου νὰ πάρωμε μιᾶ προσωπικὴ ἀπόφασι. Τὸ παιδί, λοιπόν, μαθαίνει νὰ μὴ ἀφίνη τὸν ἑαυτό του νὰ κλάψῃ, γιὰτὶ αὐτὸ θὰ ἦταν κάτι ἀνάξιο γιὰ τὴν προσωπικὴ του ἀξιοπρέπεια.

Ἡ ἀπαίτησι γιὰ αὐτοκυριαρχία καὶ ἀντίστασι κατὰ τῆς «συνθηκολογήσεως», δικαιολογεῖται, ὅπως εἴπαμε, ὡς ἕνα ὠρισμένο σημεῖο, δὲν πρέπει ὁμως νὰ ἐκφυλίζεται σὲ ἐπίδειξι «ἀνδρείας» καὶ σκληρότητα. Ὁ παιδαγωγὸς πού εἶναι προικισμένος μὲ παρατηρητικότητα, ξέρει ὅτι αὐτὸ μπορεῖ κάλλιστα νὰ συμβῆ σ' ἕνα παιδί, ὅποτε ὁ πόνος ἀποκτᾶ ἀρνητικὴ ἀξία στὴν ἀνάπτωσι τῆς προσωπικότητος.

Ὁ ἰσχυρὸς ἄνθρωπος πού ἀντλεῖ τὴ δυνάμη του ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ χαρακτήρα του, δὲν εἶναι δεμένος σὲ ἰαυστῆρα καθωρισμένα σχήματα, οὔτε θρίσκειται ἔξω ἀπὸ τὴ σχετικότητα τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἐπίδρασι τῶν προσωπικῶν του ἐμπειριῶν. Ὁ χαρακτήρ, βέβαια, ἐκφράζει

τη σταθερότητα τῶν κανόνων διαγωγῆς, οἱ κανόνες ὅμως αὐτοί, ὅσον ἀφορᾷ τὸν σωματικὸ ὄργανισμό, εἶναι πάντοτε σχέσεις τῶν μερῶν τοῦ σώματος μεταξὺ τους καὶ ὑπάρχουν ἀπλῶς ὡς φυσικὴ δομὴ τοῦ σώματος. Τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο δὲν εἶναι κάποιος ὄργανισμὸς τοποθετημένος σὲ μιὰ ἀνεξάρτητη ἀπομόνωση, ἀλλὰ μιὰ προσωπικότης ποῦ ἔχει πλήρη συνείδηση τῆς ἐξαρτήσεώς της, τοῦ τρωτοῦ, καὶ τῆς ἐνδεχομένης καταστροφῆς της. Ἐκτὸς λοιπόν, ἀπὸ τὸ σχετικῆς ἀξίας αἴσθημα τῆς αὐτοκυριαρχίας, ὅταν πρόκειται γιὰ κάποια ἀξία μετρίας σπουδαιότητος, πρέπει ἢ συνείδησις τοῦ παιδιοῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν ζωντανὴ θεβαιότητα, ὅτι ὑπάρχουν καὶ ὠρισμένες σημαντικὲς δυνάμεις μπρὸς στίς ὁποῖες ἡμπορεῖ νὰ τηρηθῇ κάποια στάση διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ θάρρους καὶ τῆς «γενναιότητος». Εἶναι τὸ ὑπερβατικὸ μυστήριον, ποῦ ὑπάρχει σὲ κάθε εἶδος πόνου (φυσικοῦ ἢ ἠθικοῦ), ποῦ μᾶς διδάσκει ὅτι, καὶ στὴν περίπτωσιν ἀκόμη τοῦ σωματικοῦ πόνου, ὅταν αὐτὸς ξεπερνᾷ ἕνα ὠρισμένο βαθμὸ διαρκείας καὶ ἐντάσεως, μένομε ἀνίσχυροι, χωρὶς τὴ δυνατότητα ἀντιδράσεως σὲ δυνάμεις τόσο ἰσχυρὲς καὶ ἀκατανίκητες. Ἐνα παιδί ποῦ δὲν κλαίει ποτέ, ἀκόμα καὶ ὅταν ὁ πόνος τοῦ εἶναι δυνατὸς, δείχνει μιὰ νοσηρὴ νοσοτροπία ἐπιδείξεως «παλληκαριᾶς», ποῦ θέτει σὲ κίνδυνον τὴν ἀρμονικὴν του ἀνάπτυξιν. Εἶναι μιὰ ἀλήθεια αὐτονόητη, ποῦ ἐπιθεβαιώνεται ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πεῖρα.

Ἐν ἔξιστασθῇ ἀπὸ μιὰ στενὴν, περιορισμένη ἄποψιν, τὸ γεγονὸς τοῦ νὰ ὑπομένῃ κανεὶς τὸν πόνον μὲ θάρρος, σιωπηλὰ καὶ δίχως δάκρυα, ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἢ μεγαλύτερη ἀρετὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στὴν ὁποία ἐκδηλώνεται ἡ δύναμις τοῦ χαρακτήρος, ἢ συναίσθησις τῆς προσωπικῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἡ θέλησις τῆς αὐτοκυριαρχίας. Εἶναι ἐν τούτοις ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι ἡ ἀρετὴ αὐτὴ ὀνομάζεται «ἀνδρική», καὶ ὅτι ἐκτιμᾶται πολὺ ὀλίγον στὴ γυναῖκα. Αὐτὴ ἢ παρατήρησις ἀποτελεῖ μιὰ προειδοποίησιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ βλέπωμε τὴν ἔν-

νοια τοῦ πόνου στὸν ἀνθρώπον ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον στὴν «ἠρωϊκὴ» στάσιν ἀπέναντί του.

Ἐν ἰδῇ κανεὶς στὴ γυναῖκα τὴν ἐκδηλωσὴν μιᾶς ἄλλης ἀπόψεως, ἐνὸς ἄλλου τρόπου ὑπάρξεως στὸν κόσμον, τότε παραμένει ἀληθινὸ δίχως τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ «ἄρρεν» στοιχεῖον πρέπει νὰ ὑπερισχῆ στὸν ἄνδρα ποῦ εἶναι πραγματικὰ τέτοιος. Ἡ μέριμνα ὅμως γιὰ τὸν πλησίον, ποῦ χαρακτηρίζεται τὴν γυναῖκα, ἢ φιλόνηθρον ἀφοσίωσιν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ἠθικὰ «εὐτρωτον» καὶ ἡ ἀδυναμία ποῦ τὴν κάνει νὰ συνθηκολογῇ—ἀκόμα καὶ μπρὸς σὲ ἄλλες δυνάμεις διαφορετικὲς ἀπὸ τὸν πόνον—πρέπει νὰ ὑπάρχουν «δυνάμεις» καὶ στὸν ἄνδρα καὶ νὰ παραμένουν πάντα ἔτοιμα νὰ ἐκδηλωθῶν. Ἡ «ἠρωϊκὴ», λοιπόν, στάσις τὴν ὁποία εἶχαμε ὑπ' ὄψιν μας ὅταν ἀπαιτούσαμε ἀπὸ τὸ παιδί νὰ αὐτοκυριαρχῆται, μόνον ἐν μέρει πραγματοποιεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ πόνου. Ὁ σωματικὸς πόνος εἶναι κάτι ποῦ κάνει τὸν ἀνθρώπον νὰ ὑποφέρει ἢ στάσιν, λοιπόν, ἀπέναντι στὸν πόνον, μὲ τὴν εὐρεῖαν ἐκδοχὴν τοῦ ὄρου αὐτοῦ, ἡμπορεῖ νὰ βρῇ τὴν ἐκφρασὴν τῆς στὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὸν πόνον τοῦ σώματος. Εἶναι, ἐν τούτοις, καλὸ γιὰ τὰ παιδιά νὰ σκληραγωγοῦνται, εἶναι χρήσιμον νὰ τὰ διδάσκωμε νὰ ὑπομένουν τίς δυσάρεστες καταστάσεις, καὶ τίς στερήσεις καὶ νὰ συγκρατοῦν τὰ δάκρυά τους ὅταν ὑποφέρουν.

Κανένας ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ καμμία γυναῖκα, δὲν κλαίουν ἀπὸ τὸν πόνον ὅταν εἶναι «γενναῖοι». Στὸν αἰῶνα τῆς «ἀστικῆς» νοσοτροπίας, στὸν ὁποῖον ζοῦμε καὶ ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ ἐγγίξῃ στὸ τέλος του, ἢ «ἠρωϊκὴ» στάσις πολὺ λίγο ἐφαρμόζεται καὶ ἐκτιμᾶται στὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν καὶ στὴ διαπαιδαγώγησιν τοῦ λαοῦ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ προσωπικὸ νόημα τοῦ ἠθικοῦ, ὅπως καὶ τοῦ φυσικοῦ πόνου, δὲν ἡμπορεῖ σ' αὐτὴν καὶ μόνον νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἐν θεωρήσωμε ὅτι ἡ αὐτοκυριαρχία εἶναι ἡ μόνη ἀξιόλογη ἀντίδρασις, καὶ ἡ μεγαλύτερη ἀρετὴ (ὅσο κι' ἂν εἶναι, καθ' ἑαυτὴν,

δικαιολογημένη), ἐμποδίζομε τὴ «συνθηκολόγηση» ἐμπρὸς στὸν πόνο, τὴ δυνατότητα γενικά καὶ ἄλλων μορφῶν ἀντιδράσεως.

★

Στις περισσότερες κοινωνίες τῶν πρωτογόνων, οἱ νέοι—κάποτε μάλιστα καὶ οἱ νέες—γιὰ νὰ γίνουν δεκτοὶ στὸν κύκλο τῶν ἐνηλίκων τῆς φυλῆς τους πρέπει ν' ἀποδείξουν ὅτι μποροῦν νὰ ὑπομένουν τὸν πόνο, κάποτε μάλιστα καὶ τὰ βασανιστήρια, χωρὶς νὰ «συνθηκολογοῦν». Ἡ ἀγωγή τῶν νέων στὶς πρωτόγονες φυλές θρῖσκει στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς συμπεριφορᾶς τὴν τελειωτικὴ τῆς ἐκδήλωση, καὶ ἡ ἔννοια τοῦ πόνου τὴν ὀλοκληρωτικὴ τῆς συνειδητοποίηση. Ἐμπρὸς στὶς ἄλλες μορφές τοῦ «πόνου», διατηρεῖται κατὰ κανόνα ἡ ἀντίδρασις τῆς «συνθηκολογήσεως», ἀν ὄχι μὲ τὰ δάκρυα, ἀλλὰ πάντως μὲ τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ἀπογοήτευσή.

Στὴ στάση ποὺ ἔπαιρναν οἱ ἀρχαῖοι ἐμπρὸς στὸν πόνο, ἡ ἡρωϊκὴ πάλη ἐναντίον του—στὸν πόνο ποὺ ἔστελναν οἱ θεοὶ καὶ ἡ Μοῖρα, ποὺ κυριαρχοῦσε ἀκόμα καὶ σ' αὐτοὺς ἐπάνω—ἔγινε μιὰ εὐγενικὴ κατάκτηση τοῦ πολιτισμοῦ, καθὼς σημειώνει σὲ μιὰ σύντομη παρατήρησή του ὁ Scheler. Ὁ ἀρχαῖος ἥρωας, δὲν ἀποφεύγει τὸν πόνο, ἀλλὰ τὸν ἀναζητεῖ μέσα στὴν περιπέτεια, στὸν κίνδυνο καὶ στὴ σκληρὴ δουλειά, σὰν κάποιον ἱπποτικὸ ἀντίπαλο ποὺ πρέπει νὰ νικήσῃ μὲ τὸν ἀγῶνα ἢ μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν καρτερία, σὲ μιὰ νίκη στὴν ὁποία ἀναμετρεῖ τις δυνάμεις του καὶ τὴν προσωπικὴ του ἀξία στὰ ἴδια του τὰ μάτια καὶ στὰ μάτια τοῦ κόσμου. Κυνηγᾷ, ἐπίσης, τὴ δόξα ποὺ τοῦ χαρίζει αὐτὸς ὁ θρίαμβος. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἡρωϊκὴ στάση, εἶναι αὐστηρὰ περιορισμένη ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποτελεσματικότητά της. Ὑποχωρεῖ μπροστὰ στὸ βαρύτερο πόνο, τὸν πόνο τῆς ψυχῆς, ποὺ ξεφεύγει ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς θελήσεως ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐξουσιάσῃ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἀκόμα καὶ ἡ ἀρχαία ἡρωϊκὴ στάση καταλήγει συχνὰ στὴν πικρία καὶ στὴν ἀπάθεια, καὶ

ἀπωθεῖται πρὸς τὴν ὑπερηφάνεια. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἡρωϊκὸς ἄνθρωπος ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὴν ἰδέα ποὺ σχηματίζουν οἱ ἄλλοι—καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος—γιὰ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὸ θάρρος του.

Ὁ Νίτσε μᾶς δείχνει καθαρὰ στὸ βιβλίον του «Πέρα ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ», πόσο ἡ ἀπαισιόδοξη αὐτὴ θεώρηση τοῦ ψυχικοῦ πόνου, ποὺ φέρει τὸ προσωπεῖο τῆς πνευματικῆς εὐγένειας, εἶναι στὴν οὐσία τῆς πικρίας καὶ μίσους τοῦ ἑαυτοῦ.

Ὅποιοι διάβασε τὴν ἀπλὴ καὶ συγκινητικὴ περιγραφή τῶν πληγωμένων στρατιωτῶν στὴ «Ζωὴ τῶν μαρτύρων» τοῦ Georges Duhamel, δὲν θὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸ Νίτσε, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ ρομαντικὴ ἔλλειψη εἰλικρίνειας, εἶναι τυφλὸς μπρὸς στὴν πραγματικότητα τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου. Ὁ πόνος, φαινομενικὰ μόνον «χωρίζει καὶ ἐξευγενίζει» μὲ τὴν ὑπερηφάνεια. Καὶ ὁ Duhamel, εἶδε, θέβαια, κάποιον πληγωμένο ἀσυγκίνητο: «στὸ παγερὸ του πρόσωπο κυριαρχοῦσε ἕνα δυνατὸ μῖσος καὶ μιὰ μεγάλη προσπάθεια γιὰ ἀξιοπρέπεια». Λέγει, ὅμως, ἀκόμα: «ὑπέφερε μὲ θάρρος, καὶ σὰν ἄνθρωπος ποὺ προσπαθεῖ φιλότιμα νὰ καταστείλῃ καὶ τίς θεμιτότερες ἀντιδράσεις τῆς πληγωμένης σάρκας. Δὲν θυμοῦμαι νὰ τὸν ἀκουσα κἂν νὰ φωνάζῃ, πρᾶγμα ποὺ θὰ μοῦ φαινόταν ἄλλωστε φυσικώτατο...». Στὰ ἀπλὰ αὐτὰ λόγια, δὲν διαγράφονται, ἄραγε, τὰ ὄρια τῆς ἡρωϊκῆς ἀντιδράσεως, προκειμένου ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ γενναίωτο ἀνθρώπο;

Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, στὴ Γερμανία ὁ «καθαρὸς» ἡρωϊσμός τοῦ Κάντ, τοῦ Ἐγγέλου καὶ τοῦ Φίχτε καταλήγει μοιραίως στὴν ἀπαισιοδοξία. Διότι οἱ πράξεις ποὺ ἀπαιτεῖ ὁ ἡρωϊσμός, ποὺ συνδέεται μὲ τὴν περιφρόνηση τῶν ἄλλων, ἔχουν ἕνα ὀρισμένο ὄριο. Τὸ ὄριο αὐτὸ εἶναι ἡ περιοχὴ ἐνὸς κόσμου, στὸν ὁποῖο μέσα οἱ πράξεις αὐτές, ἀπὸ μεταφυσικῆς ἀπόψεως, δὲν πρέπει νὰ λάθουν χώραν. Ὁ «ἀπόλυτος» ἥρωας, λέει ὁ Scheler, παύει πιά νὰ εἶναι ἥρωας· εἶναι ἕνας τρελλὸς ἢ ἕνας ἄρρωστος ποὺ ἔχει προσβληθῇ

ἀπό «ἀλγοφιλία». Οἱ λόγοι του, μ' ὄλο-
που ἀσχολοῦνται γενικά μὲ τὴν ἔννοια
καὶ τὴ σημασία τοῦ πόνου, θυμίζου-
ν καὶ αὐτὸ ἀκόμα τὸ θάρρος καὶ ἡ γεν-
ναιότητα στὸν πόνο δὲν ἔχουν ἀξία παρὰ
μόνο μέσα στὴ σχετικότητα καὶ σὰν κα-
τάσταση μεταβατικὴ πρὸς μία ὑψηλότε-
ρη προσωπικὴ στάση ποῦ δὲν καταλήγει
στὴν ὑπεροψία, τὴν ἀπαισιοδοξία, καὶ
τὴν παθητικὴ παραδοχή.

★

Στὸ διάστημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ
ἀνθρώπου, ὅλες οἱ ἐμπειρίες του, καὶ ἀ-
κόμη περισσότερο ἡ ἐμπειρία τοῦ πόνου,
ἀποκτοῦν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς δό-
νης, κάποια ἀξία γνώσεως καὶ φυσικῆς
ἀντιδράσεως. Ἐὰν ἡ «συνθηκολόγησις»
πραγματοποιεῖται σὰν μία, σχεδὸν ἀνα-
πόφευκτη ἀντίδραση, ἡ θαρραλέα ἀντι-
μετώπιση, ἡ ἄρνησή μας νὰ παραδοθῶ-
με, ἔχει κατὰ πρῶτον τὴν ἔννοια μιᾶς
προσωπικῆς πράξεως ποῦ ἔχει ἀντικείμε-
νο τὴν πραγματάωσι μιᾶς ἀξίας—τῆς
προσωπικότητός μας. Ὁ πόνος, σὰν δο-
κιμασία τοῦ νοῦ καὶ τῆς βουλήσεως, παί-
ζει τὸν ρόλο εὐκαιρίας γιὰ τὴν ἀνάπτυ-
ξη τῆς ἡρωϊκῆς μας συνειδήσεως, μὲ τὴν
τέλεση μιᾶς πράξεως. Ἀπὸ μιὰ ὠρισμένη
ἀποψη, τὸ ὀδυνηρὸ περιεχόμενον τοῦ πό-
νου συγχωνεύεται τότε μὲ τὸ αἶσθημα
τῆς προσωπικῆς μας ἀξίας ποῦ, χάρις
στὸν «τονωτικὸ» χαρακτήρα του, ἀπαλύ-
νει τὴ θλίψη καὶ κάποτε μάλιστα τὴν ἐ-
ξουδετερώνει.

Ἀποδείξαμε προηγουμένως ὅτι ἡ οὐ-
σία τοῦ πόνου συνίσταται στὸ γεγονός
ὅτι προσβάλλει τὸν ἄνθρωπο στὴν ἐσω-
τερικὴ του ἐνότητα—στὴν ψυχοσωματικὴ
του ὑπαρξή—καὶ θέτει σὲ σύγκρουση τὸ
ἐγὼ μὲ τὸ σῶμα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ὀδυνη-
ρὸ του περιεχόμενον. Ἀπ' αὐτῆ, λοιπόν,
τὴ «μορφὴ» τῆς ἀδυναμίας, ἀπ' αὐτὴ
τὴν «ἐξουθένωση τοῦ ἐγὼ μέσα στὴ σω-
ματικὴ φύση τοῦ πόνου» πηγάζει ἡ δυ-
νατότης τῆς ἀνακλαστικῆς ἀντιδράσεως,
τῆς προσωπικῆς στάσεως ἀπέναντι στὸν
πόνο.

Ἔτσι, λοιπόν, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ βασικὴ
οὐσία τοῦ πόνου, στὴ σύγκρουσή της μὲ

τὴ βασικὴ τάση τοῦ ὄργανισμοῦ γιὰ αὐ-
τοσυντήρηση, μᾶς βοηθεῖ νὰ κατανοήσω-
με τὴν ἐνεργητικὴ καὶ ἡρωϊκὴ ἀντίδραση,
τὴν ἀντίσταση. Ἡ ἡρωϊκὴ στάση πηγάζει
ἀπ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια, ἐκφράζει τὴ
θέλησή μας νὰ μὴ ἀπολεσθῶμε, διότι
εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ ἐκδηλωθῇ στὴ
σφαῖρα τῆς προσωπικῆς μας ζω-
ῆς. Ὁ πόνος γίνεται αἰσθητὸς σὰν
προσβολὴ κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ
τῆς ἀφροντισιάς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀ-
παντοῦμε λοιπὸν μὲ τὴν προσβολή, μὲ
τὴν «κακία», μὲ συμβολικὰς πράξεις ἐπι-
θέσεως, οἱ ὁποῖες ἐκφράζουσι τὴν ἀνίσχυ-
ρη ὀργή μας. Αὐτὴ ἡ ἀντίδρασις χαρα-
κτηρίζει ἐπίσης τὴν ἄμυνα τοῦ ζωϊκοῦ
στοιχείου, ποῦ ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς ἐ-
νεργητικῆς καὶ θαρραλέας ἀντιμετωπί-
σεως. Καταστέλλομε τὸν πόνο μὲ κινή-
σεις συσπάσεων, μὲ ἐκδηλώσεις θυμοῦ,
καὶ τὸ θέαμα τῆς ἐντάσεως τῶν χαρα-
κτηριστικῶν τοῦ προσώπου, τῶν σφιγμέ-
νων δοντιῶν καὶ γρόνθων, φανερώνει μιὰ
πνευματικὴ κατάστασι ποῦ συγγενεῖται
πολύ μὲ τὴν κακία. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό,
ἡ ἡρωϊκὴ στάσις φέρει μέσα τὴν ὄχι μό-
νο τὸν κίνδυνον τῆς «ὑπεροψίας καὶ τῆς
ἀηδίας», γιὰ τὰ ὁποῖα μιλεῖ ὁ Νίτσε,
ἀλλὰ καὶ τῆς σκληρότητος, τῆς πικρίας,
τῆς ἐχθρότητος πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ
ὅλα αὐτὰ συνθέτουν τὴν ἀπαισιοδοξία
καὶ τὴ μισανθρωπία ποῦ ἀνεκάλυψε στὴν
ἔννοια τοῦ «ἡρωϊσμοῦ» ὁ Scheler.

Στὴν περιοχὴ τοῦ ζῶντος ὄργανισμοῦ,
αὐτὸ ποῦ ὀνομάζομε «σημασία» μιᾶς
λειτουργίας εἶναι ἡ σχέσις της μὲ τὸ
μοναδικὸ σκοπὸ ποῦ ἡμπορεῖ νὰ πρα-
γματοποιηθῇ στὸν ἐνὸργανον κόσμον, τὸ
νὰ ὑπάρχει, δηλαδὴ, καὶ νὰ διατηρῇ
τὴν ἀνεξαρτησία του ἀπέναντι σὲ ὁποια-
δήποτε ἐξωτερικὴ ἢ ἐσωτερικὴ μεταβο-
λὴ καὶ ἀλλοίωσις. Ὁ ὄρισμός αὐτὸς δια-
τηρεῖ τὴν ἀξία του καὶ προκειμένου γιὰ
τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Τὸ τε-
λευταῖο αὐτό, ἀπειλεῖται ἐν τούτοις στὴν
ἴδια του τὴν ὑπαρξή, ἀπὸ ἐξωτερικοὺς
καὶ ἐσωτερικοὺς παράγοντες, μ' ἕναν
τρόπον τελειῶς διαφορετικὸν ἀπὸ τὸ φυ-
τό, ἢ ἀκόμα καὶ τὸ ζῶον. Πραγματικά,
ἂν μέσα στὴ φύση, κάθε δράσις καὶ ἀν-

τίδραση συνδέονται μεταξύ τους σύμφωνα με κάποιο νόμο υποχρεωτικό και απaráβατο, στον κόσμο του ανθρώπινου προσώπου παρεμβάλλεται επίσης και μία σχέση ύπευθυνησ συμπεριφορᾶς, ανάμεσα στις δυνάμεις τῆς διαταραχῆς καὶ στὴν ἐνότητα τῆς προσωπικῆς ὑπάρξεως. Πρόκειται ἐδῶ γιὰ ἕνα χάρισμα ἰδιαιτέρο, τὸ ὁποῖο ἐπιβάλλει ἕνα ὠρισμένο καθήκον, καὶ ταυτόχρονα μιὰ ἐπανόρθωση, μιὰ ἀποκατάσταση. Δὲν πρόκειται ἀπλῶς γιὰ κάποια ἀντίδραση, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἀπάντηση, πρὸς μιὰ ἀπαίτηση, πού πρέπει ἐπομένως νὰ κριθῆ ἀνάλογα μὲ τὴ θετική ἢ τὴν ἀρνητική τῆς ἀξία.

★

Ποιὲς εἶναι οἱ ἀξιώσεις πού ἐπιτρέπεται, καὶ πού πρέπει νὰ ἔχουμε ἀπὸ τὴ ζωὴ ἑνὸς προσώπου, ποιοὶ εἶναι οἱ κανόνες συμπεριφορᾶς μὲ τοὺς ὁποίους ἡ ζωὴ αὐτὴ ὀφείλει νὰ συμμορφώνεται; Ἰδού ἕνα πρόβλημα, στὸ ὁποῖο μόνο μιὰ ἀνθρώπινη εἰκόνα πού βασίζεται σὲ μιὰ φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογικὴ θεώρηση ἡμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ ἀπάντηση. Ἄν ἡ τελευταία αὐτὴ, εἴτε ρητῶς εἴτε ὄχι, βλέπῃ τὸν ἄνθρωπο ὡς ἕνα ἀπλὸ προϊόν τῆς φύσεως ἢ μᾶλλον ὡς «τὸ τελειότερο προϊόν τῆς», τότε ὁ ἄνθρωπος θὰ πρέπει νὰ ὑπακούσῃ ἀποκλειστικὰ στοὺς νόμους τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τῆς διαβίωσῆς τοῦ «εἶδους». Ἡ αὐτοσυντήρησις θὰ νοηθῆ τότε ὡς ἕνα μίαν τάση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ζῆ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο χρόνο, κάτω ἀπὸ τὶς καλύτερες δυνατὰς συνθήκες, πού ἐρμηνεύονται ὑποκειμενικὰ μὲ τὸ αἶσθημα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἰκανοποιήσεως, καὶ ἀντικειμενικὰ μὲ τὴν ἐκτέλεση τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν πού χαρακτηρίζουν τὸ εἶδος «ἄνθρωπος». Θὰ πρέπει δὲ ἐδῶ νὰ σημειωθῆ, ὅτι αὐτὸ πού ἐννοεῖται μὲ τὴν «συντήρησις τοῦ εἶδους», δὲν εἶναι ἀρκετὰ σαφές, καθόσον οἱ νατουραλιστικὲς περὶ ἀνθρώπου ἀντιλήψεις διαφέρουν ἀρκετὰ μεταξύ τους.

Ὅταν πρόκειται, ὅμως, γιὰ τὸ καλὸ τῆς φυλῆς, τοῦ λαοῦ ἢ τῆς ἀνθρωπότη-

τος, εἴτε περιλαμβάνεται σ' αὐτό, εἴτε ὄχι, ἡ τάση πρὸς τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ καὶ τὶς ἠθικὰς ἢ τὶς κοινωνικὰς ἀξίες, εἶναι ὅλοι σύμφωνοι γιὰ τὴν μηδαμινότητα ἢ τὴν «ἀπαξία» τοῦ φυσικοῦ πόνου. Ἀναγνωρίζεται ὁ προειδοποιητικὸς χαρακτήρας του, τὴ λειτουργία ὅμως αὐτὴ τὴν πραγματοποιεῖ ὁ πόνος ὡς ἕνα σύνθημα καὶ προειδοποίηση καὶ ὄχι ὡς πηγὴ ὀδύνης.

Τὸ ζήτημα πού σχετίζεται μὲ τὴν προσωπικὴ σημασία τοῦ πόνου καὶ μὲ τὴν ἀπάντησις τὴν ὁποία προκαλεῖ, ἀφορᾷ ὀλιγώτερο τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιμετωπίζει κανεὶς τὸν πόνο, καὶ περισσότερο τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος προσβάλλεται καὶ ὑποφέρει ἀπ' αὐτόν.

Στὴν ἐνεργητικὴ ἡρωικὴ στάση, τὸ γεγονός ὅτι ἔχει κανεὶς προσβληθῆ ἀπὸ τὸν πόνο θεωρεῖται καὶ γίνεται ἀποδεκτὸ ὡς ἕνα θετικὸ ἀγαθόν, ὡς ἕνα εὐνοϊκὴ εὐκαιρία γιὰ νὰ δοκιμασθῇ ἑαυτὸ του τὸ θάρρος καὶ τὴ δύναμι χαρακτήρος, δοκιμασία πού κολακεύει τὴν αὐτοεκτίμησις καὶ ἐξυψώνει συνάμα τὸ κύρος πού ἀποκτᾷ κανεὶς στὰ μάτια τῶν ἄλλων.

Μ' ὄλο πού ὁ ἡρωϊσμός αὐτὸς ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τοῦ ρηχοῦ νατουραλισμοῦ καὶ τοῦ ὀφελιμοῦ, καὶ τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπο μπρὸς σὲ ἕνα κανόνα ἐπιτακτικῆς συμπεριφορᾶς μ' ὄλο πού ἡ διακήρυξις τοῦ ἡρωϊσμοῦ στὴν ἐποχὴ τοῦ νεοκλασικισμοῦ καὶ τοῦ ρομαντικοῦ ἰδεολογισμοῦ εἶναι πολὺτιμη ὡς ἕνα ἀπόπειρα ἀπολυτρώσεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴ μαγγανεία τῆς ματαιᾶς ἐπιδιώξεως τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἡσυχίας, τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι λιγώτερο ἐξουθενωτικὸ γιὰ ἕνα ἀνθρώπινη ἠθικὴ λεπτότερη καὶ εὐγενέστερη.

Μέσα εἰς τὸ ψυχρὸ κλίμα τοῦ ἡρωϊσμοῦ αὐτοῦ, πού εἶναι φτιαγμένος ἀπὸ πεσσιμισμὸ καὶ ὑπεροψία, ἀποψύχεται ἡ τρυφερὴ ἀγάπη καὶ ἡ ἀπλότης τῆς καρδιάς πού ἐνώνουν τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἀπόλυτη πραγματικότητά ἐνὸς Θεοῦ προσωπικοῦ, πού ὁ ἀπεριόριστος πόθος του καὶ ἡ ἀσίγαστη ἐπιδίωξις του τείνουν πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν

πραγματική ἐλευθερία. Ἡ θρησκεία ἀναζητεῖ αὐτὸν τὸν σύνδεσμο, στὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν «μίμηση» τοῦ Χριστοῦ. Χωρὶς νὰ ἀποκλείη μιὰ σχετική ἐπιδοκιμασία τοῦ θάρρους καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ ἀπέναντι στὸν πόνο, ὅμως, πιστὴ στὶς βασικές, στὶς βαθύτερες ἀρχές της, δὲν ἔμπορεῖ νὰ θεωρήσῃ τὴν «ἡρωϊκή» στάση σὰν τὴν ὑψηλότερη πραγματοποίηση τοῦ νοήματος τοῦ πόνου.

Τὸ θάρρος τοῦ ἡρωϊσμοῦ μᾶς κάνει νὰ ὑπομένωμε τὸν πόνο, δὲν ἐξουδετερώνει ὅμως τὴν ὑπαρξιακὴ μας ἀθλιότητα, ἢ ὅποια εἶναι πραγματική. Τὴν κάνει μόνο «νὰ ὠχρηᾶ» μπρὸς στὴ συνείδησή μας μὲ τὸ φωτιστέφανο ἐκεῖνο ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὴ ρωμαντικὴ φαντασία, στεφανώνει τὴ μορφή τοῦ θαρραλέου ἀνθρώπου ποῦ ὀρθώνεται μὲ τὸν ἀνδρισμὸ τοῦ ἡρωϊκά, τοῦ «πάσχοντος ἡρώος». Ὁ ρωμαντισμὸς, ὅμως, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τοῦ αἰσθήματος τῆς πραγματικότητας, καὶ ἔτσι ἡ «ἡρωϊκή» στάσις παραβλέπει τὴν βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πόνου του. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ ἡρωϊσμός δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς νὰ ζημιώσῃ τὴν ἠθικὴ ἀξία τῆς προσωπικῆς ὑπάρξεως.

Ἡ ταπεινοφροσύνη ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ τὸν ἡρωϊσμό: εἶναι ἡ ἀληθινὴ εὐγένεια τοῦ πνεύματος, εἶναι «ἓνας τρόπος ἀγάπης, ὁ μόνος ποῦ, μὲ μιὰ δύναμη παρόμοια μ' ἐκείνη τοῦ ἡλίου, σπάζει τὸν σκληρὸ πάγο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ὑπερηφάνεια, πλουτισμένη ἀπὸ τοὺς πόνους της, αἰχμαλωτίζει τὸ ἐγὼ ποῦ φτωχαίνει ὀλοένα καὶ περισσότερο. Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ ὑψηλὴ τέχνη τῆς ψυχῆς, ποῦ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ξεκουράζεται πολὺ πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια στὰ ὁποῖα ἀφίνεται ἀπλῶς νὰ ζῆ ἀκολουθώντας τὸ ρεῦμα τῶν γεγονότων» (Scheler).

Μόνο σὲ μιὰ τέτοια ταπεινοφροσύνη, ὑψηλῆς εὐγένειας, μπορεῖ ὁ ἡρωϊσμός νὰ ἔχῃ τὴ θέσῃ του. Διότι προφυλάσσεται ἀπὸ τὸν πεσσιμισμὸ καὶ τὴν ὑπεροψία, ἐπειδὴ ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ τὴ ρωμαντικὴ ψευδαίσθηση.

✱

Ποιὰ εἶναι τώρα ἡ περίπτωση τῆς ὑποταγῆς, τοῦ παθητικοῦ ἡρωϊσμοῦ; Ἐμποροῦμε νὰ διακρίνωμε μιὰ προσωπικὴ ἀπάντηση στὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τοῦ πόνου, ὅπως τὰ παρουσιάζει ἡ στάσις τῆς φυσικῆς παθητικότητας; Ὁδηγούμεθα στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ποῦ ἐμνημονεύσαμε ἤδη ὅτι τὸ ζῶο παραμένει τελικὰ μέσα στὸν πόνο τοῦ ἡσυχο, καὶ ὅτι μὲ τὴν ἀκίνησιν τοῦ ἀκριβῶς αὐτὴ τακτοποιεῖται μὲ αὐτόν· καὶ ὅτι, ὅπως εἶπαμε σὲ κάποιον ἄλλο κεφάλαιο, ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς τοῦ πόνου μὲ τὴν «ἀνάπαυση» ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ στὸν ἀνθρώπο σὰν μέθοδος ἐξουδετερώσεως τοῦ αἰσθήματος τοῦ πόνου.

Ὅπως εἶδαμε, ὅταν ἐμελετήσαμε τὴν «ἐνεργητικὴ» ἀνάπαυση καὶ τὴ μέθοδο «γιόγκα», ὁ πόνος ἐξαφανίζεται στὸ μέτρο ποῦ ἡ ἀντικειμενικὴ στάσις ἀντικαθιστᾷ τὴ συναίσθηματικὴ. Ἔτσι, ἡ οὐσία τοῦ πόνου, σὰν χωρισμὸς μεταξύ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ σώματός του—μὲ τὸ ὁποῖο ἐν τούτοις παραμένει συνδεδεμένο λόγῳ τῆς ἀδυναμίας του—μᾶς κάνει νὰ ἐννοήσωμε τὴ δυνατότητα τῆς «καταργήσεως» του, τῆς θλίψεως δηλαδὴ τὴν ὁποῖα ὁ πόνος προξενεῖ.

Εἶναι φανερό, ὅτι στὴ φύση, οὔτε ἡ σκῆψη οὔτε ἡ ἐνσυνείδητη γνώση ὀδηγοῦν στὴν παθητικὴ ὑποταγή. Ὁ ζωϊκὸς κόσμος, ὀδηγεῖται μᾶλλον σ' αὐτὴ ἀπὸ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν ἐγκεφαλικῶν ἀνακλαστικῶν, θὰ ἐλέγαμε τῆς «σοφίας» τῆς φύσεως, ποῦ ἐκδηλώνεται σὲ πολλὰς ἀπὸ τίς ἀντιδράσεις τοῦ ὀργανισμοῦ. Αὐτὸ ποῦ συμβαίνει κατὰ ἓνα τρόπον αὐτόματο στὸ ζωϊκὸ βασίλειο, τὸ κατορθώνει ὁ ἀνθρώπος μόνον μέσα ἀπὸ τὴν κοπιαστικὴ ὁδὸ τῆς διανοίας, καὶ μόνον ἐν μέρει μερικὲς φορές. Τὸ ζῶο λησμονεῖ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του, ὁ ἀνθρώπος ὅμως λησμονεῖ πολὺ δύσκολα. Ἄν κάποτε ἀποκαλέσαμε τὴν ἀνάπαυση σωματικὴ ἀντίστοιχο τῆς ψυχικῆς γαλήνης, θὰ πρέπει νὰ προσθέσωμε ὅτι ἡ «ἀνάπαυσις» παρέχεται σιωπηρῶς μέσα στὴ σοφία τῆς φύσεως ποῦ ἀγκαλιάζει ὅλα τὰ ἔμβια ὄντα, ἐνῶ ἡ ψυχικὴ γαλήνη εἶ-

ναι πάντοτε ένα διαρκώς ανανεούμενο έργο της διανοίας και της θελήσεως μέσα στη μονοξιά της προσωπικής ζωής του ανθρώπου. 'Η «φυσική» γαλήνη είναι τόσο λίγο υπαρκτή, όσο και ο «φυσικός» ήρωϊσμός απέναντι στον πόνο. 'Η ψυχική γαλήνη, ακόμη και στον πιο πρωτόγονο άνθρωπο, είναι καρπός του πνεύματος και απόκτημα πολιτισμού, που συντηρείται με την παράδοση, και μεταβιβάζεται και προβάλλεται σαν παράδειγμα σε κάθε γενεά και χωριστά σε κάθε άτομο, σαν ένας πολύτιμος κανόνας ζωής και συμπεριφοράς. Και σαν τέτοια, χρειάζεται να κατανοηθί, να δοκιμασθί και να αποκτηθί προσωπικά.

Στον παθητικό ήρωϊσμό πραγματοποιείται βαθύτερα ή προσωπική σημασία του πόνου, διότι ή προσωπική απάντησις προς τον πόνο δεν έχει την αφετηρία της στην έπιθυμία της αντίστασεως, αλλά στη θέληση έγκαταλείψεως. 'Η άρνητική απάντηση, ή αντίστασις, ή άμεση έπάνοδος στο ίδιο το έγω δια της όδοϋ του πνεύματος, με την έκούσια δηλαδή έκλογή και απόφασι, μόνο με την εκδήλωσι μιὰς έχθρικης έπιθετικότητος ήμπορεί να διασώσῃ την άκεραιότητά και την άνεξαρτησία της υπάρξεως. 'Επειδή, λοιπόν, ή άρνητική αυτή απάντηση είναι έξ αρχής έχθρική προς το «κακόν» που είναι πράγματι ο πόνος, είναι, όπως συμβαίνει με ένα «κακό» ζώο, γεμάτη όργη και σκληρότερο απέναντι στον ίδιο τον πάσχοντα άνθρωπο. Και όταν, ακόμα, ή αντίδρασι αυτή είναι δυνατόν να μεταβληθί σε άρετή, και στην περίπτωση που μεταμορφώνεται σε αξιοθαύμαστη δύναμη, από τη θέλησι για τή νίκη ενός λαοϋ όλοκλήρου, σαν μιὰ προσωπική απάντησι στον πόνο, παραμένει πλησιέστερα προς την περιοχί του ζωϊκού και εισχωρεί όλιγώτερο, παρά ή ψυχική γαλήνη, στο βάθος του προσώπου. 'Η τελευταία αυτή, είναι μιὰ θετική απάντησι του ανθρώπου σ' αυτό που του συμβαίνει, τόσο θετική όσο κι' εκείνη που δίνει προς τη φύση—όταν την άκούη—που έπιφανειακά, εν τούτοις, μοιάζει με την αδράνεια.

'Η ύποταγή, ή θετική άποδοχή, περιέχουν μιὰ όρμη ένσυνείδητη και έκούσια που, δίχως έγωϊσμό, γεμάτη έμπιστοσύνη και είλικρίνεια, έκδηλώνεται επίσης σε κάθε άνιδιοτελή άγάπη, αντίθετα σ' αυτό που είναι στο ζώο φυσικό και αυθόρμητο. Αυτή όμως ή όρμη της βουλήσεως, είναι ταυτόχρονα ο άξονας γύρω στον όποιο κινείται ή ανθρώπινη σκέψη, και ο δρόμος στον όποιο πορεύεται. Είναι επίσης ή θερμη, μέσα στην όποια αναπτύσσεται.

'Η ψυχική γαλήνη, δεν είναι άπλως μιὰ μορφή άγάπης, αλλά την καθιστά επίσης δυνατή και, μαζί μ' αυτή, προσφέρει μιὰ γνώσι που εισχωρεί ως τὰ βάθη του ανθρώπινου όντος. 'Ακόμα περισσότερο, ήμπορεί να ανανεώσι ολόκληρη την προσωπική ανθρώπινη ύπαρξη. Μόνο όταν έπιτύχουμε την ψυχική γαλήνη, αποκτούμε πραγματική έπαφή με τον πόνο, στη σχέση του με το σώμα και την ψυχή. Νά γιατί, χάρις σ' αυτήν, ή σκέψη γίνεται περισσότερο διεισδυτική και έλευθερώνεται από την τυφλή συναισθητικότητα. Με την άπαλλαγί αυτή από κάθε τι το σχετικό, ήμπορεί ή σκέψη να προσανατολισθί στενώτερα προς το ούσιώδες και να αποκτίσι, από την άποψη αυτή, την πραγματική της μορφή. Δικαιολογημένα, λοιπόν, θεωρείται ή ψυχική γαλήνη ως προσωπική απάντησι σημαντικώτερο από τον ένεργητικό ήρωϊσμό, και ως πληρέστερη πραγματοποίηση της σημασίας του πόνου στη ζωή του ανθρώπου. 'Η απάντησι αυτή παύει πια να είναι αποκλειστικά «άνδρική» ή και παιδική ακόμα, διότι ώριμάζει και άποφέρει τους καρπούς της σε ολόκληρη την περιοχί της ανθρώπινης φύσεως.

★

'Ο συνδυασμός του είδους αυτού της αντίδράσεως με την συναισθηματική ζωή ολόκληρη, μάς κάνει επίσης να έννοήσωμε τον λόγο για τον όποιο οί ευρύτερες και πολυπλοκώτερες θεωρίες του πόνου έχουν ως βάση, όχι τον ήρωϊσμό, αλλά την ψυχική γαλήνη, και γιατί ή τελευταία αυτή συνδέεται στενώτατα,

μέσ' στην ανθρώπινη ύπαρξη, με τη θρησκευτική και την ήθικη ζωή. Το παράδοξο της «ήρεμης ύποταξης» συνίσταται στο ότι εκείνος που αποδέχεται τον πόνο χωρίς αντίσταση, δοκιμάζει πραγματικά την αθλιότητα της ύπάρξεως και την εξουθένωση σέ' όλη της την έκταση, και με αυτόν ακριβώς τον τρόπο τήν ξεπερνά. Η θεληματική ύποταγή, ή ήρεμη αποδοχή του πόνου, είναι κάτι περισσότερο από θεωρία, είναι μία «τεχνική» του ψυχικού βίου, που πρέπει να αποκτηθῆ με μιὰ σκληρή προσπάθεια.

Ήμπορεί να πῆ κανείς, ότι, προκειμένου για όλες τις μορφές του ψυχικού πόνου, ή διανοητική αντικειμενοποίησης και ή καρτερική παραδοχή είναι δυνατόν να οδηγήσουν σέ' κάποια άμβλυνση που γειτονεύει με την απάθεια, σέ' κάποια φανταστική απόσβεση της ύπάρξεως του πόνου, ενώ έξ' άλλου ή θεωρητική έρμηνεία που δίνουν γι' αυτόν, παρουσιάζοντάς τον σάν ένα είδος τιμωρίας, προειδοποιήσεως και δοκιμασίας, ήμπορεί να απαλύνη, ακόμη και να εξαλείψη τον όδυνηρό χαρακτήρα του. "Όλα όμως αυτά, δέν χρησιμεύουν σέ' τίποτε προκειμένου για τόν φυσικό πόνο. Δέν ήμποροῦμε να τόν παραμερίσωμε ή να τόν άγνοήσωμε, διότι παραμένει πάντοτε ό πόνος, ό αναπόφευκτος και αναλλοίωτος, κάτι που επαναστατεί έναντίον του έγώ και από τό όποιο τό έγώ άδυνατεί να απαλλαγῆ. "Όχι, λοιπόν, με τη σκέψη, αλλά μόνο με μιὰ πράξη—πράξη προσωπική, με τήν όποία τροποποιούμε τόν ίδιο τόν έαυτό μας—ήμπορεί ό πόνος να χάση τόν όδυνηρό χαρακτήρα του, ή σύγ-

κρουση με τό σώμα να ξεπερασθῆ, ή ένότης και ή έλευθερία να επανακτηθούν. Ή αντίστασις κατά του κακοῦ, από τό ένα μέρος, και ή παῦσις, από τό άλλο, κάθε αντίστάσεως, είναι δύο δρόμοι που έχει ήδη χαράξει ή φύσις μέσα στην άσυνείδητη ζωή του ζωϊκού κόσμου, έπάνω στους όποιους ήμπορεί ό άνθρωπος να βαδίση ένσυνείδητα.

Με τήν «προσωπική» όμως απάντηση, ό άνθρωπος διαθέτει κάποιο άλλο μέσο για να δώση στόν πόνο τό νόημά του.

"Αν θεωρήσωμε, στην περιοχή του ζωϊκού, τόν πόνο σάν μιὰ επέμβαση που «διαταράσσει» τήν πορεία της φύσεως, δέν θα ύπάρχη στην πραγματικότητα άλλος τρόπος αντιδράσεως έκτός από τήν άμυνα, τήν αντίσταση, τή φυγή ή τήν παθητική συμμόρφωση και συνθηκόλογηση. Στην πορεία, όμως, τών γεγονότων, ό πόνος δέν έπεμβαίνει, δέν έρχεται άποκλειστικά άπ' έξω, για να ταράξη μιὰ άρμονία, καθ' έαυτή απόλυτη. Γεννιέται επίσης και από τη ζωή τήν ίδια, όταν, κάτω από μιὰ φυσική ώθηση άπειλεί να ξεπεράση τά όρια που της έχουν καθορισθῆ.

Μόνον εκεί όπου ή ζωή παίρνει τις ύψηλότερες μορφές της, έκδηλώνεται αυτή ή τάσις ή όποία χαρακτηρίζεται με ένα είδος «διαχύσεως» της άτομικής ύπάρξεως και έκφράζεται στην άνεξαρτησία του ύποκειμένου έμπρός στόν έξωτερικό κόσμο, σέ' τρόπο που ή «συμπίεσις» τήν όποία δοκιμάζει έχει τόν χαρακτήρα της αντίστάσεως.

Καθηγ. **F. J. J. Buytendick**

Ή πόνος φέρνει τήν άνοιξη,

σύ, θάνατε, τό θέρος

και τών καρπών τ' ώρίμασμα

σύ, μοναξιά.

Gens

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν συγκροτοῦν καὶ κατευθύνουν τρεῖς βασικαὶ δυνάμεις, ἡ θεωρητικὴ, ἡ πρακτικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ δύναμις. Ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή, δὲν εἶναι μόνον θεωρία καὶ πράξις, ἀλλὰ καὶ αἰσθητικὴ δημιουργία καὶ ποίησις ἐκφραζομένη διὰ τῶν ποικίλων μορφῶν τῆς τέχνης.

Ἡ ἐσωτερικὴ παρόρμησις, ἡ ὁποία ὠδήγησε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς τέχνης, ἦτο μία θεία ἔφεσις δι' ἀνάπλασιν καὶ προβολὴν μορφῶν καὶ ἰδεῶν τῆς ζωῆς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κάλλος⁽¹⁾.

Εἰς σύγχρονος διανοητῆς παραβάλλει τὴν τέχνην πρὸς εὐρύχωρον πύλην, ὅπου «τὰ πάντα χωροῦν ἀπὸ αὐτὴν νὰ περάσουν. Ἄλλὰ τίποτε, πού δὲν ἐπέρασε ἀπὸ αὐτὴν δὲν εἶναι τέχνη»⁽²⁾. Ἐκ τῆς εὐστόχου ταύτης παρομοιώσεως δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν ἐμμέσως τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τῆς τέχνης διὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον αὐτὴ ἀποτελεῖ πλήρη ἔκφρασιν τῆς ποιητικῆς δυνάμεως τῆς ζωῆς.

Κατὰ τὸν E. Sourian, ἐκάστη μορφή τῆς τέχνης ἐκφράζει μίαν ἐνεργὸν ιδιότητα τῆς ζωῆς. Συνεπῶς ἡ ἔρευνα εἰς τὰς μορφὰς ταύτας ἀποτελεῖ μίαν προσέγγισιν εἰς τὸν δυναμισμόν τῆς ζωῆς, δηλαδή εἰς τὴν καθολικὴν πνευματικὴν παρουσίαν τοῦ ἀνθρώπου⁽³⁾. Ὡς ἐκ τούτου, τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης μιᾶς ἐποχῆς

ἀποτελοῦν καὶ ἔκφρασιν τῶν πνευματικῶν ἀναζητήσεων τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Συγκεκριμένως ἐκ τῆς συγχρόνου τέχνης «ἡ μοντέρνα», ὡς λέγεται, ἀποτελεῖ μορφοποίησιν τῶν τάσεων καὶ τῶν φόβων τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι μία θραχύβιος πολιτιστικὴ ἐκδήλωσις, ἀπόρροια τῆς μεταπολεμικῆς συγχύσεως τῶν ἰδεῶν, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι ἡ ἀποσπασματικὴ ἀπόδοσις τῆς μορφῆς τοῦ σημερινοῦ κόσμου καὶ ἡ προβολὴ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου μακρὰν τῆς κοινωνικῆς ὀλότητος⁽⁴⁾. Ὁ σύγχρονος καλλιτέχνης, ἀντὶ νὰ προάγῃ τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ του μέχρι τῶν βαθμίδων τῆς αἰωνιότητος καὶ νὰ ἐπιτυχάνῃ οὕτω τὴν ὑπερβατικὴν φανέρωσιν τοῦ μεταφυσικοῦ πόνου τοῦ ἀνθρώπου, καθίσταται δημαγωγὸς διεγείρων ὠρισμένα «ἐνορμήματα τῶν μαζῶν». Οὕτω, δὲν ἔχομεν πλέον Τέχνην, ἀλλὰ τεχνικὴν ἀπομίμησιν.

Ἡ Τέχνη, ὡς προβολὴ διαφόρων μορφῶν τῆς φαντασίας, εἴτε εἰς τὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων (εἰκαστικαὶ τέχναι), εἴτε εἰς τὸ πεδίον τῆς νοήσεως (τέχνη τοῦ λόγου), ἀποτελεῖ ἐν διάμεσον συνδέον τὴν φαντασίαν μετὰ τῆς πραγματικότητος. Ἡ ιδιότης ἀκριβῶς αὕτη τῆς τέχνης ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς παιδευτικῆς λειτουργίας της.

Οὕτω, διὰ μέσου τοῦ χρόνου, ἡ τέχνη ὡς δευτερεύων παράγων ἀγωγῆς συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν κοινωνικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς αἰσθητικῆς συνειδήσεως, ἡ ὁποία εἶναι κατ' ἐξοχὴν κοινωνικὸν φαινόμενον⁽⁵⁾. Ἀπὸ τοῦ σταδίου τῆς πνευματικῆς συλλή-

(1) Πρβλ. Ἰ. Θεοδωρακοπούλου: «Φιλοσοφία καὶ ζωή», Ἀθήνα 1967, σ. 382.

(2) Κ. Τσάτσου: «Ἀφορισμοὶ καὶ διαλογισμοί», Ἀθήνα 1965, σ. 47.

(3) Πρβλ. Pierre Francastel, Art et psychologie. Explorations et théories de ce demi-siècle, ἐκ τοῦ συλλογικοῦ ἔργου: La psychologie du XXe siècle (Pr. Un. de Fr.), Paris 1954, p. 195.

(4) Πρβλ. Κ. Σπετσιέρη: «Ἡ παιδευτικὴ λειτουργία τῆς τέχνης καὶ ὁ Παλαμάς», Ἀθήνα 1960, σ. 7.

(5) Πρβλ. Ch. Lalo, «Αἰσθητικὴ» μετ. Κ. Παπαλεξανδρου, Ἀθήνα 1930, σ. 110.

ψεως μέχρι της καλλιτεχνικής δημιουργίας, ή προσφορά δέν είναι σημαντική μόνον έξ έπόψεως αισθητικής, αλλά και ουσιαστικώς παιδευτικής. 'Ο καλλιτέχνης, ως μύστης και προφήτης, ως κυματοθραύστης ποικίλων νεωτεριστικῶν τάσεων, αλλά και καθοδηγητικός νοῦς μιᾶς έποχῆς, διαθέτων άλλάνθαστον διαίσθησιν, χαράσσει εἰς τās κοινωνίας γραμμὴν πλεύσεως έκπολιτιστικῆν, ήθικὴν και έθνικὴν, πολλάκις έπιτυχέστερον τῶν έπί τούτῳ καθορισθέντων ήδη παιδαγωγῶν και πνευματικῶν έν γένει ήγετῶν. Δημιουργεί δέ έργον συνδυάζων τās άτομικās πρὸς τās κοινωνικās τάσεις.

Πάντα ταῦτα έν σχέσει πρὸς τὴν «μεγάλην τέχνην», ως λέγεται, ή όποία, άποτελοῦσα τὴν εισαγωγὴν όντως τῆς ιστορίας τοῦ πνεύματος, εἶναι περισσότερο προσιτὴ εἰς τόν άνθρωπον άπό τὴν θρησκείαν και τὴν φιλοσοφίαν⁽⁶⁾.

Δι' αὐτὸ ὑπερνικᾷ τὴν χρονικὴν έπήρειαν και ένέχουσα ήθικὸν ὑπόβαθρον συμβάλλει εἰς τὴν διατήρησιν τῆς πνευματικότητας τοῦ ατόμου έν μέσω τῶν συγχρόνων τεχνοτροπιῶν και τῶν ποικίλων ρευμάτων. 'Αλλ' έν προκειμένῳ ή «μοντέρνα τέχνη» σημειοῖ σήμερον μίαν άπόκλισιν έκ τῶν άνωτέρω, μέ συνέπειαν τὴν έν μέρει τυποποιημένην δημιουργίαν και τὴν σταδιακῶς άτονοῦσαν προσωπικὴν παρουσίαν τοῦ καλλιτέχνου εἰς τὸ έργον του.

'Ο μονομερῆς αισθητικὸς άνθρωπος, ξένος πρὸς τὸ σύνολον τῶν λοιπῶν πνευματικῶν αξιῶν, προβάλλει ὑπερμέτρως τὴν αξίαν τοῦ ώραιου και οδηγεί τὰ βήματά του εἰς τὴν «λατρείαν τῆς φρίκης» και τὴν «τερατοσκοπείαν». Τὸ δέος, τὸ όποῖον τοῦ έμπνέει ὁ κλασσικὸς καλλιτεχνικὸς κόσμος, άποτελεῖ τὴν άπαρχὴν τῆς συναισθήσεως τῆς άδυναμίας του και τὴν διέξοδον εἰς σκοτεινάς έκφράσεις.

Τίθεται ὅμως εὐλόγως τὸ έρώτημα: ὁ καλλιτέχνης συνθέτει έξ ἰδίās πρωτοβουλίας τὸ έργον του ή τὸ κοινὸν άποδεχόμενον και θαυμάζον τοῦτο τὸν ὠθεῖ εἰς τοιαύτας δημιουργίας;

'Εν πάσῃ περιπτώσει, ὁ άνθρωπος διὰ

(6) Πρβλ. 'Ι. Θεοδωρακοπούλου, ένθ. άνωτ. σ. 342.

τῆς έποπτικῆς του δυνάμεως συνθέτει άντλῶν έκ τοῦ κοινωνικοῦ ὑποστρώματος, τὸ όποῖον παρέχει ὠθησιν και θάθος, άγνωστα μέχρι τοῦδε εἰς τὴν τέχνην, ένῶ συγχρόνως διαμορφώνει τοῦτο.

'Εδῶ άκριθῶς άποκαλύπτεται τὸ μυστήριον τῆς παιδευτικῆς λειτουργίας τῆς Τέχνης.

★

Κατὰ τās τελευταίας μεταπολεμικās δεκαετίας παρατηρεῖται περισσότερον άπό άλλας περιόδους έκδηλος ή εὐπάθεια τῆς πνευματικότητας τοῦ ανθρώπου ὑπὸ τὴν έπίδρασιν τῆς κοινωνικῆς άγωγῆς, ή όποία παρέχεται διὰ τῶν μορφῶν τῆς μοντέρνας τέχνης και διὰ τῶν τεχνικῶν μέσων, τῶν Mass media (τύπος, ραδιόφωνον, τηλεόρασις, κινηματογράφος κ. λ. π.)⁽⁷⁾.

Νομίζω ὅμως ὅτι μερικῶς χαρακτηρικῶς έκφάνσεις τῆς συγχρόνου πνευματικῆς ζωῆς — ὠρισμένα φαινόμενα τῆς έποχῆς — θὰ μᾶς ὠδήγουν έγγύτερον τῆς πραγματικότητας και θὰ συνέβαλλον εἰς τὴν περαιτέρω κατανόησιν ὠρισμένων σημερινῶν έκδηλώσεων τῆς τέχνης, διότι, ως έλέχθη, αὐτὴ άποτελεῖ γενικωτέραν έκφρασιν μιᾶς έποχῆς.

1. Κατ' άρχὴν αναφέρομεν τὸ πλέον έκδηλον φαινόμενον τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, τās ποικίλας διαταραχάς, αἱ όποίαι εἶναι άποτέλεσμα τῆς μονομεροῦς άναπτύξεως τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος. 'Η ὑπερβολικὴ ανάπτυξις «τῆς κατασκευαστικῆς διανοίας» και έν γένει τῆς ὄλης νοήσεως εἰς θάρος τῶν λοιπῶν πνευματικῶν δυνάμεων οδηγεί εἰς άδιέξοδα, κατὰ τὸν Klages, ὅπου ή άσφυκτιῶσα ψυχὴ συνθλίβεται ὑπὸ δυσβάστακτα φορτία άνίκανος νὰ αισθανθῆθῆθαι θαυτέρας μεταφυσικās βιώσεις.

'Εκ παραλλήλου δέον νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὴν άλματώδη ανάπτυξιν τῆς έπιστή-

(7) Πρβλ. Louis Bodin, «Les Intellectuels» (Pr. Un. de Fr. n. 1001) 'Ελλ. μετ. Γ. Ζωγραφάκη, 'Αθήναι 1965, σ. 44 και 124. Κ. Σπετσιέρη, «Θεωρία τῆς Παιδείας», 'Αθήναι 1961, σ. 75 κ. έξ. Σ. Καλλιάφα, «'Αγωγή εἰς αὐτοσυγκέντρωσιν», 'Αθήναι 1961, σ. 10 κ.έ.

μης — έπιστήμη αὐτοσκοπός — ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν έπιστημονικὴν αὐτοδυναμίαν.

Ἐκφρασιν τῆς ἀλματώδους ταύτης ἀναπτύξεως τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς θεοποιήσεως τῆς μηχανῆς ἀπετέλεσεν ὁ Φουτουρισμός, μία γενικὴ ἄρνησις τοῦ παρελθόντος. Ἄλλ' ἐδῶ ὑφίσταται ἡ μεγάλη σύγχυσις. Ὅμιλοῦν περὶ ἐξελίξεως εἰς τὴν τέχνην, ἐνῶ αὕτη μόνον εἰς τὴν τεχνικὴν ὑπάρχει.

Εἰς τὴν πλαστικὴν ἐξ ἄλλου παρατηρούμεν τὴν θαυμασίαν ἐξαφάνισιν τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου καὶ τὴν ἐπικράτησιν ἐνὸς διακόσμου ἐκ τῆς ἀνοργάνου φύσεως, ὁ ὁποῖος ὑποδηλοῖ τὴν ἀπόγνωσιν καὶ τὴν ἀναζήτησιν ἐνὸς νέου κόσμου, ὅπου αἱ ἀποπνευματοποιημένα εὐέλκτικοι μορφαὶ ἐντὸς ἐνὸς παρθένου περιβάλλοντος θὰ ἀποπνέουν τὴν ἀφθαρσίαν. Ἐν ἄνω, κατὰ τὸν Fr. Paulsen, ὑπογραμμίζουσι τὴν ἀπουσίαν τῶν μεγάλων συλλήψεων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τέχνης, ἡ ὁποία ὁδηγεῖται μοιραίως εἰς ἐγκεφαλικάς καὶ ἐν πολλοῖς ἀκατανοήτους συνθέσεις, ὡς εἶναι τὰ Mobiles εἰς τὴν γλυπτικὴν, διάφοροι σχηματικὰ κατασκευαὶ κινούμεναι διὰ μηχανῆς. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν ἐπίσης ἔχομεν τὸ Assemblage, τὴν προβολὴν δηλαδὴ διαφόρων ἑτεροκλίτων ἀντικειμένων ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἢ τὴν Pop Art, καθαρῶς θιομηχανικὴν δημιουργίαν ἀμερικανικῆς ἐπινοήσεως.

Ἡ ὑπερπολιτιστικὴ ὁμως ἐξέλιξις, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ἄνωτέρω, συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς νέου κοινωνικοῦ συναισθήματος, τῆς πολιτισμοφοβίας (Zivilisationsflucht), μιᾶς ἀντιρρόπου δυνάμεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται σήμερον ἐν μέρει μία ψυχικὴ ἰσορροπία. Ἄλλὰ καὶ ἡ εὐρυτάτη ἐξάπλωσις ὠρισμένων κοσμοθεωρητικῶν κινήματων καὶ ἰδεῶν, ὡς καὶ ἡ μεταπολεμικὴ στροφή τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, τὸν κλασσικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν δημιουργίαν τῶν μεγάλων πνευμάτων τῆς Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ τῶν Μυστικῶν τῆς Δύσεως, τὴν αὐτὴν ἐν γένει αἰτίαν ἀναπτύξεως ἔσχον.

2. Εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον εἶναι διά-

χυτον ἐν συναίσθημα διαρκοῦς μεταβολῆς, τὸ ὁποῖον διακατέχει τὸν ἄνθρωπον κυρίως ὡς ἄτομον, ὡς μονάδα μακρὰν τῆς κοινωνικῆς ὀλότητος καὶ τῆς παραδόσεως.

Τὸ συναίσθημα αὐτὸ διαμορφώνει τὸ ἄτομον⁽⁸⁾ καὶ τὸ προβάλλει περαιτέρω ὡς μονάδα ἰσχυρὰν «μέσα στὴν ἀπόλυτη μοναξιά τῆς προσωπικῆς ὑπεροχῆς». Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι ἐπιγέννημα τῆς κοινωνικῆς ὀρμῆς πρὸς ἀναγνώρισιν καὶ ἐπιβολὴν. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῶν ἄνωτέρω ἀποτελεῖ ἡ ἐσχάτως παρατηρούμενη ὑπερβολικὴ τάσις πρὸς ἀποθησαύρισιν ἀγαθῶν, ἡ ὁποία εἰδικῶς εἰς τὴν μεταπολεμικὴν Ἑλλάδα ἐκδηλοῦται ἐντόνως διὰ τῶν «ἀγορῶν γοήτρου» (διάφορα πολυτελῆ μέσα ἀνάεσεως)⁽⁹⁾.

Ἐν ἄνωτέρω ἀποτελοῦν ἔκφρασιν τοῦ ἄγχοις τῆς σύγχρονου τραγικῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία ὡς φυσικὴ κληρονομία ἐνὸς ἐρειπωμένου κόσμου, ἔμπροσθεν τοῦ ἀθεθαίου μέλλοντος προσπαθεῖ σπασμωδικῶς νὰ συγκαλύψῃ τὴν κενότητα τοῦ παρόντος. Ἡ τάσις αὕτη διὰ μόνωσιν καὶ φυγὴν ἐκ τῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία παρέχει ἀμέσως τὸ αἶσθημα τῆς ἐξολοκλήτου τοῦ θίου, παρατηρεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας. Ἡ ἀφαίρεισις καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ συγκεκριμένου εἰς τὸν Κυβισμὸν καὶ τὴν Ἀφηρημένην τέχνην εἶναι ἡ πλεον χαρακτηριστικὴ ἐκδήλωσις τῆς τάσεως ταύτης.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐξ ἄλλου ἔχομεν τὴν κατάργησιν τῆς «τεκτονικῆς ἀρχῆς» καὶ τὴν ἔξαρσιν τοῦ οἰκοδομήματος ὑπὲρ ἄνω τῆς θάσεώς του διὰ τῆς παρεμβολῆς κενοῦ χώρου. Πρόκειται διὰ μίαν δυναμικὴν τάσιν πρὸς ἀποσπασματικότητα. Ἴσως νὰ ἐκφράζῃ τὴν χειραφέτησιν τῆς προσωπικότητος ἢ τὴν ὑπεροπτικὴν αὐτοεγκατάλειψιν εἰς τὴν μόνωσιν⁽¹⁰⁾.

Ἀναφέρομεν ὡς παράδειγμα ἐν θαυμάσιον δημιουργήμα τῆς ἀγγλικῆς ἀρχιτε-

(8) Πρβλ. Em. Mounier, «Introduction aux existentialismes», Paris 1962 p. 40.

(9) Πρβλ. Στ. Θεοφανίδου, «Ἡ ἄνοδος τῆς ὀριστικῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν οἰκονομίαν» Θεσσαλονίκη 1966, σ. 183.

(10) Πρβλ. R. Huyghe, «L'art et l'homme», ed. Larousse, vol. III, Paris 1961, chap. XX, p. 386 κ. ἐξ.

κτονικής, τὸν νέον Πύργον Τηλεπικοινωνιῶν τοῦ Λονδίνου (1965), ὕψους 206 μέτρων, κατασκευασθέντα ἐξ ἀλουμινίου. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χαρακτηρίζεται διὰ τὴν ἐλαφρότητά του καὶ παρέχει τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς ὑπολανθανούσης κινητικότητος, μιᾶς φυγῆς πρὸς τὸ ἄπειρον. Καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκ κατασκευῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ προοπτικῆς μείωσιν τοῦ ἄνω τμήματός του.

Ἡ μόνωσις αὐτῆ τοῦ καλλιτέχνου ἐκ τῆς κοινωνικῆς ὁμάδος καὶ τὸ ἐν γένει πνεῦμα ἀποσπασματικότητος ἀποτελεῖ ἀνασταλτικὸν παράγοντα τῆς παιδευτικῆς λειτουργίας τῆς τέχνης καὶ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κύριον γνώρισμα τῆς συγχρόνου ἀγωγῆς, δηλαδὴ τὴν τάσιν διαμορφώσεως τοῦ ὅλου ἥθους τοῦ ἀνθρώπου (Erziehung) ⁽¹¹⁾. Ἴσως νὰ ἀποτελῆ καὶ τὴν βασικὴν αἰτίαν τῆς ἀπουσίας ἐκ τοῦ προσκηνίου τῆς συγχρόνου τέχνης τῶν μεγάλων καλλιτεχνικῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας ἀκριβῶς γεννᾷ καὶ προβάλλει αὐτὴ αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ ὀλότης. Ὁ ἀληθὴς μύσθης τοῦ πνεύματος δὲν πρέπει νὰ λησμονῆ ποτὲ ὅτι, «εἰς τὰς τέχνας ἡ κοινὴ προσδοκία δημιουργεῖ τοὺς μεσσίας» ⁽¹²⁾.

3. Τὸ ἰδιότυπον γνώρισμα τῆς συγχρόνου φιλοσοφικῆς θεωρήσεως, ἀλλὰ καὶ ὠρισμένων τάσεων τῆς τέχνης εἶναι ἡ προσέγγισις εἰς τὴν συγκεκριμένην πραγματικότητα. Εἶναι μία τάσις διεισδύσεως εἰς τὸν κυκεῶνα τοῦ ἄγχους καὶ μία ἀπόπειρα ψυχικῆς ἀναλύσεως τούτου. Χαρακτηριστικαὶ ὑπῆρξαν αἱ διαπιστώσεις τοῦ Γάλλου αἰσθητικοῦ Etienne Souriau κατὰ τὴν «Β' Συνάντησιν τῶν Ἀθηνῶν». Ἐπεσήμανε τοὺς ἐπερχομένους κινδύνους πνευματικῆς πείνης διὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία ὡς συνέπειαν θὰ ἔχη ὀμαδικὰς καταστάσεις ψυχικῆς ὑστερίας ⁽¹³⁾.

Εἰς τὸ Φεστιβάλ ἐπίσης τοῦ Βερολίνου (Θέρος 1966) οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐβδόμης

(11) Πρβλ. Ad. Ferrière, «Σύντομος εἰσαγωγή εἰς τὴν νέαν ἀγωγήν, μετ. Γ. Κωσταδήμας, Ἀθῆναι 1958, σ. 89 κ.ἑξ.

(12) Ch. Lalo, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 109.

(13) Ὁμίλησε τὴν 4)6) 1966 μὲ θέμα, «αἱ τροφαὶ τῆς ψυχῆς».

τέχνης ἔκαμαν λόγον διὰ τὴν κινηματογραφικὴν δημιουργίαν τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ὡς τὰ ἐπικρατέστερα θέματα τῶν ἔργων ἐθεώρησαν «τὴν χρεωκοπίαν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ» καὶ «τὴν ἀναζήτησιν ἐλευθέρων ἀνθρώπων, ποὺ ἔχουν ξεφύγει ἀπὸ τὴν ἰσοπέδωσιν».

Ἡ χαρακτηριστικὴ αὐτῆ τάσις τῆς ἐποχῆς μας δι' ἐνδοστρέφειαν εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ψυχολογίας τοῦ βάρους (τοῦ ἀσυνειδήτου), καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀνθρωπολογικῆς ἀπαρχῆς εἰς ἐκάστην φιλοσοφικὴν θεώρησιν ⁽¹⁴⁾.

★

Εἰς τὴν τέχνην τοῦ λόγου διατυπῶνται ἐμφανῶς πλεόν καὶ κατ' ἄμεσον τρόπον ἅπαντα τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς συγχρόνου τέχνης.

Δέον ὅπως ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰς κρίσεις καὶ τὴν ὁμολογίαν ὠρισμένων ἐιδικῶν τῆς τέχνης τοῦ λόγου. Οὕτως, οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Σουρεαλισμοῦ, τεχνοτροπίας προβαλλούσης τὸ ὑποσυνειδήτον εἰς θάρος τῆς λογικῆς, ἀφήνουν νὰ διαφανῆ τὸ πνευματικὸν χάος καὶ ἡ ἐκμηδένισις, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει ὀδηγηθῆ ἐκ τῶν διαφόρων θεωρητικῶν συστημάτων ἡ μοντέρνα ποίησις.

Ὁ ρομαντικὸς ρεαλιστῆς καὶ φιλόσοφος, πρῦτανις τῶν Ἀμερικανῶν ποιητῶν Frost (Robert Lee), ἐπίσκεφθεις τὰς Ἀθῆνας τὴν 22 Μαρτίου 1961, ἐξέφρασε τὰς ἀπόψεις του περὶ τῆς μοντέρνας ποιήσεως, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην του ἀποτελεῖ αὐθόρμητον ἐκδήλωσιν φιλοσοφίας. Ἐν τούτοις ὁμως ἐπεσήμανεν ὁδὸς τὰς διαφόρους διαλυτικὰς τῆς τάσεις.

Δύο ἐιδικοὶ ἐπίσης περὶ τὸ ἀφηρημένον θέατρον, ὁ Peter Brook καὶ ὁ Richard Chechner, ἐκφράζοντες τὰς ἀπόψεις των παρετήρουν τὰ ἑξῆς:

1ον) Τὴν ἔλλειψιν τοῦ «συλλογικοῦ συναισθηματισμοῦ», μεταξὺ κοινῶ καὶ ἐρμηνευτῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς βαθύτερον αἰτίον τὴν κρίσιν περὶ τὴν μορφήν καὶ 2ον)

(14) Πρβλ. Κ. Γεωργούλη: «Σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις», Ἀθῆναι 1954, σ. 56 κ. ἑξ.

Τὸν παραμερισμὸν τοῦ ἐμφύχου ὑλικοῦ καὶ τὴν προβολὴν τῶν στοιχείων τῆς ὑποβολῆς «μοντέρνα σκηνογραφία».

Θὰ ἤθελα τέλος νὰ ὑπογραμμίσω μίαν σημαντικὴν ἀποψιν τῆς συγχρόνου πεζογραφίας. Πρόκειται διὰ τὴν ὑπερβατικὴν παρουσίαν τοῦ «κατηγορουμένου πνεύματος», τὸ ὁποῖον μὲ σύμβολον τὴν «Δίκην» (Der Prozess, 1925) τοῦ Franz Kafka⁽¹⁵⁾ προδιαγράφει τὸν δρόμον τῶν πεπρωμένων τοῦ πνεύματος εἰς τὰς ἡμέρας μας.

(15) Πρὸβλ. Γ. Θεοτοκᾶ: «Πνευματικὴ πορεία», Ἀθήναι 1961, σ. 374 κ. ἔξ, Κ. Δεδουπόλου: «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ πνεῦμα», Ἀθήναι 1961, σ. 116 κ. ἔξ.

Εἶναι μία δυναμικὴ ἐκπροσώπησις τῆς μεταφυσικῆς προσωπικότητος, ἡ ὁποία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ συλλογικὸν πνεῦμα τῆς μάξης, πρὸς τὴν σκοπιμότητα καὶ τὰς ἰδεολογίας (πρὸβλ. Σοσιαλιστικὸν ρεαλισμὸν) — στοιχεῖα ἄγνωστα εἰς τὴν τέχνην — ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀποδέσμευσιν τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς σκέψεως.

Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς ἐπαναστατημένης ταύτης μορφῆς ἀποτελοῦν ὁ Boris Pasternak (dr. Zivago), ὁ A. Sinyavsky (The Trial begins) καὶ ὁ J. Daniel (Ὁμιλεῖ ἡ Μόσχα).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΚΡΟΥΣΤΑΛΛΑΚΗΣ

Ο Χ Ι

«Ὅχι»

Φουντώνει τ' Ὅχι, ἀγριεύει, γιγαντώνει
πάει καὶ πάει
μὲ πέλαα, μ' ἀνέμους, μὲ ποτάμια...

Φλογέρα γίνεται
στοῦ κάμπου τὰ καλάμια,
θυμῶν ὀρχήστρα πέρα,
στῆς Πίνδου τὸν ἀγέρα.

Ὅχι

Σφίγγουν τὰ δόντια καὶ πυγμές,
οἱ πρᾶοι ποιμένες παρατᾶν τὰ ποιμίνα
κασμᾶς,
ἀλέτρι,
δίχτυα
παρευθὺς παραμερίζουν.

Κι' εἶδ' ἀρχαγγέλους τιμωροῦς,
ἀμούστακα παιδιὰ,
ρομφαίες νὰ παίζουν, κι' ἄπαρτα
κάστρα
νὰ γκρεμίζουν.

Πάει στὶς κορφές τῶν ἐλατιῶν, μπαίνει
στὰ δάση,

σ' ἀρχοντικά,
σὲ φτωχικά,
σ' ἀγρούς καὶ στάνες.
Στὶς πόλεις,
στὰ χωριά
τὸ διαλαλοῦν χρυσοφῶνες καμπάνες.

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΔΟΚΙΜΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΝ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΙΝ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

Ι. Στήν Σουηδία, ὑπό Τ. Μπόλιν.

Παρ' ὄλον ὅτι ὁ Φρόντ ἐξεφράσθη πολλές φορές μὲ ἐπιθετικότητα ἐναντίον τῆς θρησκείας, προσέφερε ἐν τούτοις μεγάλη ὑπηρεσία στήν ψυχολογική καθοδήγησι τοῦ κλήρου. Εἰσήγαγε στοῖς ἰατρικὸς λεξιλόγιό του τὶς ιδέες τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἐνοχῆς.

Ἡ ψυχολογική καθοδήγησις τοῦ κλήρου προϋποθέτει μιὰ ἐπιστημονική καὶ κοσμοθεωρική κατάρτισι, ἀλλὰ στὰ ἰατρικὰ εἰθλία συμπεριλαμβάνεται συνήθως ἀνάμεσα στὶς ἐπιφανειακὰς μεθόδους θεραπείας, πού δὲν φθάνουν ὡς τὸ βάθος τοῦ ὑποσυνειδήτου. "Ἐτσι φθάνει κανεὶς στοῖς παράδοξο συμπέρασμα, ὅτι ἡ θρησκεία πού ἐκφράζεται μὲ τὴν ψυχολογική καθοδήγησι τοῦ κλήρου δὲν φθάνει ὡς τὶς ρίζες τὶς ὁποῖες ἡ θρησκεία γενικῶς ἔχει στὰ βάθη τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν αἰσθημάτων ἐνοχῆς. Ἐπὶ πλέον, ἡ μεγαλυτέρα πλειονότης τῶν ψυχολόγων τοῦ βάθους, πού πραγματικὰ φθάνουν ὡς τὶς ρίζες τῆς θρησκείας, δὲν ἔχουν πείρα στήν ψυχολογική καθοδήγησι τοῦ κλήρου. "Ἐτσι, ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους μπορεῖ νὰ καταλήξῃ νὰ γίνῃ μιὰ ἐπικίνδυνη παραλλαγὴ τῆς θρησκείας, μιὰ ἄλλη θρησκεία δηλαδὴ, μὲ διαφορετικὴ μορφή.

Ἀπὸ τὸ δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον καὶ ὕστερα, ἡ ἀντίληψις γιὰ τὸν ἄνθρωπον ὡς μιὰ ὑπαρξί ψυχοσωματικὴ, ἔχει γίνῃ γενικῶς δεκτὴ. Οἱ θεολόγοι ἐδήλωσαν ὅτι αὐτὴ ἡ ἀποψις γιὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀποψις τῆς Βίβλου. Σύμφωνα μὲ τὴν Βίβλο, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι καμωμένος ἀπὸ τρία κομμάτια, ἀνεξάρτητα μεταξὺ τους, οὕτως ὥστε ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιστήμες ἰατρική, ψυχιατρική καὶ ψυχολογική καθοδήγησις τοῦ κλήρου νὰ φροντίζουν, ἀνεξάρτητα ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ἀθρώπου πού τὶς ἀ-

φορᾶ. Ἀντιθέτως, ἡ Βίβλος θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἓνα σύνολον. Παρ' ὄλ' αὐτά, ἡ σύγχρονος θεολογία ἔχει καμμιά φορὰ ἀντι-ψυχολογικὰς τάσεις. "Ὅταν ὁ Ἀγγλικὸς θείσμος κατέκτησε ἔδαφος στήν γερμανικὴ διανόησι κατὰ τὰ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, ἓνα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα ἦταν ὅτι, στήν θεολογία, ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία πῆρε τὴν θέσι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς. Ἡ Ἀποκάλυψις ἔπρεπε νὰ ξαναβρῆ τὴν νομιμότητα τοῦ ἠθικοῦ καὶ συναισθηματικοῦ κόσμου.

Ὁ Φρόντ εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι ἡ θρησκεία κτίσθηκε πάνω σὲ θεμέλια πού ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ἐδημιούργησε. Κατὰ τὸν Φρόντ ἡ συνειδήσις εἶναι δεμένη μὲ τὴ γῆ. Εἶναι ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τῆς ιδέας τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὴν ψυχαναλυτικὴ θεωρία τοῦ Ἐρικσον ἡ Φροῦδικὴ συνειδήσις εἶναι ἀρνητικὴ ἢ συνειδήσις. Αὐτὸ πού ἔγινε μὲ τὴν ἐμβάθυνσιν στήν Ἀγ. Γραφή εἶναι ὅτι ἀνέτειλε μιὰ θετικὴ συνειδήσις θασισομένη πάνω στήν Βίβλο, καὶ πού κυριάρχησε πάνω στήν ἀρνητικὴ συνειδήσις. Ὁ Ἐρικσον ἀποδεικνύει, πῶς αὐτὴ ἡ θετικὴ συνειδήσις, θεμελιωμένη πάνω στήν θεολογία καὶ στήν λατρευτικὴ ζωὴ, δημιουργεῖ ψυχικὰς ἀντιδράσεις ἐξαιρετικὰ σημαντικὰς στήν θετικότητά τους. "Ἄν αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ ἔτσι, τότε ἡ σύγχρονη ψυχανάλυσις φαίνεται πῶς ἔχει χῶρον γιὰ μιὰ «Βιβλική» ἀποψι τοῦ ἀθρώπου ὡς ἓνα σύνολον.

Ἀπὸ τὸ 1939 ὑπῆρχε στήν Στοκχόλμη ἓνας συμβουλευτικὸς σταθμὸς γιὰ ψυχολογικὴ καθοδήγησι ἐκ μέρους τοῦ κλήρου, τὸ Ἰδρυμα τοῦ Ἀγίου Λουκά, πού προσπαθεῖ νὰ δώσῃ λύσι στοῖς παράδοξο φαινόμενα πού ἀναφέραμε πρὸ πάνω. Κληρικοὶ μὲ γνώσεις ψυχολογίας ἐργάζονται ἐκεῖ ὑπὸ τὴν καθοδήγησι μιᾶς ομάδος ψυχιάτρων. Αὐτὴν τὴν ομάδα περιβάλλει ἔ-

νας εύρους κύκλος ειδικών με διάφορες ειδικότητες για ασθενείς του σώματος, καθώς και στο κοινωνικό πεδίο.

Μιά περίπτωση με την οποία ασχολήθηκε ο υπογραφεύμενος ως μέλος αυτής της ομάδας, απεικονίζει καλύτερα το νόημα της αντίληψης περί συνειδήσεως του "Ερικ Χ. "Ερικσον.

Μιά γυναίκα χριστιανή, σαράντα χρόνων περίπου, παρουσιάσθηκε κατά σύστασιν ενός νευρολόγου ειδικού στο "Ίδρυμα του "Αγίου Λουκά, για μία ψυχογενετική κατάθλιψη με τάσεις αυτοκτονίας. Κατά την διάρκεια της πρώτης συναντήσεως, η γυναίκα αυτή έβεβαίωσε με σταθερότητα τον Σύμβουλο ότι είχε περάσει μία εύτυχη παιδική ηλικία και ότι είχε θαυμάσιους γονείς. «Λοιπόν, μη ψάχνετε να εξηγήσετε τις δυσκολίες μου από αυτήν την μεριά», παρεκάλεσε.

Κατά την διάρκεια της αναλύσεως, τα όνειρά της έδειξαν πώς αισθανόταν προς τον πατέρα της ένα μίσος για μερικές βίαιες σκηνές που αυτός έδημιούργησε υπό την έπιρροή του οίνοπνεύματος, όταν εκείνη ήταν πολύ μικρό παιδί. Έκτος αυτού, τα όνειρά της έδειξαν πώς η αγάπη και ο σεβασμός προς τον πατέρα της αυτόν, που την ίδια στιγμή λειτουργούσε σαν άρνητική συνείδησις, την ανάγκαζε να καταπιέζει αυτά τα δυνατά έπιθετικά συναισθήματα προς το ύποσυνείδητο. Σαν ένα θέλος, αυτά τα ίδια έπιθετικά αισθήματα την κτυπούσαν τώρα με την μορφή της καταθλίψεως και των τάσεων αυτοκτονίας.

Κατά την διάρκεια αυτών των συναντήσεων, συζητήθηκαν τα καθημερινά της προβλήματα και η άρνητική της συνείδησις που ήταν «δεμένη με τη γη». Δέν χρησιμοποιήθηκε η παράδοσις της ψυχολογικής καθοδήγσεως του κλήρου, παρ' όλον ότι η γυναίκα αυτή ήξερε ότι μιλούσε με ένα ιερέα.

Μερικούς μήνες μετά το τέλος της αναλύσεως, είπε ξαφνικά σε μία από τις συναντήσεις μας: «Έκανα μία παράξενη ανακάλυψι. Παρ' όλον ότι πηγαίνω τακτικά στην εκκλησία και παρ' όλον ότι διάσκα τακτικά στο Κατηχητικό, για πολλά χρόνια, τώρα ανέκαλυψα κάτι για το

όποιον δέν είχα την παραμικρή ιδέα. "Όλα αυτά τα χρόνια φοβόμουν τον Θεόν όπως φοβόμουν τον πατέρα μου. Φοβόμουν χωρίς να έχω την συνείδησι ότι φοβάμαι, ενώ στο συνείδητο πεδίο είχα την έντύπωσι ότι η αγάπη μου για τον Θεό ήταν άγνή και σίγουρη, όπως νόμιζα πως ήταν η αγάπη μου για τον πατέρα μου».

Η νέα θρησκευτική της πείρα είχε σχέση με την νέα ανακάλυψι για το Εύαγγέλιο και για ό,τι, αυτό που ένόμιζε παλαιότερα πως ήταν το Εύαγγέλιο, δέν ήταν αγάπη του Θεού, αλλά φόβος προς τον Θεόν.

Είναι αλήθεια ότι το Εύαγγέλιο θρίσκειται σε τελείως διαφορετικό επίπεδο από τις γήινες καταστάσεις που αντιμετωπίζονται με ψυχανάλυσι, και είναι αλήθεια ότι η θρησκεία δέν μπορεί να έρμηνευθί τελείως σαν προέκτασις της ιδέας του γήινου πατέρα, όπως έλεγε ο Φρόυντ.

"Ετσι, αν και η «φυσική συνείδησις» είναι γήινη και θαθεία θαμμένη στο ύποσυνείδητο, οι χριστιανοί που ύποφέρουν από ψυχικές συγκρούσεις, έχουν ανάγκη να ξέρουν από τί θέλουν να ξεφύγουν και πως το ύποσυνείδητό τους άμαυρώνει και διαστρέφει την πείρα τους από την ούράνια πραγματικότητα. "Όταν η ψυχολογία του θάθους και η ψυχολογική καθοδήγησις του κλήρου συνδέονται μέσα στα πλαίσια της ομαδικής συνεργασίας με τους κληρικούς και τους ψυχιάτρους, τότε το παράδοξο φαινόμενο που ανέφεραμε πιο πάνω έχει ξεπεραστή.

Πολλά θα μπορούσαν να λεχθούν ακόμα, αν κανείς ήθελε να ζωντανέψι το ξεπέρασμα του παραδόξου αυτού φαινομένου, με το παράδειγμα της ζωής ανθρώπων χωρίς καθόλου θρησκευτική διαπαιδαγώγησι, που ώστόσο άπευθύνθηκαν σε ψυχιατρικές κλινικές και νευρολόγους ειδικούς του Ίδρύματος του "Αγίου Λουκά. Πολλοί απ' αυτούς λένε πως, παλαιότερα, έγίνονταν έξω φρενών όταν άκουγαν να γίνεται λόγος περί ιερέων. "Όστόσο, έν συνεχεία ήρέμησαν όταν έμαθαν ότι μπορούσαν οι ίδιοι να άποφασίσουν αν θα άνέφεραν το ζήτημα της θρησκείας ή όχι.

"Όταν η ανάλυσις έχη ύπεισέλθει άρκετά στα προβλήματά τους, πολλοί από

αυτούς τους ανθρώπους που δεν είχαν καθόλου θρησκευτική διαπαιδαγώγησι, άνακαλύπτουν ότι τὰ προβλήματα που φαίνονταν προηγουμένως ότι ήσαν έντελώς φυσιολογικά και ψυχολογικά, στην πραγματικότητα, ήσαν θρησκευτικά προβλήματα, που δεν είχαν διαγνωσθή. που κάνουν αυτήν την άνακάλυψι, ζ η τ ο υ ν τότε να γίνωνται αί συναντήσεις επί θρησκευτικού έπίσης έπιπέδου.

II. Στην Άγγλία, υπό Φρέντ Χ. Ρόμπερτζ

"Έχοντας πάρει τὸ δίπλωμά μου εἰς τὴν Ψυχολογία τῶν ψυχικῶς ἀσθενῶν στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου, συνεζήτησα γιὰ τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν θεωρητικῶν μου σπουδῶν μὲ τὸν ἱατρικὸ μου προϊστάμενο, ἕνα ψυχίατρο στὸν ὁποῖον εἶχα ἐμπιστοσύνη ὡς πρὸς τὴν κρίσι του καὶ τὴν θρησκευτικὴ του διαίσθησι. Μαζὶ μ' αὐτὸν ἐξετάσαμε τίς δυνατότητες που ὑπῆρχαν γιὰ τὴν δημιουργία ψυχιατρικῶν συμβουλευτικῶν σταθμῶν στὴν νέα πόλι τοῦ Χάρλουου που συνεχῶς ἐπεκτεινόταν καὶ ἀπέιχε μόλις 5 μίλια ἀπὸ τὴν ἐνορία μου. Τὸ Χάρλουου ἦταν ἀρκετὰ μεγάλο, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχουν ἀρκετὲς περιπτώσεις ἀνθρώπων που θὰ ζητοῦσαν καθοδήγησι. Ἐπίσης, ἡ ἐνορία μου ἦταν ἀρκετὰ κοντὰ γιὰ νὰ μπορῶ νὰ κάνω συχνὲς ἐπισκέψεις, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ μακριὰ γιὰ νὰ εἶναι σίγουροι ἐκεῖνοι που θὰ μὲ ἐπεσκέπτοντο, ὅτι θὰ ὑπῆρχε ἀπόλυτος μυστικότης καὶ ἐξησφαλισμένη ἀνωνυμία καὶ ἀντικειμενικότης ἐκ μέρους μου.

Τότε ἔγραψα σὲ δύο ψυχιάτρους που ἐργάζονται ἐκεῖ. Ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς προθυμοποιήθηκε, ὄχι μόνον νὰ ἀναλαμβάνη, σάν ψυχίατρος, αὐτοὺς που ἔρχονταν σὲ μένα γιὰ βοήθεια, ἀλλὰ νὰ διαθέτῃ ἀρκετὸν χρόνον γιὰ συμβουλευτικὴ ἐργασία καὶ συζήτησι. Ὁ Ἐπίσκοπος τῆς ἐνορίας μου ἔδωσε τὴν εὐλογία του στὸ σχέδιό μου καὶ τὸ Ἐπισκοπικὸ Συμβούλι ἀπεφάσισε νὰ μὲ διορίσῃ ψυχολογικὸ σύμβουλο τῆς ἐνορίας. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀνεφέρθη στὶς τοπικὲς ἐφημερίδες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ σὲ μιὰ στήλη μὲ διάφορα μικρὰ νέα στὶς μεγάλες ἐφημερίδες τοῦ Λονδίνου. Ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή τὸ ρεῦμα αὐτῶν που ζητοῦσαν κα-

θοδήγησι, αὐξανόταν συνεχῶς. Ἐπίσης, μοῦ διετέθη κατάλληλος χώρος, καὶ ἔτσι, στὰ μέσα τοῦ Φεβρουαρίου, μὲ ἐπεσκέπητο ὁ πρῶτος που ἔπρεπε νὰ βοηθῆσω ψυχολογικῶς ἐγὼ ἢ που ἔπρεπε νὰ τὸν στείλω στὸν ψυχίατρο που ἀνέφερα.

Ἡ ψυχολογικὴ καθοδήγησις συνιστάται περισσότερον σὲ ἑλαφρὲς νευρώσεις, σὲ ἀνθρώπους δηλαδὴ που δὲν μποροῦν νὰ προσαρμοσθοῦν συναισθηματικά, παρὰ στὶς βαθύτερες διαταραχὰς τῆς προσωπικότητος. Βέβαια, αὐτοὶ που ἤρχοντο, ἐφαίνοντο ὅτι ἤθελαν νὰ βοηθηθοῦν καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ συμπτώματα που τοὺς ἔκαναν νὰ ὑποφέρουν, ἀλλὰ, συγχρόνως, ἤθελαν νὰ ἐλευθερωθοῦν καὶ ἀπὸ τὰ συναισθήματά τους. Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς ὁμοφυλοφιλίας. Πρέπει οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ νὰ ἔχουν ἀρκετὴ ἐσωτερικὴ παρόρμησι γιὰ νὰ δοῦν τὴν πραγματικὴ τους κατάστασι. Ὡστόσο, προσπαθοῦσαμε νὰ βοηθῆσωμε ὅλους ὅσοι ἤρχοντο νὰ μᾶς δοῦν.

Ἡ βοήθεια που τοὺς εἰδίναμε συνίστατο στὸ νὰ τοὺς προσφέρωμε συμβουλὲς καὶ ψυχανάλυσι στὴν διάρκεια ἀρκετῶν συναντήσεων. Προχωροῦσαμε σύμφωνα μὲ τίς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Π. χ. ἦταν ἕνας ἄνθρωπος που ἔβρισκε μεγάλη δυσκολία στὸ νὰ ἐκφράξῃ μὲ λόγια αὐτὸ που τὸν ἐθασάνιζε. Τὴν δυσκολία αὐτὴ δὲν τὴν εἶχε στὴν ἀλληλογραφία. Ἐτσι, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐζήτησε καὶ τοῦ ἐπετράπη νὰ ἐκφράζεται δι' ἀλληλογραφίας ὅσο συχνὰ τὸ ἐπιθυμοῦσε. Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐπετεύχθη ἡ ἐπαφὴ μαζὶ του καὶ ἐσημειώθηκε ἀρκετὴ πρόοδος στὴν ἀντιμετώπισι τῶν προβλημάτων του.

Τὸ βασικὸ στοιχεῖο ἦταν νὰ δημιουργῆ κανεῖς, νὰ υποθάλη καὶ νὰ διατηρῆ μιὰ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη. Σὲ μιὰ περίπτωσι μᾶς ἐκάλεσαν νὰ προσφέρωμε βοήθεια ἐπειγόντως. Μιὰ γυναῖκα δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο νὰ πάη σὲ ψυχιατρικὴ κλινικὴ ὅπως τὴν εἶχε συμβουλευσει ὁ γιαιτρός της. Ἐμεῖς τὴν ἐγνωρίζαμε καὶ ἤδη εἶχαμε ἀρχίσει νὰ τὴν βοηθοῦμε. Ὄταν τῆς ἐξηγήσαμε τί τῆς ἐζητεῖτο, δέχθηκε εὐχαρίστως νὰ ὑπακούσῃ.

Οἱ ἄνθρωποι, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαμε

επαφές, και οι οποίοι μάς έστελλοντο από ψυχιάτρους, κληρικούς και φίλους, είχαν διαφορές και όσον άφορούσε την Ικανότητά τους να δεχθούν τις συμβουλές και όσον άφορούσε την θρησκευτική πίστι. "Άλλοι πάλι δέν έπίστευαν καθόλου. Παρουσίαζαν μεγάλη ποικιλία: Μπορεί να ήσαν διπλωματούχοι πανεπιστημίου ή να ήσαν έργάται. Μπορεί να ήσαν σχιζοφρενείς ή να είχαν σεξουαλικές διαστροφές, ή άπλως δυσκολίες στο γάμο τους. Μπορεί να είχαν έμμονες Ιδέες ή άπλως άναποφασιστικότητα. Μερικοί είχαν νοσηλευθή σε ψυχιατρικές κλινικές δύο και τρεις φορές, ένω για άλλους ήταν η πρώτη φορά που παρουσίαζαν ένα άνησυχητικό σύμπτωμα.

Φορούσα πάντα τό κολλάρο του κληρικού, γιατί ήταν άπαραίτητο να τους βοηθήσω να αισθανθούν άνετα στις πρώτες συναντήσεις. "Όποσδήποτε, η πρώτη συνάντησις δέν ήταν έπίσημη. Τους λέγαμε πώς η δουλειά μας ήταν να τους βοηθήσωμε να βοηθήσουν τον έαυτό τους και τους έπέιθαμε καλύτερα σε μία άτμόσφαιρα άπλης συζητήσεως. Τους διευκρινίζαμε πώς αυτές οι συναντήσεις γίνονται για τό δικό τους, τό καλό και τους λέγαμε συνεχώς ότι, άν ήθελαν σε κάποια στιγμή να σταματήσουν, δέν είχαν παρά να τηλεφωνήσουν να άκυρώσουν την συνάντησι χωρίς να δώσουν καμμιά άπολύτως έξήγησι. Μόνον μία τέτοια περίπτωση παρουσιάσθηκε.

Τους λέγαμε επίσης ότι θα περνούσε πολüs καιρός ώσπου να αισθανθούν κάποια καλύτερευσι, και για να φθάσουν μάλιστα σ' αυτό τό σημείο θα περνούσαν και πολü χειρότερες στιγμές. Παρ' όλα αυτά, τους λέγαμε ότι έπρεπε να είναι σίγουροι ότι θα μπορούσαν να τηλεφωνούν οποιαδήποτε ώρα της ήμέρας ή της νύχτας για να ζητήσουν την συμπάραστάσι μας. Αυτό τους έκανε πολλή έντύπωσι, παρ' όλον ότι δέν έκαναν μεγάλη χρήσι της προσφοράς αυτής. Τέλος, τους διαβεβαίωναμε ότι άν ήθελαν να δουν κάποια έπιτυχία στην κοινή μας προσπάθεια, θα έπρεπε κατ' άρχην να καταλάβουν ότι τά περισσότερα έξηρωάντο από αυτούς τους ίδιους. Μεταβολές στην προσωπικότητά

τους δέν ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθούν δια της βίας, αλλά μόνον με την έλεύθερή τους θέλησι.

Τριάντα άνθρωποι έπεσκέφθησαν την Κλινική εκείνο τό χρόνο. Μερικοί καλύτερευσαν ούσιαστικά ύστερα από τρεις συναντήσεις, προς μεγάλην έκπληξι του θεραπευτού. "Άλλοι έδειχναν πολü μικρή πρόοδο μετά πενήντα ώρες. Αυτοί ήταν άνθρωποι που η προοπτική για την θεραπεία τους ήταν πολü μακρυνή, αλλά που έρχονταν για την βοήθεια που μπορεί να προσφέρη ένας ψυχιάτρος.

Τί διδάγματα και συμπεράσματα μπορεί κανεις να βγάλη από αυτήν την μικρή δοκιμή;

Τό πρώτο είναι ότι ύπάρχει μία έμφανής ανάγκη γι' αυτήν την εργασία. Ήταν φανερό από την άρχη ότι, άν έδίναμε μεγαλύτερη δημοσιότητα στο έργο μας, η δουλειά μας θα έσημείωνε μία αύξησι που δέν θα μπορούσαμε να άντιμετωπίσουμε, άφοü, έκτός από την συμβουλευτική αυτή εργασία, ήμασταν και ιερείς σε μία ένορία. "Υπάρχει ένα άνησυχητικό ποσοστόν κακής κοινωνικής προσαρμοστικότητος που δέν μπορεί να άντιμετωπισθή, άφοü η ψυχιατρική δέν έχη ούτε τον καιρό ούτε τους ανθρώπους να άσχοληθούν με τό πρόβλημα. Συχνά ύπάρχουν άσθενείς που θγαίνου από τά νοσοκομεία θεραπευμένοι από τά σοβαρώτερα τους συμπτώματα, αλλά που απέχουν πολü άκμή από το να είναι ύγιείς στον ψυχικό τους κόσμο, και που έχουν άπόλυτη ανάγκη από κάποιον που να τους καταλαβαίνη ψυχολογικά όταν του μιλούν κατά διαστήματα.

"Όσο προχωρούσε η εργασία, όλο και περισσότεροι άνθρωποι ήρχοντο στην κλινική, κατά σύστασι αυτών που έπίστευαν ότι είχαν βοηθηθή.

Τό δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι πολλοι άνθρωποι έφθαναν στο θάθος της δυσκολίας τους, μετά μία ή δύο συναντήσεις, κατά τρόπον δραματικόν, μόλις δηλαδή τους έδίδετο μία εύκαιρία να έκδηλώσουν αυτό που τους έδυσκόλευε και καθώς, σιγά-σιγά, έρμηνεύοντο οι διαθέσεις που προκαλούσαν τά γεγονότα στο νευρωτικό πλαίσιο της ζωής τους, και άρχιζαν πια να βλέπουν καθαρά τί τους

συνέβαινε. Ἡ ἀνάρρωσίς τους ἦταν ἐκπληκτική. Ἀκόμη καὶ οἱ ψυχασθενεῖς ἔβρισκαν βοήθεια σ' αὐτὲς τὶς συναντήσεις.

Τρίτον, καὶ οἱ θεραπευταὶ καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἀντιμετωπίζουν τὶς συναντήσεις αὐτές, σὰν μιὰ ἐκδήλωσι τῆς Ἐκκλησίας πού ὀδηγεῖ πάλι στὴν ὑγεία αὐτοῦς πού νοσοῦν. Τὸ κολλάρο τοῦ κληρικοῦ εἶναι μιὰ βοήθεια γιὰ μερικούς, ἐνῶ γιὰ ἄλλους εἶναι ἕνα ἐμπόδιο. Μόλις ὅμως ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνη τους μετὰ ἀπὸ μερικές συναντήσεις, τότε τοὺς βοηθεῖ νὰ ἔχουν τὴν ἐσωτερικὴ σιγουριά ὅτι μποροῦν ἄφοβα νὰ ἐκδηλώνουν καὶ τὰ πιὸ ἀπόκρυφά τους αἰσθήματα. Γιατί μπροστὰ τους θρίσκεται κάποιος πού εἶναι διαφορετικὸς, καὶ ψυχικὰ καὶ ἠθικὰ, ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Σὲ κάποιον σημεῖο, ὅταν φθάσουν στὸ θάθος τῆς ψυχῆς τους καὶ ὀλόκληρη ἢ ἄμυνα ἐκ μέρους τους ἔχει καταπέσει, τότε αἰσθάνονται πὼς πρέπει νὰ ξαναρχίσουν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Τότε πολλοὶ ζητοῦν νὰ ἐξομολογηθοῦν, ξέροντας θέβαια ὅτι αὐτὸ ἔκαναν τόσον καιρὸ, ἀλλὰ θέλοντας νὰ εἶναι σίγουροι πὼς ὁ Θεὸς τοὺς συγχώρησε μετὰ τὴν χάρι Του. Ἄλλοι πάλι ζητοῦν νὰ γνωρίσουν καλύτερα τὴν Ἐκκλησία καὶ τὰ πνευματικὰ βοηθήματα πού αὐτὴ προσφέρει. Ἀλλὰ τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς τὸν θρησκευτικὸ προσανατολισμὸ ἔρχεται πάντοτε ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου πού ζητεῖ τὴν καθοδήγησι.

Αὐτὸ πού προέκλεσε μεγάλη ἐκπληξι ἦταν, ὅτι ὅπως οἱ γιατροὶ γενικὰ δυσπιστοῦν στὸν ψυχίατρο, ἔτσι καὶ οἱ κληρικοὶ δυσπιστοῦν πρὸς τὸν ἱερέα-ψυχολόγο. Ὑπάρχουν ἐνορίται πού περιμένουν νὰ δοῦν τὸν ἱερέα, καὶ ἀσθενεῖς πού κάθονται στὴν αἴθουσα ἀναμονῆς τοῦ γιατροῦ, πού θὰ ἔπρεπε νὰ συμβουλευθοῦν τὴν κλινική, καὶ ὅμως καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ γιατρὸς φαίνονται σὰν νὰ μὴ καταλαβαίνουν ποιὲς εἶναι οἱ πραγματικὲς τους ἀνάγκες.

Ἄλλο ἕνα συμπέρασμα ἀπ' αὐτὴν τὴν δοκιμὴ ἦταν ὅτι συνετέλεσε κάπως στὸ γκρέμισμα τοῦ τοίχου ἀνάμεσα στὸν ἄλλο φραγμὸ — αὐτὸν μεταξὺ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τοῦ ψυχιάτρου. Αὐτὸ εἶναι κάποτε δύσκολο νὰ ὑπερπηδηθῇ, ἀλλὰ ὑπάρχει ἐλπὶς ὅτι οὔτε οἱ κληρικοὶ οὔτε οἱ ἱατροὶ

δὲν θὰ χειροτερέψουν τὴν κατάστασι ἐξ αἰτίας τῶν δικῶν τους προκαταλήψεων. Ὅταν ἐμεῖς στὴν Ἐκκλησία δεῖχνουμε ἄλλῃ τὴν εἰλικρινῆ καλὴ μας διάθεσι νὰ συνεργασθοῦμε μετὰ τὴν Ἐπιστήμη, καὶ ὄχι νὰ πᾶμε ἐναντίον της, τότε συνήθως τυγχάνουμε καλῆς ὑποδοχῆς.

Ὑπάρχει τεράστιο πεδῖον ἐργασίας τέτοιου εἴδους μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία τὸ γνωρίζει αὐτό, ἀλλὰ διστάζει ἀκόμη νὰ προχωρήσῃ. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Ὑπηρεσία Ὑγείας ἀναλαμβάνει ἐπιτυχῶς ὅ,τι ἔχει σχέσι μετὰ τὸ σῶμα, πρέπει νὰ θρεθῇ κανεὶς στὸ χεῖλος τῆς διανοητικῆς ἀβύσσου γιὰ νὰ λάθῃ ἄμεση καὶ ἀποτελεσματικὴ βοήθεια.

Φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν ἐλάχιστα καταφύγια γιὰ αὐτοὺς πού θέλουν νὰ συζητήσουν τὰ συγκινησιακὰ τους προβλήματα, γιατί οἱ λαϊκοὶ ἔχουν ἐγκαταλείψει τὸν κλῆρο ἐπειδὴ δὲν ἔβρισκαν παρὰ τὸ κενό — καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνθρώπινη συμπάθεια καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιδειξιότητα στὸ πλησίασμα.

Παρ' ὅλον ὅτι ἐπιμένομε ὅτι ἡ συνεργασία μας μετὰ τὴν ἐπιστήμη εἶναι πολὺτιμη, δὲν εἶναι θέβαια ἐπιθυμητὸ νὰ γίνῃ ἡ ψυχολογικὴ καθοδήγησις τοῦ κλήρου προνόμιον τοῦ ἐπιστήμονος-ἱατροῦ. Θὰ ἔπρεπε, οἱ ἱερεῖς πού μόλις τελειώνουν τὶς σπουδές των, νὰ παρακολουθοῦν ἕνα διάστημα τὴν προσπάθεια πού γίνεται σὲ κλινικὲς ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψι ψυχολόγων καὶ ψυχιάτρων, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν ἀπλῶν συμβουλῶν ἐκ μέρους τῶν τελευταίων.

Ὡς ἕνα μακρόπνοο πρόγραμμα ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς κληρικούς της νὰ μελετήσουν ψυχολογία σὰν μιὰ βασικὴ ἐπιστήμη. Τότε θὰ ἔπρεπε ἐμεῖς οἱ ψυχολόγοι νὰ ἀποταθοῦμε στὴν Βρετανικὴ Ψυχολογικὴ Ἐταιρεία γιὰ νὰ καθιερώσῃ μεταπτυχιακὲς σπουδές στὴν ψυχολογικὴ καθοδήγησι τοῦ κλήρου. Ἡ θρησκεία εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ δύναμις πού ἐπηρεάζει τὴν συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅμως, ἐνῶ ἔχουμε ἄλλους κλάδους ἐκπαίδευσως καὶ ἐπαγγέλματος στὴν Βρετανικὴ Ψυχολογικὴ Ἐταιρεία, ὁ κλάδος τῆς καθοδηγήσεως τοῦ κλήρου λάμπει διὰ τῆς ἀπουσίας του.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ REIMS

ΚΑΙ Η ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ὁ γαλλικὸς τύπος ἔδωσε τελευταίως εὐρείαν δημοσιότητα εἰς τὰς συζητήσεις αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν εἰς τὸ συνέδριον τῆς «Ὁμοσπονδιακῆς Ἐνώσεως Δικαστῶν», τὸ ὁποῖον συνήλθεν προσφάτως εἰς Reims. Καὶ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ἐνημερωθῆ ἡ κοινὴ γνώμη ἐπὶ τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἀπασχολοῦν τὴν Γαλλικὴν Δικαιοσύνην:

Τοιοτοτρόπως πληροφοροῦμεθα, ὅτι οἱ Γάλλοι δικασταὶ (4000 τὸν ἀριθμὸν ἔναντι 8000 τῆς Ἰταλίας, 16.000 τῆς Δυτ. Γερμανίας καὶ 20.000 τῆς Ἀγγλίας — «judges καὶ magistrates» —) ἐξακολουθοῦν ἀριθμητικῶς νὰ εἶναι ὅσοι καὶ πρὸ ἑνὸς αἰῶνος.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐγκληματικότητα ἔχει τόσον αὐξηθῆ ὥστε, διὰ νὰ περιορισθῆ κανεὶς εἰς τὴν πλέον πρόσφατον περίοδον, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῆ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1958 μέχρι τοῦ 1965 αἱ ὑποθέσεις πλημμελειοδικείου ἔχουν σημειώσει αὐξήσιν εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ 272%, οἱ φόνοι κατὰ 72%, αἱ κλοπαὶ κατὰ 90% καὶ αἱ κοινὰί ἀστυνομικαὶ παραβάσεις κατὰ 148%. Ἰδιαιτέρως αἱ ἐμπορικῆς φύσεως διαφοραὶ εἶναι πλέον πολὺπλοκοί, λεπταὶ καὶ πολυἀριθμοὶ ἀπὸ κάθε ἄλλην φοράν.

Εἶναι τόσον μεγάλη ἡ καθυστέρησις καὶ ἡ ταλαιπωρία εἰς τὰ δικαστήρια, ὥστε πολλοὶ τὰ ἀποφεύγουν, ἰδίως δὲ ἡ Γαλλικὴ ἐπιχειρήσις Ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἄλλαι μεγάλαι ἐπιχειρήσεις καὶ ἑταιρεῖαι εἰσάγουν εἰς τὰ συμβόλαιά των ὄρους προσφυγῆς εἰς διαιτησίαν. Εἶναι δὲ τόσον μέγας ὁ φόρτος ἐργασίας τῶν Γάλλων δικαστικῶν, ὥστε κατήντησε νὰ προσπαθοῦν νὰ συμβιβάσουν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἀπογεύματος τριάντα ἀνδρόγυνα εἰς τὰ πρόθυρα διαζυγίου καὶ νὰ ἔχουν εἰς τὴν αὐτὴν δικάσιμον 40 ὑποθέσεις

πλημμελειοδικείου. Ἡ ζωὴ τοῦ Γάλλου δικαστοῦ διεπιστώθη, ὅτι εἶναι φοβερὰ κουραστική.

Ὁ γράφων τὰς πληροφορίας αὐτὰς δὲν εἶναι νομικὸς οὔτε δικαστικὸς καὶ δὲν γνωρίζει τὰ ἀντίστοιχα προβλήματα τῆς ἀπονομῆς τοῦ δικαίου ἐν Ἑλλάδι.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐτονίσθη ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τὸ συνέδριον τῆς Reims, εἶναι μία διαπίστωσις ἡ ὁποία ἀσφαλῶς ἰσχύει ὄχι μόνον διὰ τοὺς Γάλλους, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, διότι ἀφορᾷ ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα.

Οὐδέποτε ἡ ἀποστολὴ τῆς Δικαιοσύνης ἦτο περισσότερον ὑψηλὴ καὶ ἡ εὐρυθμὸς λειτουργία τῆς περισσότερον ἀναγκαῖα ἀπὸ τὰς ἡμέρας μας. Εἰς μίαν ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς καὶ ἡ σύγχυσις ὡς πρὸς τὴν ἐραρχήσιν τῶν ἀξιῶν ἀπειλοῦν νὰ συντρίψουν τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, εἰς μίαν ἐποχὴν καθ' ἣν τὸ ἐγκλημα, τὰ διαζύγια, ἡ ἀσυνενοησία μεταξύ τῶν ἀνθρώπων πολλαπλασιάζονται, κάθε μέτρον τείνει εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ δικαστικοῦ λειτουργοῦ, εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του καὶ εἰς τὴν αὐξησιν τοῦ κύρους του πρέπει νὰ χαιρετισθῆ μὲ χαρὰν καὶ ἀνακούφισιν.

Πολλὰ τῶν πρακτικῶν μέτρων τὰ ὁποῖα προετάθησαν εἰς τὸ συνέδριον τῆς Reims ἀφοροῦν τὴν Γαλλίαν καὶ δὲν ἐνδιαφέρουν ἐνδεχομένως τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην. Αἱ βασικαὶ ὅμως διαπιστώσεις τοῦ συνεδρίου, αἱ ὁποῖαι τονίζονται εἰς πρόσφατον ἄρθρον εἰς τὸ Figaro Littéraire εἶναι ἐξόχως ἐνδιαφέρουσαι.

Ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ ἐξετάζη ἕκαστον διάδικον ὡς μίαν προσωπικότητα καὶ ὄχι ὡς ἓνα νούμερο εἰς ἓνα πινάκιον

υποθέσεων. Πρέπει να τον βλέπη ως μίαν περίπτωση ιδιαιτέρως μοναδικήν και πιθανώς ανεπανάληπτον. Πρέπει να αποφευχθῆ ἡ τυφλὴ ἐφαρμογὴ μιᾶς γενικῆς νομοθεσίας χωρὶς τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ νομοθέτου.

Ὁ δικαστὴς εἶναι ἄνθρωπος μὲ ὑψηλὸν αἴσθημα εὐθύνης καὶ «*bon sens*» καὶ ὄχι μηχανή, ὥστε νὰ μελετᾷ φακέλλους καὶ ντοσιὲ κατάκοπος καὶ πνευστιῶν. Δὲν ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ μόνον τὰ ἄρθρα τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος. Ὅφειλε νὰ ἔχη ἄνεσιν χρόνου διὰ μελέτην, αὐτοσυγκέντρωσιν, ζωντανὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ συνόλου, γνῶσιν τῶν συνανθρώπων του καὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς του. Πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὸν ἄνθρωπον ὅπως εἶναι σήμερα, μὲ τὰ προβλήματα τοῦ, τὰς ἀδυναμίας του, τὰς δυσκολίας του.

Ἄν ἕνας ἀπαισιόδοξος διαβάσῃ τὰ τοῦ συνεδρίου τῆς *Reims*, ἀρχίζει νὰ φοβᾶται μήπως μὲ τὴν τάσιν τῆς μηχανοποιήσεως τῆς ἀπονομῆς τοῦ δικαίου πρὸς ἐξοικονόμησιν χρόνου, ὀδηγηθῶμε κάποτε εἰς συζύγους τροφοδοτοῦντας μὲ «*δεδομένα*» ἠλεκτρονικοὺς ἐγκεφάλους διὰ νὰ ἀπαντήσουν τάχιστα εἰς θᾶρος ποίου πρέπει νὰ ἐκδοθῆ τὸ τόσον ποθητὸν διαζύγιον.

Ἄλλὰ ἄς μὴ συμμερισθῶμε αὐτὴν τὴν ἀπαισιοδοξίαν. Καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι συζητοῦνται μὲ τόσῃ σοβαρότητά τὰ προβλήματα αὐτά, παρέχει τὴν ἐλπίδα ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἀνησυχοῦν καὶ σκοπεύουν νὰ ἀγωνισθῶν ὥστε ἡ Θέμις νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ εἰς τὴν μηχανοποιημένην ἐποχὴν μας νὰ βοηθῆ τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα ὡς ἐκπρόσωπος ὄχι μόνον τοῦ ἀτελοῦς ἀνθρωπίνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ θεοῦ δικαίου.

Καὶ ἡ ἐλπίς αὕτη εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερα διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ παράδοσις λειτουργῶν τῆς Θέμιδος μὲ αἰσθημα εὐθύνης καὶ φωτισμένην συνείδησιν ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ ἐξέχοντες ἐκπρόσωποι τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, οἱ ὁποῖοι μορφώνουν τοὺς νέους δικαστὰς καὶ νομικοὺς ἡγούνται ἀξιολόγων πνευματικῶν προσπαθειῶν εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ τονίζουν τὴν ἀξίαν τῆς Πίστεως ὡς δυνάμειος ὀδηγήσεως ἀπὸ τῆς ἀγωνίας εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ὡς θεμελίου εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, πού θὰ ἰσορροπήσῃ τὴν τεχνικὴν πρόδον.

A. ΔΩΡΙΚΟΣ

«Δὲν ἀγαπῶ ἐκείνους τοὺς χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι, διὰ νὰ κρατήσουν καθαρὰ τὰ χέρια τους, μένουν μακρὰν ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες πραγματικότητες. Ἀγαπῶ τοὺς χριστιανούς ἐκείνους πού πολεμοῦν διὰ νὰ εἰσδύσῃ ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὸν κόσμον, ἔστω καὶ ἂν λάθουν μερικές λαθωματιές. Ἀγαπῶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία εἰσέρχεται μὲ τὰ ὅλα τῆς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν, ἡ ὁποία δὲν φοβεῖται νὰ διακινδυνεύσῃ ἀναμιγνυομένη εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ πολιτιστικά. Ἀγαπῶ αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἕνεκα τούτου πηγαίνει νὰ τοὺς ζητήσῃ ἐκεῖ πού εὐρίσκονται. Καὶ ἀγαπῶ περισσότερο ἐκείνην τὴν Ἐκκλησίαν πού δέχεται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν πιτσιλίσματα, ἐπειδὴ ἀνεμίχθη εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνην τῶν πτωχῶν, παρὰ τοὺς Φαρισαίους ἐκείνους μὲ τὰ ἄσφογα χέρια, οἱ ὁποῖοι καταγγέλλουν τὶς ἀδυναμίες, ἀλλὰ δὲν ἔσωσαν ποτὲ κανένα».

JEAN DANIELOU

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ SARTRE ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

‘Ο παραμερισμός της Φιλοσοφίας
του.

Μερικές διαμάχες και φιλονικίες απέδειξαν τον τελευταίο καιρό, πώς ο Jean-Paul Sartre και ο «ύπαρξισμός» του έχουν χάσει στη Γαλλία σέ γόητρο και έλκυστική δύναμη. Γενικά είναι παραδεκτόν, ότι ο Sartre αποτελεί τον διδάσκαλο της μεταπολεμικής γενεάς, παρ’ ότι ή επίδρασίς του δέν είναι ή αυτή σ’ όλα τά στρώματα. Καί όμως, άν και τò έργο του δέν έχει ακόμη αποπερατωθή, άν και έπιδρα ακόμη και σήμερα σάν φιλοσοφικόν φαινόμενον διά τού περιοδικού του «Les Temps Modernes», άν και ή διαλεκτική του εφαρμόζεται ήδη στις έπιστημονικές έρευνες, όπως π. χ. στη λογοτεχνική κριτική, ή Φιλοσοφία του ήρχισε νά εισέρχεται εις την ‘Ιστορίαν. ‘Η νέα γενεά τών διανοουμένων απομακρύνεται από αυτόν ή καλύτερα «θαυμάζει την προσωπικότητά του, αλλά δέν αποδέχεται τις ιδέες του».

‘Η άγωνία, μέ την οποίαν ή παλαιά γενεά παρακολουθούσε την εξέλιξιν της έπιδράσεως τών φιλοσοφικών και λογοτεχνικών του έργων, αντικατεστάθη στην νέαν μέ κάποιαν ψυχρότητα και άδιαφορίαν. “Ενα από τά σπουδαιότερα συμπτώματα είναι ή άλλαγή της όρολογίας: Για τους Γάλλους δέν είναι πλέον ο «existentialisme», παρά ο «structuralisme» έλκυστικός όρος γενικής κατανοήσεως. ‘Από τινος δέν ασχολείται κανείς μέ τή «συνείδηση», «υποκείμενον», «πράξη», «ιστορικότητα», παρά μέ τους «κανόνες», «μέσα έπιτυχίας», «συστήματα», ο άνθρωπος δέν δημιουργεί «πλέον» τή διάνοια, παρά ή διάνοια έρχεται σ’ αυτόν.

‘Η έρευνα της μορφολογικής πλοκής της κοινωνίας υποπίπτει τώρα στην άρ-

μοδιότητα τών έμπειρικών έπιστημών ‘Εθνολογίας και Κοινωνιολογίας, κυρίως δέ της Συγκριτικής Γλωσσολογίας. Προς τούτο τά μέγιστα συνέβαλον ο έθνολόγος Lévy Strauss μέ τις έργασίες του «Anthropologie structurale», «La Pensée sauvage», «Le cru et le cuit» κλπ. ο ψυχαναλυτής Lacan, ο Michel Foucault μέ τò έργον του «Les Mots et les Choses», στό όποίο εξετάζει την ιστορία τού πνεύματος σάν στρωματική διάταξι τών διαφόρων τρόπων σκέψεως, και ο κριτικός Roland Barthes, πού έπολεμήθη σκληρά, όταν προσεπάθησε νά εξηγήση τò έργον τού Racine ως έδραιωμένο σέ σύμβολα ψυχαναλυτικού συστήματος.

Οί περισσότερες έργασίες τών διανοουμένων της νέας γενεάς στηρίζονται άμεσα ή έμμεσα σ’ αυτές τις έρευνες. Τò πνεύμα έχει κατά τόν Lévy-Strauss έπί τών κοινωνιών και κατά τόν Lacan έπί τού άσυνειδήτου μόνον έπιπολαίαν έπίδρασιν, κενήν περιεχομένου. «‘Εκείνο πού είναι αρχαιότερο της ύπαρξέως μας και μάς ένσυνειδητοποιεί χρόνον και τόπον δέν είναι ο λόγος, παρά τò σύστημα». “Ετσι παραιτείται κανείς από τή λύση τού μεταφυσικού και, κατά τόν Sartre, τού ιστορικού προβλήματος και έπιζητεί την έξεύρεσι έμπειρικών κανόνων για τήν δημιουργίαν ένός έμπειρικού συστήματος έρεύνης και τήν εφαρμογή του έπί της μέ «νομική συνέπεια» διατάξεως τών κοινωνιών, Πολιτειών, έποχών κ.λ.π.

“Ενα συγκεκριμένο παράδειγμα: ‘Ο Claude Lévy-Strauss, προερχόμενος από την άγγλοσαξωνική ‘Εθνολογία και Πολιτιστική ‘Ανθρωπολογία, ξεκίνησε από την άρχή ότι οί «πρωτόγονες» κοι-

ωνίες είναι κάθε άλλο παρά πρωτόγονες. Για την έρευνα των συγγενικών σχέσεων, ήθων, έθιμων και μύθων των νοτιοαμερικανικών λαών έχρησιμοποίησε, έκτος από λεπτομερείς ατομικές παρατηρήσεις, τὰ πορίσματα τῆς Συγκριτικῆς - Γλωσσολογίας, κυρίως τὸ φθoγγικὸ σύστημα τοῦ Jacobson, καὶ κατέληξε σὲ μιὰ συμβολικὴ Λογικὴ, πού τῆ θεωρεῖ ἔκφρασι τῆς πνευματικῆς πλοκῆς. "Ὅταν ὁμως στὴ συνέχεια ὑπεστήριξε, πὼς ἡ λογικὴ ἀνάγκη σὰν φυσικὴ πραγματικότητα ὑφίσταται πρὶν ἀπὸ τὴν πράξη, πού ἡ ἴδια διαμορφώνει, ἤλθε σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὶς φιλοσοφικὲς θέσεις τοῦ Sartre.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ψυχαναλυτὴς Lacan, ἄλλοτε καθηγητὴς τοῦ Ecole Normale, ἐστηρίχθη στὴ Συγκριτικὴ Γλωσσολογία. Κατ' αὐτὸν τὸ ἀσυνείδητο εἶναι λόγος καὶ ἡ πλοκὴ του εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τῆς γλώσσης καὶ τῆς ὁμιλίας, ἡ δὲ ἐξωτερικουσί του γίνονται μόνον μὲ τοὺς φθόγγους, λέξεις, φράσεις, ἀποφθέγματα καὶ τὸν μουσικὸ τόνο τῆς ἀποδόσεώς των. Προσπαθεῖ δηλαδὴ νὰ φθάσῃ στὴν ψυχανάλυσι μὲ γλωσσολογικὰς μεθόδους

στηριζομένας σὲ μαθηματικὰ δεδομένα.

Κατὰ τὸν Foucauld «ὁ Οὐμανισμὸς προφασίζεται πὼς λύει προβλήματα, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει καθόλου νὰ τίθενται». Εὐρίσκεται δηλαδὴ στὸ τελευταῖο του στάδιο μὲ τὸν Sartre, τὸν «τελευταῖον μεταφυσικόν» πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ cogito τοῦ Descartes. Ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τὸν Sartre δὲν θεωρεῖται καὶ ὑποβιβασμὸς του, ἀλλὰ περισσότερο ἀποτέλεσμα τῆς διαπιστώσεως ὅτι ἡ Φιλοσοφία του δὲν συμβιβάζεται μὲ τὶς κατακτήσεις τῆς Συγκριτικῆς Γλωσσολογίας, τὰ πορίσματα τῆς ψυχαναλύσεως καὶ τὰ κοινωνιολογικὰ δεδομένα.

Καὶ ὁμως στὶς μεγάλες μάζες τῆς νέας γενεᾶς ἡ ἐπίδρασί του δὲν εἶναι μόνον φιλοσοφικὴ ἢ λογοτεχνικὴ, ἀλλὰ ἐπίσης ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ. Διερωτᾶται πάντως κανεὶς, πὼς, ἐνῶ τὰ ἔργα του ἀνταποκρίνονται στὶς ἀπαιτήσεις τῆς λογοτεχνίας, τὰ κύρια πρόσωπα αὐτῶν ἐξελίσσονται μὲ «προβληματικούς ἥρωες», πού παραμένουν συνεχῶς στὸ στάδιον τοῦ «ἐρωτηματικοῦ».

ΠΑΝ. ΜΠΑΛΑΧΑΜΗΣ

Β Α Β Ε Λ

Στὴν ἐνατένιση τῆς ὠμορφιάς
πού μᾶς χάρισε ἡ δημιουργία,
ἀκοῦμε ἐνδόμυχα τὴν ψαλμωδία
— "Ἄγιος... Ἄγιος —
καὶ νιώθουμε αὐθόρμητα
νὰ λυγίζουν τὰ γόνατα.

Στὴ θέα τῶν κατασκευῶν
πού ἡ Σοφία μᾶς δίδαξε,
φούσκωσε τὸ στήθος μας
ἀπὸ θαυμασμὸ καὶ περιφάνεια
καὶ πιστέψαμε στὴ δύναμή μας
σὰν αἰώνια κι' ἀπεριόριστη...

«Οἱ οὐρανοὶ ἔργα τῶν χειρῶν Σου».

«Πρὸ αἰῶνων» ἀριστοῦργημα τοῦ πνεύματος
Σου
τὸ φῶς, ἡ ζωὴ κι' ἡ ἀρμονία.

Κι' ὁμως ἐμεῖς,
ἀγωνιζόμεστε θαβελικὰ
νὰ ξεσκεπάσουμε τὸ μυστήριον τῶν ἔργων
Σου.

Μὰ δὲ λογαριάσαμε προτοῦ
νὰ Σε δοξάσουμε,
γιὰ τὸ πολύτιμο δάνειό Σου:
τὴ φτωχὴ διάνοιά μας
πού μοιάζει μιᾶς στάλας ἀντικατοπτρισμὸς
ἀπ' τὸν ὠκεανὸ τῆς σοφίας Σου.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Γράμματα πρὸς τοὺς Ἑκπαιδευτικούς μας

Η ΜΕΙΟΝΕΞΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Τὸ θέμα μας ἀναφέρεται εἰς μίαν ἰδιαιτέραν κατάστασιν τῆς παιδικῆς καὶ τῆς νεανικῆς ἡλικίας, ἡ ὁποία διάγει καὶ ζῆ εἰς τὴν ὑπαίθρου χώραν.

Εἶναι τὸ ψυχολογικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖται γιὰ τὰ παιδιά καὶ τοὺς νέους τῆς ὑπαίθρου, ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαβιώσεως εἰς τὴν ὑπαίθρου, μακρὰν τῶν πλεονεκτιμάτων τῆς πόλεως. Εἶναι ἡ μειονεκτικότης ἢ μειονεξία τῶν παιδιῶν τῆς ὑπαίθρου. Εἶναι ἡ μειονεκτικότης τῶν παιδιῶν αὐτῶν, τὰ ὁποῖα αἰσθάνονται ἢ ἀκούουν ἢ σχηματίζουν τὴν ἐντύπωσιν περὶ τῆς «ὑπεροχῆς τῆς ἀσφάλτου», ἔναντι τῆς ὑπαίθρου. Εἶναι μία δύναμις ἡ ὁποία ἀσκεῖται καὶ ἡ ὁποία ἐνδέχεται νὰ πάρῃ δρόμους διαφορετικούς, οἱ ὁποῖοι ἀνακόπτουν τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς παιδικῆς καὶ τῆς νεανικῆς ἡλικίας.

Θεωρῶ ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως ὅτι τὸ θέμα ποῦ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἶναι εὐτύχημα ὅτι ἀναπτύσσεται ἐνώπιον παιδαγωγῶν, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ προβλήματα τῆς παιδικῆς καὶ τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Ὅλοι ὅσοι διαμορφώνουν καὶ ἐκτελοῦν τὸ ἔργον τῆς Ἀγωγῆς εἶναι εἰς θέσιν νὰ καταλάβουν ἕνα σπουδαῖον θέμα τὸ ὁποῖον τίθεται ἐνώπιον τοῦ παιδαγωγοῦ. Πόσον λυτεῖται ὁ ἐργάτης ἐκεῖνος τῆς γῆς, ὁ κηπουρός, ὁ ὁποῖος ἔχει ἕνα δένδρον, προσπαθεῖ νὰ τὸ μεγαλώσῃ, καταβάλλει κόπους καὶ μόχθους καὶ ἀγῶνας, καὶ ὅμως ὅταν φθάσῃ ὁ καιρὸς τῆς καρποφορίας τοῦ δένδρου, ὁποῖα ἔκπληξις, ὅτι τὸ δένδρον αὐτὸ εἶναι μαραζωμένον, δὲν δίδει καρπούς. Ἀποτυχία λοιπὸν εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς προσπαθείας. Καὶ ἰδοὺ, ὅτι πέραν τοῦ προβλήματος τῆς μειονεξίας, εὐθύς ἀμέσως ἐμφανίζεται ὡς ἕνα βασικὸν πρόβλημα ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ὑποβοηθηθῇ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνθησίαν τοῦ ὁ νέος καὶ τὴν καρποφορίαν του, δηλαδὴ νὰ

ἐπιτύχῃ ὁ στόχος τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως.

Εἶναι ἰδιαιτέρον ἀνθρωπολογικὸν γνῶρισμα τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς μόνον τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ ὅλην τὴν ζωϊκὴν κλίμακα, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὸ ἔργον του, νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἕνα ἔργον μὲ τὸ ὁποῖον αὐτὴ ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης. θὰ ἰκανοποιηθῇ πέρα γιὰ πέρα καὶ θὰ θεωρήσῃ ὅτι ὑπάρχει στὴν ζωὴ καὶ μετέχει στὴν χαρὰ τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ἔναντι αὐτοῦ τοῦ σπουδαίου ἀνθρωπολογικοῦ γνωρίσματος ἔρχονται ἐμπόδια, ποικίλα ἐμπόδια, συγκρούσεις καὶ ἀντιθέσεις αἱ ὁποῖαι πολλακίς ὑπονομεύουν τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ νέου ἀνθρώπου, τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἐφήθου, καὶ ἀνακόπτουν τὴν ἐξέλιξιν του, ἀνακόπτουν δηλαδὴ τὴν τοποθέτησιν του μέσα εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν του.

Ἐνα τέτοιο θέμα ἀνθρωπολογικὸν εἶναι τὸ θέμα αὐτῆς τῆς μειονεξίας, ἡ ὁποία γιὰ τὰ παιδιά τῆς ὑπαίθρου ξεκινᾷ ἀπὸ τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας διατελοῦν, ὅπως εἶναι π.χ. οἰκογενεῖαι ἀγροτῶν, κατὰ πλειονότητα πτωχῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι στὸ κάτω-κάτω ὅπως συχνὰ τοὺς θλέπετε καὶ εἰς τὰς οἰκογενεῖας των, καὶ τὸ ὕφος ἀκόμη τῆς ζωῆς καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἴσως, δὲν εἶναι εἰς τὸ ἐπίπεδον εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι, ἀνθρώπων λοιπὸν οἱ ὁποῖοι γενικὰ εὐρίσκονται εἰς μίαν στέρησιν, ὅποιανδῆποτε στέρησιν, δὲν λέγω μονάχα τὴν οἰκονομικὴν — καὶ αὐτὴν — ἀλλὰ κυρίως στέρησιν τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία θὰ τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἀναπτύξουν ἐκείνην τὴν ὄθησιν πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐκείνην τὴν βίωσιν τὴν ὁποῖαν ἔχουν νὰ κάμουν διὰ νὰ ἀναπτύξουν καὶ τὴν ἰδικὴν των οἰκογένειαν καὶ

τόν ίδιον τόν έαυτόν τους κατά τρόπον ικανοποιητικόν.

Είναι λοιπόν αί σκληραί συνθήκαι ζωής, άκόμη τής άγροτικής ζωής. Παιδιά τά όποία ζούν κάτω από μίαν αυταρχικήν πολλές φορές άγωγήν, άν ύπάρχη άγωγή, του πατέρα ή τής μητέρας, οί όποιοί αντιμετώπιζούν πολλάκις τήν ηλικίαν αυτήν ως μίαν ηλικίαν χωρίς ιδιαιτέραν σημασίαν και άξίαν, παιδιά τά όποία πολλές φορές δέν είναι υπερήφανα για τό όνομα τό όποϊον φέρουν και άναζητούν όνομα, άναζητούν στόχος έπαγγελματικούς για τούς όποίους έπίσης νά είναι υπερήφανα, γενικά παιδιά τά όποία δυσκολεύονται γιατί δέν έχουν έπιτύχει εις μίαν κοινωνικήν προσαρμογήν και εις μίαν κοινωνικήν έκφρασιν άς τό ποϋμε έτσι, μίαν κοινωνικήν βεβαίωσιν όπου νά αισθάνονται ότι τούς άποδέχεται ή κοινωνική ζωή, πετυχαίνουν εις αυτήν και γίνονται και αύτοί έργάται τής κοινωνικής ζωής.

Είναι ιδιαίτερον τό θέμα μας για τά παιδιά αυτά, αλλά δέν είναι μόνον τό θέμα τών παιδιών τών μειονεκτικών με τήν συνήθη έννοϊαν του όρου. Είναι και ή μειονεξία, ή όποία προέρχεται και από πολλούς άλλους λόγους, και ψυχικούς άκόμη, και ή όποία άφορα πλέον όλόκληρη τήν παιδικήν και τήν νεανικήν ηλικίαν, φαίνεται νά άφορα όλους τούς ανθρώπους και για τούτο τόν λόγο θά μου έπιτραπή εις μίαν έπιστημονικήν άνασκόπησιν κατά τό δυνατόν, χωρίς νά σάς παρασύρω εις όρους έπιστημονικούς, τεχνικούς, ειδικούς αλλά μόνον εις ό,τι μάς χρειάζεται από τήν έπιστημονικήν αντιμετώπισιν του ζητήματος, νά μπορέσωμεν νά τό δοϋμε ως ένα ανθρώπινον πρόβλημα με τό όποϊον θά άσχοληθούμε και ιδιαιτέρως και γενικώς. Ό σκοπός μας είναι, ό καθένας με τίς ιδικές του συνθήκες, νά μπορέσωμεν νά βοηθήσωμε αυτήν τήν νεολαϊαν, τήν όποιαν έχετε στα χέρια σας, νά μην αισθανθή και αύτή ή ίδια αλλά και πολλοί άλλοι μαζί της, τό αίσθημα του έργάτου εκείνου ό όποίος περιμένει από τό δένδρον καρπούς και εις τό τέλος φθάνει νά μην έχει εκείνο πού είναι τό γνώρισμα τής καρποφορίας.

Ό μηχανισμός τής μειονεκτικότητας

Έτσι θά ποϋμε ότι κατά τά τέλη του περασμένου αιώνος, γύρω από τό έτος 1870, ύπήρξε, όπως είναι γνωστόν, ένας δάσκαλος τής ψυχιατρικής έπιστήμης, ό όποίος έζησε και άνεδείχθη στην Βιέννη, καταλαβών έντός όλίγου τήν έδρα τής Βιέννης, ή όποία είχε λαμπρά όνόματα κατά τήν εποχήν εκείνην. Μαθητής του Φρόϋντ ύπήρξεν ό "Αντλερ, ό όποίος έξεκίνησεν από τήν αντίληψιν τής ψυχολογίας εις θάθος κατά τήν έννοϊαν τής φροϋδικής ψυχαναλυτικής κατ' άρχάς, διά νά μεταπηδήση έντός όλίγου εις μίαν άλλην αντίληψιν περι τής ανθρώπινης ζωής, ή όποία συνίστατο εις τήν ανάγκην πού αισθάνεται ό άνθρωπος νά αναπτυχθή μέσα εις τό κοινωνικόν περιβάλλον, νά έπιτύχη εις αυτό, νά αναγνωρισθή από τό περιβάλλον αυτό, νά τό κατακτήση άν θέλετε άκόμη, νά πάη μπροστά, δηλ. νά πάη και πιό έμπρός άκόμη από τό κοινωνικόν περιβάλλον πού ζή.

Ό "Αντλερ ήταν ένας μειονεκτικός ό ίδιος, όπως διηγείται εις τήν βιογραφίαν του. «Όταν ήμουν μαθητής του σχολείου άκόμη, πέρασα από μία έμπερεια, ή όποία ήτο πάρα πολύ οδυνηρή για μένα, λέγει ό "Αντλερ. "Ημουν σ' ένα σχολείο όπου μία μέρα, ό δάσκαλος φώναξε τόν πατέρα και του είπε ότι «ξέρεις, καλόν θά ήτο αυτό τό παιδί νά τό πάρης από τό σχολείο, διότι δέν βλέπω νά έχη έλπίδες νά προχωρήση και νά έπιτύχη κάτι σέ μία περαιτέρω σταδιοδρομία γύρω από τά γράμματα!» Ό πατέρας του τό ήκουσε και πικραμένος έπήγε εις τό σπίτι και ήρχισε νά ζητή τήν γνώμη του περιβάλλοντος και του διδασκάλου άκόμη, ό όποίος εις μίαν έμπνευσιν τής στιγμής εκείνης, του είπε, ότι καλόν θά ήτο νά τόν κάνη ύποδηματοποιόν!

Ό "Αντλερ τό ήκουσε αυτό, μικρό παιδάκι, πήγε στο σπίτι του δακρυσμένος και άπογοητευμένος και εκεί έπάνω, εις μίαν κινητοποίησιν τών ψυχικών δυνάμεων του παιδιού, έσκέφη νά έπιδοθη εις τά γράμματα, παρ' όλην τήν γνώμην του διδασκάλου του, και έντός όλίγων μηνών ό "Αντλερ ήρχετο πρώτος εις τήν τάξιν του,

μέ ιδιαίτεράν επίδοσιν εἰς τὰ μαθηματικά — γιὰ τὰ ὁποῖα μάλιστα ὁ δάσκαλος εἶπεν ὅτι δὲν ἀξίζει τίποτα κ.λ.π. — ὥστε ἐσκέπτετο νὰ γίνῃ μαθηματικός! Ἄλλ' ὁ Ἄντλερ πλέον ὠριμάζων εἶδεν ὅτι θὰ ἔπρεπε κάτι ἄλλο νὰ κάνῃ διὰ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὸ νὰ μὴ περάσουν καὶ ἄλλα παιδιά τὸ δράμα τὸ δικό του.

Καὶ ἐκεῖ ἐσκέφθηκε νὰ γίνῃ ἱατρός, ταχέως ἠκολούθησε τὴν ψυχιατρικὴν ἐπιστήμην καὶ διεμόρφωσε τὴν θεωρίαν περὶ τοῦ αἰσθήματος τῆς μειονεξίας γενικὰ καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξωμεν τὴν τάσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἐπιτυχίαν μέσα εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον.

Ἔτσι, μελετῶν καὶ διδασκόμενος ἀπὸ τὴν ἐμβάθυνσιν τὴν ὁποίαν ἔκανε ὁ Φρόντ ἐπὶ τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του διὰ νὰ δημιουργήσῃ αὐτὴν τὴν γνωστὴν σας θεωρίαν, λέγοντας ὅτι: προσέξατε τὸ ἄτομον ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον ἀπὸ τὴν ἄλλην. Δύο παράγοντες οἱ ὁποῖοι εἶναι σπουδαῖοι, ἂν θέλετε νὰ ἔχετε ἀρτίους ἀνθρώπους, δηλαδή καρποφορίαν. Ἐκεῖ λέγει ὁ Ἄντλερ διακρίνω δύο δυνάμεις αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀντιμέτωποι ἀλλήλων εἰς μίαν μάχην πού διεξάγεται διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ποῖα εἶναι αἱ δυνάμεις αὐταί; Ἡ μία δύναμις εἶναι ἡ φυσιολογικὴ ψυχικὴ δύναμις, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς κάθε ἀνθρώπον φυσιολογικόν· μὴ πορεῖς νὰ κάνῃς κάτι καὶ πρέπει νὰ κάνῃς κάτι. Καὶ ἡ ἄλλη δύναμις ἀντιμέτωπη καὶ ἀντίθετος τῆς πρώτης, ἡ ὁποία τείνει νὰ τὴν ἐξουθενώσῃ καὶ νὰ τὴν ἐξουδετερώσῃ. Δὲν μπορεῖς, θέλεις λοιπὸν καὶ δὲν μπορεῖς. Νὰ δύο δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ἀντιτίθενται πρὸς ἀλλήλας, νὰ ἡ σύγκρουσις μπροστά σας ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὸ αἰσθημα τῆς μειονεξίας καὶ τὸ ὁποῖον ἔαν μείνῃ ἄλυτον ὡς σύγκρουσις, ἔαν μείνῃ ἄλυτον πρόβλημα, τότε θὰ δῆτε ὅτι δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ γίνῃ μῖα ἀποκρυστάλλωσις αὐτοῦ τοῦ αἰσθηματος τῆς μειονεκτικότητος, ἀποκρυστάλλωσις ἡ ὁποία σημαίνει μετὰβασις σὲ κάτι ἄλλο πού διαμορφώνεται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώ-

που καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιθυμεῖ ὁ ψυχολόγος νὰ ἀναπτυχθῇ· εἰς τὸ σύμπλεγμα τῆς μειονεκτικότητος, σύμπλεγμα πού θὰ πῆ ὅτι εἶναι μῖα κατάστασις ἀποκρυστάλλωμένη, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ τὸν ἀνθρώπον, τὸν ὑποδουλώνει. Δὲν ὀδηγεῖ πλέον ἢ ἐλευθέρᾳ ἀνθρωπίνῃ προσωπικότητι, ὀδηγεῖ ἕνα κομμάτι τῆς ψυχικῆς ζωῆς, κομμάτι χαλασμένο, κομμάτι ἀρρωστημένο, κί' αὐτὸ τὸ κομμάτι ὀδηγεῖ σὲ δρόμους ἀνελευθερίας, σὲ δρόμους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑποδούλωσις εἰς χιλίους ἄλλους παράγοντας, πλὴν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι βοηθοῦν τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν.

Ἦταν ἕνας νέος ἀξιοματικός, ὁ ὁποῖος πέρασε καὶ ἀπὸ τὴν σχολὴν του ἐπιτυχῶς, θὰ μπορούσε νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ χωρὶς φόβους γιὰ τὴν κοινωνικὴν του πρόδο καὶ ἐξέλιξι. Κί' ὅμως. Αὐτὸς ὁ νέος εἶχε ἕνα πρόβλημα ἄλυτο ἀκόμα μέσα στὴ ψυχὴ του. Ἦταν τὸ πρόβλημα ὅτι θεωροῦσε — κανένας δὲν βρέθηκε ποτὲ νὰ τοῦ πῆ τὸ ἀντίθετο — ὅτι εἶναι ἕνας κατώτερος οἰκογενειακῆς κοινωνικῆς προελεύσεως νέος. Ὁ μπαμπὰς του ἦταν ἕνας παντοπώλης, εἶχε ἕνα μικρὸ παντοπωλεῖο στὸ χωριό, ἦταν μπακάλης. Καὶ ὁ νέος αὐτὸς ντρεπόταν γιὰ τὴν προέλευσί του. Πόσα παιδιά, πόσοι νέοι ὑποφέρουν γιὰ τὴν οἰκογενειακὴν τους προέλευσι!

Ἐκεῖ λοιπὸν πού πολλές φορὲς προσπαθοῦσε νὰ τὸ ξεχάσῃ, νὰ ξεχάσῃ τὴν προέλευσί του, κατὰ τὸ δυνατόν καὶ ἦτο περίπου ὡς ἕνας ἡθοποιὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἤξευρε οὔτε ἀπὸ ποῦ ἔρχεται, οὔτε ποῦ πηγάζει, ἄγνωστος χωρὶς ἀποσκευές, ἐκεῖ παρουσιάζεται ἡ ἀμείλικτος κοινωνικὴ πραγματικότης ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅτι εἰς κάθε εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐζητοῦντο τὰ στοιχεῖα τῆς ταυτότητός του, ὄνομα, ἐπώνυμον, ἐπάγγελμα πατρός, ἡ ἀπάντησις ἤρχετο: μπακάλης, παντοπωλεῖον, παντοπώλης, πῶς νὰ ποῦμε, ἢ ἔμπορος τροφίμων, ὅλα αὐτὰ πῶς νὰ τὸ κάνῃς εἶναι ἐκεῖνο τὸ καταραμένο π, μπι, εἶτε π, εἶτε μπ, τὸ ὁποῖον πάντοτε μπαίνει μέσα, νὰ λοιπὸν ἕνα γλύστρημα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ νέου αὐτοῦ πρὸς τὸ νὰ φοβῆται καὶ νὰ ἄγχεται, νὰ αἰσθάνεται ἄγχος, ὁσάκις ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ πῆ τὰ γράμματα π. μπ. Μῖα περιέργως κατάστασις

έκ πρώτης όψεως, ή όποία όμως, χωρίς νά είναι κανείς ψυχολόγος ή ψυχοθεραπευτής, καταλαβαίνει, ότι έχει την εξήγησή της και την έρμηνείαν της.

Παιδιά τών όποιων ή εμφάνις δέν είναι ίσως πάντοτε ίκανοποιητική, παιδιά τά όποια έχουν σωματικά έλαττώματα, κοντά, ύψηλά, παιδιά τά όποια δέν έχουν πλούτη, παιδιά τά όποια έπέρασαν άρρωστα πολύ χρόνο στό κρεβάτι, παιδιά τών όποιων οί γονείς δέν είναι εκείνοι πού θά έπιθυμούσαν ή πού θά ένόμιζαν ότι έπρεπε νά είναι.

Νέοι, οί όποιοι άκόμη περισσότερο αισθάνονται ότι τά όνειρά των δέν έπραγματοποιήθησαν ή δέν πραγματοποιούνται, οί στόχοι των είναι άπροσπέλαστοι και ίδου ότι μπαίνομε σέ μιá μεγάλη κατηγορία ύπονομεύσεως τής άνθρωπίνης ζωής και τής προσπαθείας για τήν έπιτυχίαν της, ή όποία κατηγορία είναι πολύ πέραν από αυτά και πολύ πέραν από τήν ιδιομορφίαν τήν όποιαν παρουσιάζουν τά παιδιά τής ύπαιθρου όπως είπαμε πριν και πού συνίσταται εις τήν άνεπάρκειαν, εις τό αίσθημα τής άποτυχίας του άνθρώπου. Δέν άντέχει ό άνθρωπος στήν άποτυχία, δέν άντέχει στό αίσθημα τής άνεπαρκείας, δέν άντέχει εις τό αίσθημα τής άβεβαιότητας διά τήν προσωπικήν του εξέλιξιν και τήν προσωπικήν του δημιουργίαν.

Κι' έτσι δημιουργείται μιá μεγάλη κατηγορία ψυχικών αίτιών αί όποια ύπονομεύουν τήν ζωήν του άνθρώπου και κατά τήν όποιαν ένδέχεται διά θίου νά αποτελούν τό ύπόθαθρον όπου πάντοτε παρουσιάζεται άρνητική κατάστασις καθώς προχωρεί κανείς εις τήν ζωήν.

Αίσθημα άποτυχίας, αίσθημα άνεπαρκείας, αίσθημα άβεβαιότητας. Ποιός άνθρωπος άντέχει εις τό νά αισθάνεται επί πολύ ως άποτυχών ή άποτυγχάνων ή άποτυχημένος άνθρωπος; "Αν δέν άντέχη ό ώριμος είναι δυνατόν νά άνθέξη τό παιδί και ό νέος ό όποίος τώρα δημιουργεί τά θάθρα τής εξέλιξέως του;

"Ενα παιδάκι εις τό όποιον θά πήτε ή του έμπνέετε τήν ιδέαν, ότι δέν μπορεί νά κάνει τίποτα στήν ζωή του; Πόσες φορές βλέπετε παιδιά, ένηλικούς πλέον, οί όποί-

οι λένε, δέν έκανα πολλά πράγματα, δέν είχε μεγάλη ιδέα για μένα ούτε ό πατέρας μου ούτε ή μάνα μου ούτε τό περιβάλλον ούτε ό δάσκαλός μου, πάντοτε ήμουν ένας άνθρωπος για τόν όποιον είχαν μικράν ιδέα. Μικρά όμως ιδέα τήν όποιαν σχηματίζει τό κοινωνικόν περιβάλλον περί του άνθρώπου, είναι ιδέα ή όποία έμπνέεται και μεταδίδεται εις τήν παιδικήν ηλικίαν και ή όποία ύπονομεύει τήν περαιτέρω εξέλιξιν.

"Αν θά ήθελα κι' εγώ νά μεταχειρισθώ ένα μαθηματικόν όρον, θά έλεγα ότι δέν πρέπει νά είναι αναλόγως πρός τήν ηλικίαν ή εκτίμησίς μας, κατ' ευθύν λόγον, άλλα νά είναι ή εκτίμησίς μας κατά αντίστροφον λόγον, δηλαδή όσο μικρότερη είναι ή ηλικία τόσο και τό έργον μας και ή εκτίμησίς μας και αί αξιώσεις μας νά είναι περισσότεροι διά νά μπορέσωμε νά επιτύχωμε και περισσότερα πράγματα.

Γενικώτερα για ν' άναπτυχθή ή μειονεξία και ν' άναπτύξη άρνητικά αίσθήματα για τόν άνθρωπο θά πούμε ότι απαιτείται κοινωνία, άπαρατήτως κοινωνικόν περιβάλλον. Ό Ροβινσών Κρούσος δέν μπορούσε νά έχη αίσθήματα μειονεκτικότητας. Αίσθήματα μειονεκτικότητας έχει ό κοινωνικός άνθρωπος, ό άνθρωπος που θρίσκειται εις τό οιονδήποτε κοινωνικόν περιβάλλον, πώς άνθρωπος. Είναι λοιπόν άνάγκη νά επιτύχη τήν άπάντησιν εις τό αίσθημα τής μειονεκτικότητας τήν όποιαν αυτός έχει, οίκογένεια, σωματική εμφάνις, φτώχεια κ.λ.π. "Ενα παιδάκι τό όποιον πηγαίνει μέ κουρέλιασμένα ρούχα στό σχολείο ή μέ τρύπια παπούτσια, θρίσκειται δίπλα σ' ένα παιδάκι άλλο τό όποιον έχει καλά ρούχα, καλά ύπόδηματα. Καταλαβαίνετε εάν μπορούμε νά κάνωμε λόγον περί άγωγής προκειμένου γι' αυτό τό παιδάκι.

"Ετσι θά πούμε ότι τό αίσθημα τής άποτυχίας και τής άνεπαρκείας είναι εκείνο πού πρέπει νά μάς άπασχολήσιν για νά άναπληρώσωμε έμεις οί μεγαλύτεροι και οί πιό ύπεύθυνοι, τά κανά. Εις τό έπόμενον γράμμα θά χρειασθή νά μελετήσωμε τούς τρόπους τής άντιμετωπίσεως.

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1967

ΒΑΣΙΜΟΙ ΕΛΠΙΔΕΣ

ΔΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

Βασίζεται εις τὸ ὅτι τελικὰ ἡ ἀνθρωπίνη πείρα δὲν ἐπαρκεῖ διὰ ν' ἀσχοληθῆ μὲ τις δυνατότητες πὺν ὑποκρύπτει ἡ πραγματικότης.

Τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο στὴ Δύσει διέρχεται μίαν θεμελιώδη κρίσι, ὡς πρὸς τὴν προσπάθεια τοῦ νὰ γίνῃ κατανοητὴ ἡ σημασία τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὸ παρελθὸν ὑπῆρξαν περίοδοι κρίσεως καὶ νέας ἐκτιμήσεως ὅπως ἡ παρακμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἡ ἐμφάνισις τῆς χριστιανοσύνης, ἡ ἀναγέννησις, ἡ μεταρρυθμίσις, ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις. Ἐν τούτοις, αἱ προηγούμενα περίοδοι συμμετεῖχον εἰς μίαν κοινὴ ἀποδοχὴν, ὡς πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἡ ὁποία σήμερον ἀμφισβητεῖται καὶ ὑποτιμᾶται εἰς εὐρείαν κλίμακα.

Αὐτὴ ἡ κοινὴ ἀποδοχὴ ἔχει δύο ὄψεις. Ἡ μία ὑπῆρξεν ἡ παράδοσις τῆς Δύσεως, ὅπου ὀρθώνονται μερικὰ ὄρια, τὰ ὁποία ὁ κάθε ἀνθρώπος πρέπει νὰ λάθῃ ὑπ' ὄψιν του, ἐὰν θέλῃ νὰ ζήσῃ μίαν γνήσια ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ τὰ ὁποία ὄρια δὲν εἶναι ἄλλα ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐργασίας, τὸ ἀναπόφευκτον τῆς ἀρρώστιας καὶ τοῦ τραγικοῦ, καὶ τὴν ἀγριότητα τοῦ θανάτου. Ὅμως, παρὰ τὰ ὄρια αὐτά, ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ δοκιμάσῃ τὴν ζωὴν ὡς ἓν ἕνα δῶρο, διότι ὁ κόσμος ὑπῆρξε πάντοτε μία παλαιόστρα γεμάτη νοήματα καὶ ἀξίεις, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναλάθῃ καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνη θέσι. Ἡ δευτέρα εἶναι ὅτι προηγούμενα χρόνια παρεδέχοντο ὅτι ὁ ἀνθρώπος ζοῦσε μέσα σ' ἓνα κόσμον κυβερνώμενον ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ἢ ἀπὸ πνεύματα περισσότερον ἱκανὰ καὶ ἀνθεκτικὰ παρὰ τὸ ἰδικόν του. Ἐως τώρα, ὁ ἀνθρώπος ἐπίστευε τὸν ἑαυτόν του ὡς ἀνήκοντα, ὄχι μόνον εἰς τὶς σχετικότητας τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ ἐπίσης εἰς μίαν τάξιν

πραγματικότητος, ἡ ὁποία δὲν ὑπόκειτο εἰς τὸν νόμον τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ τραγικοῦ καὶ τὸν ὁποῖον νόμον θρίσκομε νὰ κυβερνᾷ ὅλες τὶς περιόδους τῆς ἱστορίας. Διότι ὁ ἀνθρώπος ἔχει νοιώσει τὸν ἑαυτόν του ὡς ἓνα «διφυῆς» δημιούργημα, ἀνήκον καὶ εἰς τὸ ἐγκόσμιο καὶ εἰς τὸ ἄγιο καὶ εἰς τὴν γῆ καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ὁ παραδοσιακὸς ἀνθρώπος ἔχει σκεφθῆ τὴν γνήσια ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔχοντας πλήρη συναίσθησι καὶ τῶν δύο ὀρίων καὶ τῆς ὑπερφυσικῆς ἀνθρώπινης μοίρας.

Ἡ Νέα Ἀνθρωπολογία

Ὅλιγον κατ' ὀλιγον ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος ἀπορρίπτει τὴν παραδοσιακὴ θεωρίαν ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἔχει ξεπεράσει τὶς δημιουργικὰς δυνατότητες, διότι ὁ κόσμος μέσα εἰς τὸν ὁποῖον κινεῖται ὁ ἀνθρώπος ἤδη ἔχει ἀποκτήσει καὶ νόημα καὶ ἀξία. Παρὰ τὴν γνώμη τῆς διευρύνσεως τῶν ὀρίων καὶ τὴν μεγαλύτερη ὑπόσχεσι τῆς σύγχρονης ζωῆς, ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος, ἐν τῇ ἐξελίξει του, λαμβάνει πείραν τῆς ζωῆς, ὡς ἐνὸς φορτίου, τοῦ δὲ κόσμου, ὡς μιᾶς ἠθικῶς οὐδετέρας παλαίστρας τυφλῶν φυσικῶν νόμων. Εἰς αὐτὸν τὸν οὐδέτερον κόσμον, ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ παραδεχθῆ τὴν εὐθύνη τῆς δημιουργίας νοήματος. Ἡ ἀπόδειξις τῆς νοοτροπίας ἡ ὁποία ὀλονὲν ἐπικρατεῖ εἰς τὸ δυτικὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο εἶναι τὸ γεγονός τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιλέξει ὁ Feuerbach: Τὸ παραδοσιακὸν κατηγορῶ τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται εἰς τὸν Θεό, σήμερον ἔχει ἀναμορφωθῆ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον.

Κανεὶς δὲν ἔχει περιγράψει αὐτὴν τὴν νέαν ἀνθρωπολογία μὲ περισσότερη σαφή-

νεια και δύναμι από τόν Jean-Paul Sartre. Κατ' αὐτόν, ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει εἰς ἕνα κόσμον ὁ ὁποῖος ἀντικειμενικῶς στερεῖται παντός νοήματος. Ἐν τούτοις, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο νὰ κάμῃ ὅ,τι κάποτε ἔκαμε ὁ Θεὸς δηλ. νὰ δημιουργήσῃ, *Ex Nihilo*, νὰ αὐτοσχεδιάσῃ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ νόημα τῆς ζωῆς μὲ ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν, ὥστε τὸ ρεῦμα τοῦ νοήματος καὶ τῆς ἀξίας ν' ἀναθλύζῃ μόνον δι' ἑνὸς τρόπου — ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ προσφέρων, ὁ δημιουργὸς τοῦ νοήματος, ὄχι ὁ λήπτης.

Ἡ δευτέρα περιοχὴ τῆς παραδοσιακῆς κοινῆς παραδοχῆς δὲν πάει καλλίτερα. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος νοιώθει τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἀνήκοντα ὀλοκληρωτικὰ εἰς τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας. Ἐφ' ὅσον μπορεῖ νὰ πιστεύῃ μόνον εἰς ὅ,τι ζῆ καὶ ὅ,τι σκέπτεται, καὶ ἐφ' ὅσον οἱ τρόποι τῆς σκέψεως του εἶναι ἐμπειρικοί, πραγματικοὶ καὶ λειτουργικοί, εὐρίσκει ἑαυτὸν οὐσιαστικῶς ἀποχωρισμένον ἀπὸ τὴν δυνατότητα συσχετίσεώς του μὲ τὴν ἐλπίδα οἰασθῆποτε ὑπερφυσικῆς πραγματικότητος. Ὁ ἀρχαῖος, διφυῆς χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου ἀπορρίπτεται. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ζῆ μίαν εἰδωλολατρικὴν ζωὴν μέσα σ' ἕναν ἐξωπλισμένον κόσμον. Προσδοκοῦμε ἀπ' αὐτὸν νὰ εἶναι ρεαλιστής, ἀλλὰ ἡ αὐξανομένη μαρτυρία εἶναι, ὅτι οἱ ἀρετὲς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος εἶναι ἀκατόρθωτες δι' αὐτόν.

Δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολὴ ἂν εἶπωμεν, ὅτι ἡ θεμελιώδης ἀρετὴ τῆς νέας ἀπόψεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία θὰ κυβερνήσῃ τὸν διανοοῦμενο τοῦ 20οῦ αἰῶνος, εἶναι ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει γίνει ἕνα μελλοντικὸν ὄν. Τὸ νὰ εἶναι «σύγχρονος ἄνθρωπος» σημαίνει νὰ ἀναγνωρίζῃ ὅτι ἔχει παύσει νὰ εἶναι παραδοσιακός. Ἀκόμη σημαίνει, ὅτι συμμετέχει εἰς τὴν ἐπωδὸ «ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ὅπως οἱ σημερινοί». Ἐπειδὴ, κάπως, ἀνήκομεν εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα, ὑποτίθεται ὅτι ἔχομεν ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ τὸ ὄρα, τὰ ὁποία διεῖπον εἰς τὸ παρελθὸν τοὺς ἀνθρώπους, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ νὰ εἴμεθα ἀνίκανοι νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ ὀ,τιδῆποτε τοῦ ὁποῖου ὑπερβαίνει τὴν μαρ-

τυρίαν τῆς λογικῆς καὶ τῆς δοκιμασίας.

Παραδοχὴ τοῦ Ἐγκοσμίου

Ἡ ἐπικρατοῦσα τάσις τῆς σύγχρονης ὀρθολογιστικῆς θεολογίας εἶναι νὰ προσαρμόζῃ τὴν σύγχρονην πίστιν στὶς προϋποθέσεις τοῦ πνεύματος τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Ὁ Bonhoeffer ἐτακτοποίησε τὴν κατάστασιν δηλώνοντας ὅτι «τὸ θρησκευτικὸν μέρος» τοῦ παραδοσιακοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀξίζει περισσότερο διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος εἶναι κάποιος ἡλικίας. Ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ μάθῃ νὰ ζῆ εἰς τὴν κοινωνία. Οἱ ὀρθολογισταὶ θεολόγοι ἠκολούθησαν τὴν δοξασία τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ, διατεινόμενοι ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἕνα εἶδος χριστιανικῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴν δυτικὴν νοοτροπία τῶν ὀρίων καὶ τῆς ὑπερφυσικῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴν ἀπομὴ τοῦ William Hamilton, π. χ. ὁ σημερινὸς χριστιανὸς θεολόγος εἶναι «ἕνας ἄνθρωπος χωρὶς πίστιν, χωρὶς ἐλπίδα, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται μόνον μὲ τὸ παρὸν καὶ διὰ τοῦτο θέλει καὶ νὰ τὸ διευθύνῃ» («Τὸ Παιδί τῆς Πέμπτης», εἰς τὸν περιοδικὸν «Σημερινὴ θεολογία», Ἰανουάριος 1964). Ὁ Paul van Buren δέχεται τὴν ἀρχὴν τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιθεωριώσεως καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναγκάζεται νὰ μειώσῃ τὴν πλουσία γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἐσχατολογικὴν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀρχῶν «μεταδοτικὴ ἐλευθερία», περιορίζει ἐπίσης τὴν χριστιανικὴν ζωὴν εἰς τὴν παρούσαν στιγμὴν. Ὁ Thomas J. J. Altizer φθάνει εἰς τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα τοῦ περιορισμοῦ τῆς θεολογίας εἰς ἕναν ἐνσαρκωμένον κόσμον, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ γίνῃ γνωστός, καθὼς ἐγκαταλειπόμεθα εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς κάθε στιγμῆς πού ζοῦμε. Παραδεχομένη τὴν ἰδιοποίησιν τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος, ἡ σύγχρονος ὀρθολογιστικὴ θεολογία σιγά, σιγά θὰ καταλήξῃ νὰ συγκεντρωθῆ εἰς τὴν παρούσαν στιγμὴν, παραδίδοντας τὸν ἑαυτὸν τῆς εἰς τὴν κατηγορίαν πού ὁ Marcel ἔχει ὀνομάσει «ἀποδεδειγμένη πείρα» καὶ συνεπῶς εἶναι ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ νὰ ἐμφανίσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀξίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος.

Παρατήρησις τῆς Παντοδυναμίας

Ἡ κίνησις πρὸς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν ἀρχίζει μὲ τὴν παραδοχὴν ὅτι ὁ ἑαυτὸς μας δὲν εἶναι θεός, δὲν εἶναι ἀπόλυτος δύναμις, γνῶσις ἢ εὐθύνη. Ἐνας φίλος μου περιγράφει αὐτὴν τὴν ἐμπειρίαν ὡς ἐξῆς: «Ἀπεφάσισα νὰ ὑποβάλω τὴν παραίτησί μου ἀπὸ κυβερνήτης τοῦ σύμπαντος. Ἐξεπλάγην ὅταν ἀντελήφθην πόσον, ἀμέσως, ἔγινε δεκτὴ».

Ἴσως αὐτὸ τὸ σχόλιον νὰ φαίνεται ὀλίγον ἀνόητο, μία ὕβρις πρὸς τὸν κοινὸ νοῦν. Μήπως ὅμως δὲν εἶναι ὀλοφάνερρον εἰς τὸν κάθε ἕνα, ὁ ὁποῖος ἔχει ζήσει, ὁ ὁποῖος ἔχει δοκιμάσει τὸν πόνο, ὁ ὁποῖος ἔχει παρατηρήσει τὴν ἀποτυχία του ἢ ἔχει ἐνατενίσει τὸν θάνατο, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπινον ὃν τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι παντοδύναμο; Εἶναι ἐκπληκτικὸν τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀντίρρησης εἰς αὐτό.

Ἐνα πλῆθος ἀπὸ γνῶμες καὶ ἀποδείξεις ὑποδηλώνει ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι κρύπτουν αὐταπάτες ἀθανασίας καὶ παντοδυναμίας. Ὁ Sartre ἐπιχειρηματολογεῖ μετὰ πεποιθήσεως ὅτι τὸ ὄλον σχέδιον τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως ἔχει ὡς κατεύθυνσί του τὴν θεότητα. Ἡ Karen Horney κάμνει ἕνα παρόμοιο σχόλιον ὡς πρὸς τὴν ψυχολογία. Καταδεικνύει ὅτι τὸ κλειδί τῆς νευρώσεως εὐρίσκεται εἰς τὴν προσπάθεια νὰ ἐπαληθεύωμε μίαν ἐξιδανικευμένην εἰκόνα, ἢ ὅποια νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸν Θεὸ τοῦ ἑαυτοῦ μας, παρά τὴν ἐμφάνισιν ὄλων τῶν ἐνεργειῶν μας σὲ μία σειρὰ ἀπὸ ρεαλιστικὸς σκοποῦς. Ὁ νευρωτικὸς λέει εἰς τὸν ἑαυτὸν του, «οἱ ἄλλοι θὰ πρέπει νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ νὰ ἐπιτύχουν, ἀλλὰ δι' ἐμέ αὐτὸ εἶναι εὐκόλο. Εἶναι ἀπομονωμένον ἀπὸ τὴν ἀτυχία χάρις εἰς τὰ μοναδικὰ χαρίσματά μου, τὴν θέσιν μου, τὴν δυναμικότητά μου». Ἡ ἐπενεργούσα εἰς τὸν νευρωτικὸν ἄνθρωπον παραδοχὴ, εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ ἐξαίρεσι κάθε κοσμικοῦ κανόνος. Ὅφειλομε νὰ ὑπεθυμίζωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας ὅτι ἡ νευρωτικὴ ἀναζήτησις δόξας εἶναι ἔκφρασις τῆς κάθε προσωπικότητος.

Αὕτῃ ἡ κρυφὴ ἀξίωσις τῆς παντοδυναμίας

δὲν φαίνεται πούθενά πιδ καθαρά ἀπ' ὅτι εἰς τὶς αὐταπάτες τῆς ἀθανασίας πού ὄλοι κρύπτομεν. Ὁ Τολστόι εἰς «τὸν θάνατο τοῦ Ἰβάν Ἰλύχ», γραφικὰ ἀπεικονίζει τὴν καταστροφὴ αὐτῆς τῆς ἀπάτης τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τὸν συγκλονισμό πού ὑφίσταται κανεὶς, ὅταν ἀνακαλύπτῃ ὅτι εἶναι θνητός.

Ὁ Ἰβάν Ἰλύχ ἔβλεπε ὅτι ἐπέθαινε καὶ ἦτο ἐν διαρκεί ἀπελπισία. Εἰς τὰ κατὰβαθα τῆς ψυχῆς του ἐγνώριζεν ὅτι ἐπέθαινε, ἀλλ' ὄχι μόνον δὲν μποροῦσε νὰ συνηθίσῃ εἰς τὴν σκέψιν, ἀλλὰ τὸ χειρότερον, δὲν τὴν ἐπίστευε, δὲν μποροῦσε νὰ τὴν συλλάβῃ.

Ὁ συλλογισμὸς πού εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν Kiezwetter τὸν Λογικὸ ἦτο, πὼς ὁ Κάϊουσις εἶναι ἄνθρωπος, οἱ ἄνθρωποι εἶναι θνητοί, ἐπομένως καὶ ὁ Κάϊουσις εἶναι θνητός, καὶ τοῦ ἐφαίνετο πάντοτε σωστός, ὄχι ὅμως ὅταν ἀφοροῦσε αὐτὸν τὸν ἴδιον. «Ὅτι ὁ Κάϊουσις, ἕνας ὑποθετικὸς ἄνθρωπος, ἦτο θνητός, ἦτο ἐντελῶς σωστό, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν ἦτο ὁ Κάϊουσις ἕνας ὑποθετικὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἕνα δημιούργημα ἄρτιον καὶ ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα δημιουργήματα. Ὑπῆρξεν ἡ μικρὰ Βάνια μὲ μία μαμά καὶ ἕναν μπαμπά, μὲ τὴν Μίτυα καὶ τὴν Βολόντια, μὲ τὰ παιχνίδια τῆς, ἕναν ἀμαξά καὶ μία νοσοκόμα... Τί ἐγνώριζεν ὁ Κάϊουσις ἀπὸ τὴν ὁσμὴ αὐτῆς τῆς ριγωτῆς πέτσινης μάλας πού ἡ Βάνια τόσο πολὺ ἀγαποῦσε; Εἶχε φιλήσει ὁ Κάϊουσις τὸ χέρι τῆς μητέρας του ἔτσι, καὶ εἶχε τὸ μετὰξί τῆς ρόμπας τῆς θροῖσει ἔτσι γιὰ τὸν Κάϊουσις;... «Ὁ Κάϊουσις πράγματι ἦτο θνητός καὶ ἦτο δίκαιον νὰ ἀποθάνῃ. Ἄλλὰ ὅσον ἀφορᾷ ἐμέ, τὴν μικρὴ Βάνια, τὸν Ἰβάν, τὸν Ἰλύχ, μὲ ὄλες μου τὶς σκέψεις καὶ τὶς συγκινήσεις εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ ὑπόθεσις. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔπρεπε νὰ πεθάνω. Αὐτὸ θὰ ἦτο τρομερό».

Εἴμεθα πάντοτε πρόθυμοι νὰ ἀγνοήσωμε τὰ ὄριά μας καθὼς ἐπίσης τὴν ἐλαφρὰ μεταστροφὴ πού ὄλοι αἰσθανόμεθα εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ φτωχοῦ, τοῦ ἀναπήρου ἢ τοῦ σοβαρῶς ἀσθενοῦντος. Δὲν θέλωμε νὰ μᾶς ἐνθυμίζουν τὴν θνησιμότητά μας! Ἄλλὰ ἡ θεολογία πρέπει σταθερῶς νὰ

μάς τὸ ἐνθυμίζει, διότι ἡ ἐλπίς γίνεται δυνατότης, μόνον ὅπου ὑπάρχει μία ζωντανὴ συναίσθησις τῶν τραγικῶν περιθωρίων τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Παντοδύναμοι ὑπάρξεεις δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἐλπίδα, διότι δὲν ἀπειλοῦνται ἀπὸ τὴν ἐσχάτη ἀνάγκη.

Φοβοῦμαι ὅτι ὁ Bonhoeffer ἔβλαψε τὴν σύγχρονη θεολογία δηλώνοντας ὅτι, ὁ θάνατος καὶ οἱ ἄλλες ὀριακὲς καταστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι κεντρικὰ σημεῖα παρατηρήσεως τῆς θεολογίας. Μάταια ψάχνει κανεὶς μετὰ τῶν ριζοσπαστικῶν θεολογιῶν διὰ μίαν συντονισμένην προσπάθειαν ἀπασχολήσεως μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου.

Ἐπιθυμητὴ ἐξοδος ἀπὸ τὶς αὐταπάτες

Ἄς παρατηρήσωμε τὴν παραίτησι ἀπὸ τὶς κρυφὲς ἀξιώσεις, ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀποψι.

Τὸ νὰ παραιτηθῆ κανεὶς ἀπὸ τέτοιες ἀξιώσεις εἶναι συνέπεια τοῦ νὰ ἐνθαρρυνθῆ ἀπὸ αὐταπάτες, δοκιμάζοντας πολὺ τὴν κρίσι του. Τὸ νὰ τρέφῃ κανεὶς αὐταπάτες ἀπαιτεῖ σημαντικὸν ποσὸν ἐνεργείας. Ὅταν ἐγκαταλείψωμε τὶς ἀξιώσεις μας περὶ παντοδυναμίας, σταματοῦμε νὰ τρέφωμε τὴν αὐταπάτην, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὅπως θὰ μᾶς ἔρεσε νὰ εἶναι.

Μὲ πολλὴν ἀνακούφισι τελικὰ εὕρισκόμεθα εἰς τὴν θέσι νὰ δηλώσωμε ὅτι «τὰ πράγματα εἶναι ὅπως εἶναι». Ὅταν ἡ Margaret Fuller ἔγραφεν εἰς τὸν Carlyle, «ἀπεφάσισα νὰ παραδεχθῶ τὸ σῦμπαν» (ὁ Carlyle ἔγινε πασίγνωστος μὲ τὴν ἀπάντησι, «Γιὰ τὸν Θεό, ἐπὶ τέλους»), διετύπωσε μίαν γνώμη, ἡ ὁποία γλωσσολογικὰ μὲν φαίνεται παράξενη, ἀλλὰ ἡ ὁποία ἔχει ψυχολογικὸ καὶ θρησκευτικὸ βάθος. Τὸ νὰ ἀφήσωμε τὶς αὐταπάτες μας καὶ νὰ δεχθῶμε τοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ τῆς ζωῆς εἶναι μία προϋπόθεσις ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ εὐθύνης. Ὅσον ἔχομε ἀξιώσεις καὶ αὐταπάτες ἐπὶ τῆς παντοδυναμίας, κρίνομε καὶ τὶς ἐπιτυχίας καὶ τὶς ἀποτυχίας μας καὶ τὰ καθήκοντά μας καὶ τοὺς περιορισμούς μας μὲ φανταστικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἀναμφισβήτητα δὲν ἐπαρ-

κοῦν. Ἄλλὰ ἀφ' ἧς στιγμῆς δεχθῶμε τὰ ὄρια τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὴν ἀνθρωπίνην θέσιν εἴμεθα ἐλεύθεροι πρὸς ἐξέυρεσιν τοῦ δυνατοῦ.

Τὸ νὰ δεχθῶμε τοὺς κανονισμούς τοῦ παιχνιδιοῦ δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ μίαν παραίτησιν, ἀλλὰ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ζήσωμε ἡμεῖς μίαν θαυμασίαν κατάστασι. Ἄφ' ἧς στιγμῆς εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ὁμολογήσωμε ὅτι δὲν εἴμεθα τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, διακρίνομε τὰ πράγματα μὲ ἕνα ἐντελῶς καινούργιον τρόπο. Εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ θαυμάζωμε, παρὰ νὰ ἐξουσιάζωμε, νὰ χαίρωμεθα μᾶλλον, παρὰ νὰ ἐκμεταλλεωώμεθα, νὰ δεχώμεθα μᾶλλον, παρὰ νὰ ἀρπάζωμε. Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασι τοῦ θαυμασμοῦ νοιώθωμε τὴν ζωὴν ὡς ἕνα δῶρο.

Τοποθέτησις μιᾶς βάσεως διὰ τὴν ἐλπίδα

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐξετάσωμε μίαν-δύο ἀπόψεις τῆς θρησκευτικῆς πίστεως.

Τὸ θέμα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τὸ θέμα τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς ἀπομακρυσμένου ὄντος εἰς τὸ ἀπειρον. Εἶναι τὸ θέμα τῆς δυνατότητος νὰ ὑπάρξῃ ἐλπίς. Ἡ ἐπιβεβαίωσις τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεὸν ἐκδηλοῦται μὲ τὴν παραδοχὴν ὅτι ὑπάρχει μία ἀθάνατος πηγὴ δυνάμεως καὶ νοήματος εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ δοθῇ ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ὅτι ἀκόμη αὐτὲς δύνανται νὰ ἀναθρέψουν καὶ νὰ διατηρήσουν ὅλο τὸ δημιουργούμενον καλόν. Τὸ νὰ ἀρνηθῆ κανεὶς τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐντελῶς τὸ ἴδιον μὲ τὸ νὰ ἀρνεῖται ὅτι ὑπάρχει μίαν στερεὰ βάση ἐλπίδος. Ἐάν εἶναι νεκρὸς ὁ Θεός, τότε πράγματι ὁ Θεός εἶναι θάνατος καὶ ἴσως τὸ καλύτερον ρητὸν διὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴν εἶναι ὅτι κάποτε ἔγραψεν ὁ Δάντης περὶ τῆς εισόδου εἰς τὴν κόλασι: «ἐγκαταλείπετε τὴν ἐλπίδα, ὅλοι ἐσεῖς, πὺν εἰσέρχασθε ἐδῶ».

Ἡ ἔννοια τῆς ἐλπίδος ἔχει τόσον λίγο ἐξετασθῆ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὥστε συχνὰ πιστεύεται ὅτι ἔχει τὴν ἴδια σημασίαν, ὅπως ἡ αἰσιοδοξία ἢ ἡ φαντασία ἢ ὁ ἀπλὸς ἀγνωστικισμὸς διὰ τὸ μέλλον. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν βασικὲς διαφορῆς. Ἡ αἰσιοδοξία βασίζεται ἐπὶ τῆς φαντασίας — κατὰ

τήν φροῦδική — κατά τρόπον ὥστε νά ἐκδηλώνεται μέ τήν προσπάθεια διά μίαν εὐχὴν πληρώσεως, ἡ ὁποία ἀγνοεῖ ἀντίθετον ἔκβασιν. Ὁ αἰσιόδοξος πείθει τὸν ἑαυτὸν του νά ἀγνοήσῃ τὰ γεγονότα, διότι ὑποδηλώνουν μίαν ἐρμηνεῖαν τὴν ὁποίαν δὲν θέλει νά δεχθῆ. Ἀντιθέτως, ἡ ἐπιθεθαίωσις εἰς τὸν πιστὸ μιᾶς σταθερᾶς ἐλπίδος γίνεται μέ τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι μέ κάθε πραγματικὸν ὑπολογισμὸν ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία εἶναι τελικὰ τραγική.

Ἐπιθεθαίωνοντας τὸ ἄγνωστον

Εἶναι σημαντικό νά καταλάβωμε πῶς ὁ πιστὸς γνωρίζει θαυμάσια ὅτι ἡ πείρα μεταφράζει μίαν διφορούμενη κρίσι. Καί εἰς τὸν ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον — ὅπως λέει ὁ κληρικὸς — ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο, δηλαδή τὸ κτίσιμο καὶ τὸ γκρέμισμα, ἡ δημιουργία καὶ ἡ καταστροφή. Καὶ ἂν ἡ δύναμις τῆς ζωῆς φαίνεται πολυμήχανος εἰς τὴν καταστρατήγησι ὄλων ὄσων ἀπειλοῦν τὴν ζωὴν καὶ βοηθᾷ εἰς τὴν ἀνάπτυξί της, εἶναι ἐν τούτοις ἀληθές ὅτι τελικὰ ὁ θάνατος νικᾷ. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸ τὸ θέμα τῆς ἐλπίδος γίνεται θέμα ἐπαρκείας καὶ πληρότητος τῶν κατηγοριῶν τῆς ἀνθρωπίνης κατανοήσεως.

Ἡ ἐλπίς ἀρχίζει μέ τὴν κατανόησι ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη πείρα εἶναι ἀνεπαρκῆς νά γνωρίσῃ ὅλες τῖς δυνατότητες πού ἡ πραγματικότης ὑποκρύπτει. Θὰ μπορούσαμε νά ποῦμε, πῶς τὸ νά ἐλπίζῃ κανεὶς, σημαίνει ὅτι κερδίζει πείρα ἀσφαλῶς, ἀλλὰ ὄχι καὶ ὅτι γίνεται ἀνεξέλεγκτος. Ὁ Gabriel Marcel λέει ὅτι εἰς τὴν θάσι τῆς ἐλπίδος ὑπάρχει ἡ πραγματοποίησις τοῦ «ὅσο πιὸ πραγματικὸν εἶναι τὸ ἀληθινόν, τόσο ὀλιγώτερον δανείζεται τὸν ὑπολογισμὸν δυνατότητων τῆς παραδεδεγμένης πείρας».

Ἐν τούτοις, αὐτὸ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς τὸ πλήρες νόημα τῆς ἐλπίδος. Ὁ ἀνθρωπιστῆς καὶ ὁ σκεπτικιστῆς, μοιράζονται μέ τὸν πιστὸν ἕναν ἀγνωστικισμὸν περὶ τὴν ἐπάρκειαν τῶν ἀνθρωπίνων κατηγοριῶν τῆς σκέψεως καὶ τῆς πείρας διὰ νά συμπεριλάβουσι τὰ ὅρια τοῦ πραγματικοῦ. Ἀλλὰ θὰ γίνῃ σύγχυσις εἰς τὸ ἀποτέλεσμα ἂν

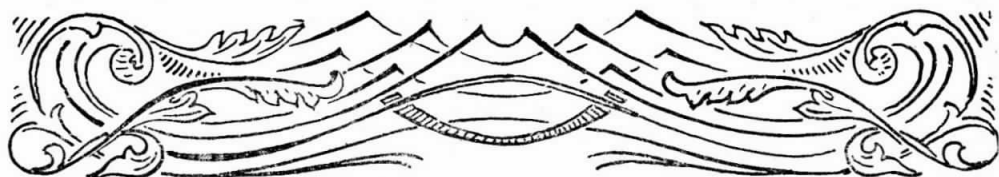
συνταυτίσωμε τὴν πίστι μέ τὸν ἀπλοῦν ἀγνωστικισμὸν. Ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς πηγάζουν ἀπὸ τὸν ἀγνωστικισμὸν, ἀλλὰ προχωροῦν γιὰ νά διακηρύξουν τὴν ἐπιθεθαίωσιν περὶ τοῦ ἀγνώστου.

Ἀσφαλῶς ὁ William Hamilton καὶ οἱ ἄλλοι ριζοσπαστικοὶ θεολόγοι λανθάνουν ὑποδηλώνοντας τὴν δυνατότητα ἑνὸς εἶδους χριστιανικῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς ἔχουν ἀποβληθῆ. Ὁ Hamilton προσπαθεῖ νά περιγράψῃ τὸν χριστιανὸ θεολόγο καὶ τὸν ἐπαναστάτη τοῦ Καμὺς σάν ἴδιο τύπο ἀνθρώπου.

Ἄν καὶ θαυμάζω ἀπεριορίστως τὸ ἠρωϊκὸ πνεῦμα τοῦ Καμὺς, δὲν πιστεύω ὅτι γίνεται σύγχυσις τοῦ τρόπου ζωῆς πού παραγγέλλει μέ οἰανδήποτε θρησκευτικὴ μορφή ἡ χριστιανικὴ πίστις. Ἡ θρησκευτικὴ πίστις ζωντανεῖ μίαν κίνησι εἰς τὴν ὁποίαν ὁ πιστὸς προχωρεῖ πέραν τῶν κατηγοριῶν τῆς παρουσίας πείρας καὶ θέτει μίαν μετεμπειρικὴ θάσι διὰ τὴν ἐλπίδα. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἡ κίνησις πού ὁ Καμὺς ἠρνήθη νά κάμῃ.

Ἡ θρησκευτικὴ πίστις, εἰς ὅλες τῖς θρησκευτικὰς ποικιλίας, ἀναμειγνύει οὐσιαστικῶς αὐτὲς τῖς χαρὲς τοῦ ρεαλισμοῦ καὶ τῆς ἐλπίδος ὅπως πάντοτε ἔχει γίνεσθαι ἱστορία. Σὲ πολλὰ μέρη ἡ σύγχρονη θεολογία ἔχει μεταβάλλει τὴν ὄψιν τῆς γῆς καὶ τὴν ὕψος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ἴσως ἀντιλαμβανόμεθα μίαν θεθαίωσιν καὶ ἀφθονία ζωῆς, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν παραδοσιακὸν ἄνθρωπον θὰ ἐφαίνοντο οὐτοπίες καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσι γίνονται μεταϊστορικές. Ἀκόμη, καθὼς γευόμεθα τὴν πικρὸ-γλυκὴν γεῦσιν τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία πάντοτε συνοδεύεται ἀπὸ τὴν τραγωδίαν καὶ καθὼς ἀντιμετωπίζομε τὸ μυστήριον ἀπ' ὅπου πηγάζει ἡ ζωὴ καὶ μέσα εἰς τὸ ὁποῖον μετὰ σπουδῆς τρέχει, παραμένοντες ἀπλῶς ἄνθρωποι, δυσδιάκριτοι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τοῦ πρώτου ἢ 31ου αἰῶνος. Ἴσως πρὸ αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου νά ὀφείλωμε νά γίνωμε περισσότερον ἀνθρώπινοι καὶ ἐλεύθεροι, ἐφ' ὅσον θὰ ἔχωμε τὸ θάρρος νά εἴμεθα σαφεῖς καὶ ἐλπιδοφόροι.

Sam Keen

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟΝ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

Οί προφήτες στό τύμπανο τοῦ τρούλλου σηκώνουने τὰ μάτια τους σέ σένα,
τόν αὐστηρό καί γαλήνιο Παντοκράτορα.
Ὁ Δαβίδ μετὴ στολή τῆ χρυσοκέντητην, ὁ Μωϋσῆς μετὰ τὰ ἱερά του τ' ἄμφια,
ὁ Ἥλιος μετὴν ἀπλή τῆ μηλωτή.

Φορεῖς τὸν φωτοστέφανο μετὸ Σταυρὸ τοῦ Πάθους, ποὺ σημαδεύει
τὴν πιὸ πικρὴ γεύση τοῦ κόσμου.
Ἔτοιμο τὸ δεξί σου χέρι νὰ εὐλογῆσῃ. Στ' ἄλλο βαστάς τὸ Εὐαγγέλιο,
ποικιλμένο μετὰ ἀστραφτερά μαργαριτάρια.

Στὸν ἀριστερὸ τὸν ὄμο σου κατεβαίνουν τῶν μαλλιών σου οἱ πλόκαμοι,
κυματιστοὶ σὰν ποταμίσια ρέματα.
Στὸ μέτωπό σου θρονιάζουने ἡ Σοφία μετὴ τὴ Δύναμη, γιὰ πάντα ἀνταμωμένες,
ὧ ξένε ὁδοιπόρε τῆς Ἑμμαούς.

Ἐρυθρωπὸς ὁ χιτώνας σου ἀφήνει ἐλεύτερο τὸ λαιμό. Κι' ἀπάνω ριγμένο
τὸ πολύπτυχο γαλάζιο ἱμάτιο.
Ἀπὸ τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ σὲ προσκυνοῦν οἱ Μάρτυρες κι' οἱ Ὅσιοι κι' Ὁμο-
κι' ὕστερα πάλι ἀκίνητοῦν σὲ στάση προσευχῆς. [λογητές,

Στὸ πανύψηλο θεϊκὸ κατοικητήριο πῶς γρηγορεῖς! Ὅταν φλογίζει ὁ λίθας,
πῶς χαρίζεις ἡσύχιος τὴν ἀναψυχή!
Κι' ὅταν ὁ βοριάς φυσομανάει κι' ἡ βροχὴ δέρνει τὸ χῶμα, πῶς προμηνάς
μιὰ καινούργια θλάσσηση ποὺ ξαναγεννάει τὴν πλάση!

Κρατεῖς ὀρθὸ τὸ μεγάλο δάχτυλο, σὰν ἀνοιγμα ψαλλίδας μετὸ δείκτη.
Καὶ καθὼς ἔχουने σμίξει τ' ἄλλα δάχτυλά σου,
γίνεται σφοδρὴ τοῦ χεριοῦ σου ἡ κίνηση, ποὺ σφίγγει τὸ βιβλίο τῆς Ἀλήθειας,
γυρίζοντας τὸ Σήμερα στὸν τροχὸ τοῦ Αἰώνιου.

Ἔνας μόνο Παντεπόπτης Ὁφθαλμός, ὁ δικός σου, ἀποκαλύπτει
τοὺς ἀτέρμονες οὐρανοὺς, τοὺς ἀγνώριστους.
Τὶς νυχτιές στό στερέωμα κατακλυσμὸς ἀπ' τὴν ἀστροφεγγιά σου,
τὶς ἡμέρες κυρίαρχο τὸ φῶς τοῦ ἡλιοῦ σου.

Πῶς ἡ ματιά σου κοιτάει τὰ πολυόμματα Χερουβειμ στοὺς πύρινους τροχοὺς,
τὰ Σεραφεῖμ μετὴ τὶς ἔξη φτεροῦγες,
καὶ τοὺς Ἀγγέλους ποὺ φοροῦν στιχάριο κι' εἶναι ζῶσμενοι μετὰ δῶρο
ἔχοντας τὰ μαλλιά τους δεμένα μετὰ ταινίες!

Βλέπεις τούς κήπους με τὸ πλῆθος τῶν λουλουδιῶν, δὲν ξεχνᾶς τὴ φασκομηλιά
ποὺ λιάζεται ὕστερ' ἀπὸ τὴ νεροποντή,
χαίρεσαι τὸ τριαντάφυλλο ποὺ ἀθροίζει σὰ θρίαμβο τὰ πέταλά του, τὴ λυγαριά
ποὺ παίζει μετὰ τὶς βιαστικὲς χιονονιφάδες.

Ξανοίγεις τὴ θάλασσα ποὺ ζῶνει μετὰ τούς ἀφρούς της τὰ πασίχαρα νησιά,
τούς αἰθέρες ποὺ ἀγναντεύουνε τὰ κύματα,
τ' ἄπιαστα σύννεφα ποὺ θέλουν νὰ σκεπάσουν τὴ γλαυκὴ δόξα τ' οὐρανοῦ,
τὸν ἄνεμο ποὺ κουρασμένος κάποτε κουρνιάζει στοὺς βράχους.

Θωρεῖς τὶς αὐλακιές ποὺ ἀνοίγουν τὰ δελφίνια, τὴν τρικυμία ποὺ μολυβίζει,
τὰ βότσαλα ποὺ δὲ χωρίζονται ἀπὸ τὴν ἀλμύρα τους,
τὰ καΐκια ποὺ ἀρμενίζουν ἀμέριμνα σὰ νὰ πλωρίζουν πρὸς τ' ἄγνωστο,
τούς σφουγγαράδες ποὺ ψάχνουν τούς θελουδέιους βυθούς.

Εἶσαι δίπλα σὲ κάθε σπόρο, ποὺ φουσκώνει καὶ σκάζει καὶ τρίζει,
προσφέροντας τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς.
Εἶσαι κοντὰ σὲ κάθε φύλλο τῆς μοναχικῆς λεύκας ποὺ ἀνεμοδέρνει.
Ζυγώνεις τὸ ἀγειτόνευτο σπῆτι τοῦ κάμπου.

Τὸ βλέμμα σου πάει στοὺς μακρυνούς μας προγόνους ποὺ ἔζησαν κάποτε καὶ
καὶ πήραν μαζί τους τὴν ἱστορία τους. [πέθαναν
Ὁ χρόνος, ποὺ πάγωσε τὶς χαρὲς τους καὶ ξεθώριασε τὶς πίκρες τους,
τούς παράτησε στὴ βαρεῖα λησμοσύνη.

Ἄκους τὸν βρυχηθμὸ τοῦ λιονταριοῦ στὴν κρυμμένη πυκνὴ λόχη,
τὸ σφύριγμα τοῦ φιδιοῦ ποὺ βγαίνει ἀπ' τὴ φωλιά του,
τὸ χλιμίντρισμα τοῦ ἀλόγου ὅταν στὴ ράχη του ἀνεβαίνει ὁ καθαλάρης,
τὸ σάλεμα τῆς γαλιάντρας στὴ στρωμένη χλόη.

Ἄφουγκράζεσαι τὰ βήματα τοῦ στρατοκόπου, τὸν ψίθυρο τοῦ δάσους,
τὸ τραγοῦδι τῆς ἀστέρευτης βρύσης.
Ἡ φωνὴ σου παιανίζει σὰν τὴ σάλπιγγα. Συντρίβεις τὸ ψέμα
ὅπως ἕνα σιδερένιο ραβδί τὰ πῆλινα σκεύη.

Ἐσὺ μόνο διαβάξεις τὴν τύψη ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ μεταμέλεια, τὶς ἀνεκκλήητες
ποὺ μυστικὰ συνομιλοῦμε μετὰ τὸν ἑαυτὸ μας. [στιγμές
Ἐσὺ μόνο πλησιάζεις τὴν εἰκασία τοῦ οὐνείρου, τὴν ἐγκαρτέρηση ποὺ δὲ ληθα-
τούς φλεγόμενους ἄφωνους διαλογισμούς. [γεῖ,

Ἐσὺ δίνεις βαθὺ νόημα στὸ λαθύρινθο τῆς ἀνθρώπινης σιωπῆς.
Μᾶς δείχνεις πῶς μετὰ τὸν πολὺ τὸ θάνατο
κερδίζεται ἡ ζωὴ. Μᾶς καλεῖς ἀσταμάτητα ν' ἀνηφορίσουμε μαζί σου
στὴν κορφή, ποὺ ἀναφτερώνει τὴν τόλμη.

Παντοκράτορα, τὸ θαῦμα σου ἀνεξάλειπτο στὴ μνήμη τοῦ σύμπαντος,
καθὼς νικᾶς τὸ χρόνο τὸν παντοδαμαστή
μετὰ μόνες τὶς ἀκτίνες τῶν ματιῶν σου, ποὺ τὸ φῶς τους τινάζεται θερμὸ
κι' ἀγκαλιάζει τὴν ὑπαρξὴ τῶν πλασμάτων, τὶς ἀστραπὲς τῶν ἰδεῶν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΣΕ ΜΙΑ ΣΥΚΟΜΟΡΕΑ

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος εἶναι Βέλγος θεολόγος καὶ ψυχολόγος, συγχρόνως δὲ ἡγούμενος στὸ Καθολικὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Ἀναστάσεως στὸ Μεξικό. Κάθε Κυριακὴ κάμνει μιὰ ὀμιλία στὸ ἐκκλησίασμα.

Μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ὀμιλίες — méditations — ἔχουν ἐκδοθῆ μετὶ τίτλου «Διάλογοι μετὸν Χριστόν». Ἀπὸ αὐτὴν τὴν συλλογὴ προέρχεται τὸ παρακάτω τεμάχιον, ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν περικοπὴν τοῦ Ζακχαίου (Λουκ. ιθ' 1-10), πού ὀμιλεῖ ἀλληγορικὰ γιὰ τὴν ὁρθὴ ψυχολογικὴ τοποθέτησι τοῦ ἀνθρώπου.

«...Ἰησοῦ, πάντοτε αἰσθανόμουν συμπάθεια γιὰ τὸν Ζακχαῖο. Ὅχι διότι ἦταν κοντός—ἐγὼ εἶμαι μᾶλλον εὐχαριστημένος, πού εἶμαι ψηλός—ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐπίμονη ἐπιθυμία του νὰ σέ δῆ. Λένε ὅτι εἶμαι καὶ ἐγὼ πείσμων. Εἶναι ἀσφαλῶς σωστὸ καὶ αὐτὸ μοῦ ἔχει προκαλέσει πολλὰ στενοχώριες. Ἀλλὰ ἐλπίζω ὅτι τὸ πείσμα μου θὰ ἔχη καὶ καλὰ ἀποτελέσματα—καὶ ἰδιαίτερα τὸ πείσμα μου γιὰ νὰ σέ ἰδῶ, νὰ σέ συναντήσω.

Ἰησοῦ, ἤμουν καὶ ἐγὼ μέσα στὸ πλῆθος: τὸ πλῆθος τῶν δεκατεσσάρων ἀδελφῶν μου, τὸ πλῆθος τῶν φίλων καὶ γνωστῶν μου, τὸ πλῆθος ὄλων ἐκείνων, πού με περιστοίχιζαν. Ἦμουν ἀνάμεσα στὸ πλῆθος καὶ εἶχα τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ πλῆθος με ἐμπόδιζε νὰ σέ βλέπω. Ὅχι διότι ἤμουν μικρὸς στὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ διότι ἐνόμιζα τὸν ἑαυτὸν μου μικρόν. Δὲν ξέρω, ἐὰν στὴν ἐποχὴ σου ἡσυχολοῦντο με αὐτά, πάντως στίς ἡμέρες μας τὸ ὄνομάζουν αὐτὸ σύμπλεγμα μειονεκτικότητος. Ἴσως ἐσὺ νὰ τὸ ὠνόμαζες ταπεινοφροσύνη. Ἐνοιωθα μικρὸς καὶ ὅμως ἤθελα νὰ σέ ἰδῶ, ἤθελα νὰ σέ συναντήσω. Σὰν τὸν Ζακχαῖο θέλησα ν' ἀνέβω ψηλά. Ἐκεῖνος ἀνέβηκε στὴν συκομορέα. Ἐγὼ ἔστω καὶ ἐὰν ἀνέβαινα σὲ ἕνα ἄλλο δένδρον—ὑπάρχουν δρυὲς καὶ καστανιές στὴν πατρίδα μου—αὐτὸ δὲν θὰ μοῦ ἐχρησίμευε σὲ τίποτα. Ἐχρειαζόμουν ἕνα ὕψος πού δὲν μετρίεται με μέτρα, ἐχρειαζόμουν ἕνα ὕψος πού μετρίεται με ἐμπιστοσύνη. Ἄφρασα λοιπὸν τὸ πλῆθος, τὸ πλῆθος τῆς οἰκογενείας, τῶν φίλων καὶ τῶν γύρω μου, καὶ ἐπῆγα σ' ἕνα ψηλὸ μέρος. Αὐτὸ εἶχε ἕνα ὠραῖο ὄνομα: Mont César,

τὸ βουνὸ τοῦ Καίσαρος. Ἐμπῆκα λοιπὸν στὸ μοναστήρι αὐτό—ὁ Ἅγιος Βενέδικτος, πού ἱδρυσε τὰ μοναστήρια στὴ Δύσι, ἀγαποῦσε τὰ βουνά. Ἰησοῦ μου, σὲ ἐζητοῦσα σ' αὐτὸ τὸ βουνό, σὲ ἐζητοῦσα σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι.

Εἶμαι ἀπὸ καιρὸ ἐδῶ ἐπάνω, 30 χρόνια σκαρφαλωμένος στὴν συκομορέα μου. Καὶ ἐνόμιζα ὅτι σὲ εἶχα θρῆ. Ἐνόμιζα ὅτι ἤσους καὶ οὐ ἐκεῖ καὶ ὅτι ζοῦσα μαζί σου. Τὸ πιστεῦα αὐτὸ πολὺ, διότι στὸ μοναστήρι μου ἀνέβηκα ὅσο μποροῦσα πρὸς ψηλά, σὰν πεισματάρης πού ἤμουν. Καὶ νά, με βλέπεις τώρα καθισμένον πάνω ἀπὸ τὸ πλῆθος, πάνω ἀπὸ τοὺς σαράντα νέους ἀδελφούς, πάνω ἀπὸ τὰ ἄλλα πλῆθη, πού με κυκλώνουν.

Δὲν αἰσθάνομαι πιά μικρὸς τώρα, αἰσθάνομαι μεγάλος, ψηλός. Αὐτὸ τὸ ὄνομάζον σύμπλεγμα ὑπεροχῆς—ἴσως ἐσὺ θὰ τὸ ὠνόμαζες ὑπερηφάνεια—δὲν ξέρω ἂν εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Λίγο ἐνδιαφέρει. Πάντως εἶμαι στὸ μοναστήρι μου, πάνω στὴν συκομορέα μου, γιὰ νὰ σέ βλέπω.

★ ★ ★

Ἀλλὰ τί, δὲν εἶσαι μαζί μου; Ποῦ εἶσαι; Ἀπάντησέ μου, Ἰησοῦ. Ἡ σιωπὴ σου με ἀνησυχεῖ. Τριάντα χρόνια στὸ μοναστήρι, τριάντα χρόνια πάνω στὸ δένδρον εἶναι πολὺ. Ἄλλοτε μοῦ φαινόταν λίγο, διότι σὲ ἐβλεπα κοντά μου, ἀλλὰ τώρα δὲν σε βλέπω. Ἦταν λοιπὸν μία αὐταπάτη, μία ψευδαίσθησις; Ἰησοῦ, ἡ σιωπὴ σου με ἀνησυχεῖ, μοῦ φέρνει ἴλιγγο. Μήπως πέσω; Ἰησοῦ, ἀπάντησέ μου, πές μου ὅτι εἶσαι κον-

τά μου, ότι δέν ήταν μάταια τὰ τριάντα χρόνια, πού κράτησα Ισορροπία πάνω σ' αυτό τὸ δένδρο.

—Ζαχαίε, σπεύσας κατάβηθι! Γρηγόριε, κατέβα γρήγορα. Ξέρω ότι ανέθηκες στὸ μοναστήρι, ὅτι αὐτὸ σοῦ κόστισε κόπους. Τὸ πιὸ δύσκολο εἶναι αὐτὴ ἡ Ισορροπία, πάντοτε ἀσταθής, σὰν νὰ ἦσουν σ' ἓνα κλαδί τῆς συκομορέας—καὶ δέν εἶσαι καὶ κανένα πουλί! Θέλει κόπο γιὰ νὰ κρατᾶς τὴν Ισορροπία σου. Τὰ ξέρω ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ λαμβάνω ὑπ' ὄψιν μου. Κατέβα γρήγορα λοιπόν.

Μὲ ζητοῦσες, ἤθελες νὰ μὲ ἰδῆς. Καλὰ ἔκανες καὶ ανέθηκες στὸ δένδρο σου, στὸ θουνό σου, στὸ μοναστήρι σου. "Ἐδειξες ἔτσι ὅτι πραγματικὰ μὲ ζητοῦσες. Καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ μὲ ζητοῦσες μὲ τόσο πείσμα, σοῦ λέω τώρα, κατέβα γρήγορα, διότι σήμερα θὰ μείνω στὸ σπίτι σου.

★ ★ ★

Σὲ ξαφνιάζει αὐτό; Ἐνόμιζες ὅτι θὰ μὲ εὔρισκες στὸ σπίτι μου καὶ τριάντα χρόνια ἐπίστευες ὅτι ζοῦσες στὸ σπίτι μου. Ἄλλὰ ξέρεις, ἐγὼ δέν ἔχω σπίτι δικό μου. «Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει...». Μὴ ζητᾶς τὸ σπίτι μου, δέν ἔχω.

—Ἄλλὰ, Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ μοναστήρι καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία δέν εἶναι σπίτι σου; Αὐτὴ ἡ πίστις ὅτι ζοῦσα μέσ' στὸ σπίτι σου δέν μὲ κράτησε σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ; Καὶ μοῦ λὲς τώρα νὰ κατέβω, μοῦ λὲς ὅτι δέν ἔχεις σπίτι καὶ ὅτι θέλεις σὺ νὰ μείνῃς στὸ δικό μου!

Στὸ δικό μου, μὰ αὐτὸ εἶναι μιὰ εὐχάριστη εἶδησις, αὐτὸ μὲ γεμίζει χαρὰ! Στὸ δικό μου σπίτι, μέσα στὸ πλῆθος τῶν φίλων καὶ τῶν ἀδελφῶν; Στὸ σπίτι μου, ὅπου ἐργάζονται καὶ παίζουν; Ὅπου πηγαίνουν περίπατο καὶ σὲ διασκεδάσεις, ὅπου κοιμούνται σὲ καλὰ κρεβάτια, τρῶνε καλὸ ψωμί καὶ πίνουν καλὸ κρασί; Στὸ σπίτι μου, ὅπου οἱ ἀνθρώποι ἀγαπιῶνται καὶ παντρεύονται καὶ ἔχουν παιδιά; Στὸ σπίτι μου: Ἐκεῖ κατοικεῖς, ἐκεῖ θὰ σὲ ἰδῶ;

Ναί, περίμενε μιὰ στιγμή: "Ἐρχομαι, κα-

τεβαίνω γρήγορα καὶ σὲ δέχομαι στὸ σπίτι μου. Νᾶμαι!

★ ★ ★

Ἄκούω θόρυβο. Εἶναι τὰ καλοσορίσματα τοῦ πλῆθους, τῶν φίλων καὶ ἀδελφῶν; Ὅχι, εἶναι φωνὲς ὠργισμένες. Τὸ πλῆθος παραπονεῖται. Ἐναντίον τίνος; Ἐναντίον σου; διότι θὰ μείνῃς σὲ μένα τὸν ἀμαρτωλόν; Δέν εἶναι ἀμαρτωλὸς ὁ μοναχὸς ποῦ κατεβαίνει ἀπ' τὸ θουνό του, καὶ ἀνακατέβεται πάλιν μὲ τὸ πλῆθος; Ἡ ἐναντίον μου; Μὰ τί ἔκανα; Σὲ ζητοῦσα, ἄκουσα τὴν φωνή σου καὶ κατέβηκα καὶ εἶμαι ἔτοιμος νὰ δώσω τὰ μισὰ τῶν ὑπαρχόντων μου στοὺς πτωχοὺς. Σὲ ὄλους ἐκείνους τοὺς Φαρισαίους ποῦ μουρμουρίζουν, εἶμαι ἔτοιμος νὰ δώσω τὴν μισὴ ὑπαρξί μου. Εἶμαι ἔτοιμος νὰ τοὺς ἀγαπήσω.

Θὰ σωπάσουν; Θὰ συνεχίσουν νὰ φωνάζουν «ὅτι παρὰ ἀμαρτωλῶ ἀνδρὶ εἰσήλθε καταλύσαι!»

Ἰησοῦ, δέν ξέρω πιά τί νὰ κάνω. Τριάντα χρόνια ἔζησα ἐδῶ ψηλά στὸ δένδρο καὶ στὸ θουνό, γιατί ἐπίστευα ὅτι ζοῦσα στὸ σπίτι σου. Καὶ ὄλο τὸ πλῆθος μὲ ἐπαινοῦσε. Ἄλλὰ τώρα, πού νομίζω πὼς ἀκούω τὴν φωνή σου νὰ μὲ καλῆ νὰ κατέβω, τώρα πού πάω νὰ ζήσω στὸ σπίτι μου, διότι μοῦ λὲς ὅτι θέλεις νὰ μείνῃς ἐδῶ μαζί μου, μιὰ ἀπέραντη δοκιμασία μὲ περιστοιχίζει καὶ δέν μὲ ἀφίνει νὰ εἰρηνεύσω.

Πές μου, πού θέλεις νὰ μείνω: Στὸ σπίτι σου ἢ στὸ σπίτι μου;

—Γρηγόριε, Γρηγόριε, στὸ εἶπα ἤδη: Σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μείναι. Σοῦ ἐπαναλαμβάνω, στὸ σπίτι σου. Ἐγὼ δέν ἔχω δικό μου σπίτι ἐδῶ στὴ γῆ. Δέν ἔχω παρὰ τὰ σπίτια τῶν ἀνθρώπων, ὅλα τὰ σπίτια τῶν ἀνθρώπων. Λίγο μὲ ἐνδιαφέρει πὼς εἶναι τὸ σπίτι σου: "Ἄν εἶναι κάτω πάτωμα ἢ ἐπάνω, ἂν εἶναι μέσ' στὸ πλῆθος ἢ μακριά, ἂν ἐκεῖ τραγουδοῦν ἢ σιωποῦν, ἂν ἔχουν παιδιά ἢ μόνον ἓνα πατέρα. Λίγο μ' ἐνδιαφέρουν αὐτά. "Ἐνα μ' ἐνδιαφέρει, νὰ εἶναι πραγματικὰ τὸ σπίτι σου.

★ ★ ★

Νά είναι τὸ σπίτι σου: Ἐκεῖ πού μπο-
ρεῖς νά μεγαλώσης, ν' ἀναπτυχθῆς, νά γί-
νῃς ὁ ἀληθινὸς ἑαυτός σου, νά ζήσης. Εἶ-
ναι δικό σου ζήτημα, ἐάν γι' αὐτὸ ἔχεις
ἀνάγκη νά ζήσης κάτω ἢ ἐπάνω, μέσα στὸ
πλήθος ἢ μακριά, ἐκεῖ ὅπου τραγουδοῦν
ἢ σιωποῦν, ἐκεῖ ὅπου ἔχουν παιδιά ἢ μόνον
ἓνα πατέρα. Διάλεξε καλὰ τὸ σπίτι σου,
διότι αὐτὸ θά εἶναι καὶ τὸ δικό μου. Διότι
ἐγὼ εἶμαι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ σπίτι
μου εἶναι ὄλα τὰ σπίτια τῶν υἱῶν τῶν ἀν-
θρώπων. Ἄλλὰ ἐάν ψάλλῃς εἰς ὄλους τοὺς
ἤχους, στοὺς ὀκτῶ ἤχους τῆς Ἐκκλησίας,
ἀπὸ τὸ πρῶν ὡς τὸ ἔραδον, ἀπὸ τὸν ὄρθρον
ὡς τὸ ἀπόδειπνον: «Ἰδοὺ ὁ οἶκος Κυρίου»,
καὶ δὲν εἶσαι μέσα σ' αὐτόν, ἀλλὰ τὸ πνεῦ-
μα σου εἶναι ἀλλοῦ καὶ γυρίζει στὸ σπίτι
τοῦ γείτονά σου ἐπιθυμῶντας τὰ ἀγαθὰ
του, τὸ ψωμί του καὶ τὸ κρασί, τὴν ἐργασία
του καὶ τὴν ἀνάπαυσί του, τότε ἀπατάσαι'
δὲν εἶσαι στὸ σπίτι τοῦ Κυρίου, διότι δὲν
εἶσαι στὸ σπίτι σου, εἶσαι σ' ἓνα σπήλαιον
ληστῶν. Ἐάν ἐπάνω στὸ σπίτι πού κατοι-
κεῖς, τολμᾷς νά γράψῃς «Οἶκος Κυρίου,

μονοστήρι» καὶ φαντάζεσαι ὅτι αὐτομά-
τως θά εἰσέλθω μέσα καὶ θά μείνω ἐκεῖ,
ἀπατάσαι: Καὶ οἱ διάβολοι ἔχουν γράψει
στὸ σπίτι τους «Οἶκος Θεοῦ», ἀλλὰ ἐγὼ
δὲν ἀπατῶμαι μ' αὐτό.

Σοῦ τὸ ἐπαναλαμβάνω: Κατέβα γρήγο-
ρα, διότι πρέπει νά μείνω σήμερα στὸ σπί-
τι σου. Κατέβα ἀπὸ τὰ σύννεφα ὅπου σὲ
ὀδηγεῖ ἡ φαντασία σου, κατέβα ἀπ' τὸν
οὐρανὸ ὅπου πετᾷς, γιὰ νά ἀναπαυθῆς σὲ
λίγο σάν πουλὶ στῆ συκομορέα· κατέβα ἀ-
πὸ τὸ μηδὲν ὅπου θρῖσκεις καταφύγιον,
διότι δὲν ζῆς τὴν δική σου ζωὴ. Κατέβα.

Ἐγὼ δὲν εἶμαι παράλογος· ἐγὼ δὲν πετῶ
σάν τὰ πουλιὰ καὶ δὲν φωλιάζω στὰ δέν-
δρα· ἐγὼ εἶμαι τὸ πᾶν καὶ αὐτὸ τὸ πλή-
ρωμα δὲν ἀφίνει χῶρον γιὰ μιὰ μὴ ἀληθινὴ
ζωή.

Πατῶ μὲ τὰ δυὸ πόδια ἐπάνω στῆ γῆ.
Βάλε τὰ ἴχνη σου στὰ δικά μου ἴχνη καὶ
θά σὲ ὀδηγήσω στὸ σπίτι μου. Τὸ ξέρεις
ἤδη: Εἶναι τὸ σπίτι σου.

Grégoire Lemerrier

Ἐπιστολαὶ

ΑΠΟ ΕΝΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Κύριε Διευθυντά,

Τὰ ἄρθρα πού δημοσιεύονται γιὰ τοὺς
νέους στὶς «Ἀκτίνες» θρῆκαν ἀπήχηση
στὴν ψυχὴ μου καὶ μὲ ἔκαναν νά αισθάν-
θῶ πιὸ ἔντονα τὴν ἔντονη ἀντίθεση δύο
κόσμων: Μιᾶς νεανικῆς ψυχῆς πού ἀγ-
νίζεταί νά πραγματώσῃ τὰ ἰδανικά της.
Καὶ τὴν σωρεία τῶν ἀρνητικῶν παραγόν-
των γι' αὐτὴ τὴν εὐγενικὴ προσπάθεια.

Ἐπιτρέψατέ μου νά ἀντιγράψω κάτι ἀ-
πὸ τὸ ἀτομικὸ μου ἡμερολόγιον: «Πόσες
φορὲς δὲν θά παραδινόμουν στὶς ἀπαιτή-

σεις τοῦ κατώτερου ἀνθρώπου, ἂν ἡ ἐλπί-
δα σὲ Σένα δὲν μὲ κρατοῦσε κοντά Σου...
Ἐπέφερα, ὑποφέρω, ἀμάρτησα... Σὲ ἐλύ-
πησα... Ὅμως ξέρω πὼς μένω ἀκόμα κον-
τά Σου καὶ ὅτι νοιώθω τὴν ἀνάγκη νά μέ-
νω κοντά Σου, Ναι, Σοῦ τὸ ἔχω ξαναπῆ:
Κοντά Σου θρῆκα τὴ μεταφυσικὴ πληρότη-
τα. Κι' ἂν ἀκόμα ὄλα σβυσθοῦν καὶ φύγουν.
Σὺ θά εἶσαι ὁ καλύτερός μου φίλος. Τὸ
ξέρω πόσο δύσκολο εἶναι νά θρῶ ἓνα
πρόσωπο πού νά νοιώθῃ τις πνευματικὲς
μου ἀγωνίες καὶ τοὺς προβληματισμούς
μου. Γι' αὐτὸ Σ' ἀγαπῶ. Ἐπειδὴ κάθε
φορὰ πού γονατίζει ἡ ψυχὴ μου μπροστά
Σου βρίσκει τὴ γαλήνη πού ὡς τὰ τρίσθα-
θὰ της λαχταρίζει».

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν φιλοξενία

Μ. Δ.

Φοιτητής

“ΑΝΑΤΡΙΧΙΑΖΕΙ ΣΑΝ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ,,

Ἐπάρχουν νέοι, πὸν βυθίζονται στὸν βουρκο τῆς ἁμαρτίας, χωρὶς νὰ νοιώσουν τίψεις καὶ ἀγωνία. Ἡ ὅταν νοιώσουν τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς κεντᾶ, τὴν φμῶνουν καὶ προχωροῦν βαθύτερα στὰ τέλματα τοῦ κακοῦ. Ὁ ἐγωϊσμός, ἡ ματαιοδοξία βρῖσκεται πάντα ἐκεῖ—σὲ κάθε τέτοια περιπτώσει—γιὰ νὰ κρύψῃ, νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο παραστράτημα.

Τοῦτες, ὅμως, εἶναι οἱ ἐξαιρέσεις. Ὁ κανὼν εἶναι πὼς κάθε παράβασις τοῦ θείου Νόμου δημιουργεῖ ταραχὴ. Ἡ ἁμαρτία εἶναι τὸ παράσιτο τοῦ ψυχικοῦ οργανισμοῦ, πὸν φέρνει τίψεις καὶ ἀγωνία. «Ἡ ἔνοχη καρδιά ἀνατριχιάζει σάν τὴ θάλασσα», λέει ὁ Π. Κλωντέλ στὸ ἔργο του: «Ὁ κληρὸς τοῦ μεσημεριοῦ».

Ἀπὸ τὴν πρώτη σελίδα τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας μαρτυρεῖται τοῦτο. Οἱ πρωτόπλαστοι καὶ ὁ πρῶτος ἀδελφοκτόνος κρύφτηκαν τρομαγμένοι ὅταν ἄκουσαν τοῦ Θεοῦ τὴ φωνή. Ἀδελφές εἶναι ἡ παράβασις, οἱ τίψεις καὶ ἡ ἀνησυχία. «Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς δικαστὴς οὕτως ἄγριπτος ἐν ἀνθρώποις, οἶον τὸ ἡμέτερον συνείδος», τονίζει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος.

Θυμηθῆτε τὸν Ρόντιεφ Ρασκόνικωφ, στὸ ἔργο τοῦ Ντοστογιέφσκυ: «Ἐγκλημα καὶ τιμωρία». Παρ' ὅλα ὅτι μένει ἀσύλληπτος μετὰ τὸν φόνο τῆς γρηᾶς Ἰβάνοβα, δὲν ἠσυχάζει ἀπὸ τίς τίψεις, ὡς τὴν ὥρα πὸν ὁμολογεῖ τὸ ἐγκλήμα του. Τὴν ἴδια ἀγωνία νοιώθουν καὶ ὁ Γιάννης Ἀγιάννης στοὺς «Ἀθλίους» τοῦ Οὐγκώ, ὁ Ρόζμερ στὸ ἔργο του Ἰφεν «Ρόζμερχολμ», ἡ Μαρία Στιούαρτ στὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Σίλλερ, ὁ δῆμαρχος Ματὶς στὸ ἔργο τοῦ Ἐρρίκου Χάιμαν «Ἐγκλημα στὰ χιόνια», γιὰ τὰ παραστράτηματα στὰ ὁποῖα κύλησαν ἢ γιὰ τὰ ἐγκλήματα πὸν ἔπραξαν.

Γράφει στὸ Ἡμερολόγιό του καὶ ὁ σπουδαστὴς Χ. Φ.: «Ὅταν μετὰ τὴν πτώσι στὴν ἁμαρτία, μετὰ τὴν παράδοσί μου στὸ

κακό, μπῆκα στὸ γραφεῖο μου ἦταν κατὶ τὸ φοβερό. Ἐνοιωθα μὰ τρομερὴ ἀγωνία, μὰ ταραχὴ. Νόμιζα ὅτι ὅλα φρόναζαν γιὰ τὴν πτώσι μου. Ἀνατριχίασα. Οἱ τίψεις μ' ἔζωναν. Προσπαθοῦσα νὰ τίς διώξω. Μὰ μάταια. Ξαναρχόντουσαν καὶ μὲ λύσσα, σάν σφήκες, μὲ τοιμποῦσαν. Μὰ ἐπὶ τέλους, ἔλεγα καὶ ξανάλεγα, τί τρομερὸ ἔκαμα! Μὰ ἡ φωνὴ δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποχωρήσῃ. Μοῦ ψιθύριζε: Ἐγνωρίσες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἄκουσες, ἔμαθες πολλά. Ἐζήσες στὴν ἀγνότητα. Καὶ τώρα παρασύρθηκες. Εἶσαι ἔνοχος! Ἐνοχος! Κι' ἐνοιωθα τρομούλα καὶ ταραχὴ. Ἀπελπισμένα κοίταζα τοιγύρω μου. Τὸ μάτι μου ἔπεσε πάνω στὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου. Θεέ μου, τί ἦταν αὐτό! Τί βλέμμα ἦταν αὐτό! Πόσα δὲ μὲ ρωτοῦσε: Τί θέλεις ἀπὸ μένα; Τί σοῦ ἔκανα; Σὲ τί σὲ ἔβλαψα; Τί κακὸ εἶδες ἀπὸ μένα; Τότε γιατί μὲ προδίδεις; Γιατί μὲ κτυπᾶς; Γιατί μὲ φτύνεις στὸ πρόσωπο; Γιατί γεμίζεις μὲ σουβλερὰ ἀγάθια τὸ στεφάνι μου; Τί κακὸ σοῦ ἔκανα; ὦ, τί φρικτό! ὦ, τί φρικτό! ὦ, Θεέ μου! ὦ, Θεέ μου!»

Γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τούτῃ τὴν ψυχικὴ κατάστασι, πολλοὶ νέοι, ρίχνονται στὸ πιτό, στὸ χαρτί, στὸ γλέντι καὶ στὴν ἀσωτεία, «γιὰ νὰ ξεχασθοῦν», νὰ διώξουν τὴν ταραχὴ, πὸν σάν φουσκοθαλασσιὰ τραντάζει τὸ εἶναι τους. Μὰ, φτωχὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα πὸν πετυχαίνουν.

Πότε, ὅμως, οἱ νέοι μας, θὰ νοιώσουν καὶ θὰ πιστεύσουν ὅτι ὑπάρχει τὸ Φάρμακο; Πότε θὰ ἀνοίξουν τὸ Εὐαγγέλιο στὴν ὑπέροχη παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου καὶ θὰ σταθοῦν στὴ μεγάλη λέξι τοῦ νεότερου γιοῦ καὶ θὰ τὴν βροντοφωνήσουν μ' ὅλη τὴν δύναμι τῆς ψυχῆς τους: «ΑΝΑΣΤΑΣ πορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου;»

Μόνον ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐπιστροφή στὴν πίστι καὶ στὴ ζωὴ πὸν μᾶς προστάζει ἡ θεία Ἀλήθεια ἀνακουφίζει καὶ γαληνεύει τὴν ταραγμένη ψυχὴ.

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Θα ζούσε κανείς πολύ μακριά από τη σύγχρονη εποχή, αν δεν ανεγνώριζε πώς το υπ' αριθμόν ένα θέμα των ημερών μας είναι η νεότητας, και μάλιστα η σπουδάζουσα νεότητας και πιο συγκεκριμένα ακόμη η Πανεπιστημιακή νεολαία. Γι' αυτό κι' όσοι θέλουν να μελετήσουν σοβαρά τους κρίσιμους καιρούς μας, σκίθουν πρώτα με στοργή και ενδιαφέρον, επάνω εις τα προβλήματα και τις προοπτικές του σημερινού Πανεπιστημίου. Αυτό το νόημα είχε και το Συνέδριο της World Student Christian Federation, που έγινε τον Σεπτέμβριο στη Βασιλεία της Ελβετίας, με θέμα: «Η χριστιανική παρουσία στην ανώτατη εκπαίδευση».

Ίσως θα περίμενε κανείς, πώς το Συνέδριο αυτό θα καταπιανόταν με καθαρά θρησκευτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το σύγχρονο Πανεπιστήμιο, αφήνοντας τα μη θρησκευτικά—όπως ίσως συνηθίσαμε να τα έννοούμε—για τους ειδικούς. Άλλα ένα τέτοιο κομμάτιασμα της ζωής σε θρησκευτική και μή, προδικάζει την άποτυχία του προβληματισμού μας, γιατί μάς στερεί από τη δυνατότητα να συλλάβουμε ολοκληρωμένη, όπως φανερώνεται σ' όλες της τις εκδηλώσεις, τη σημερινή πραγματικότητα.

Πρώτος μίλησε ο καθηγητής Asa Briggs του Πανεπιστημίου του Sussex με θέμα: «Ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση της κοινωνίας του μέλλοντος». Όταν μιλάμε για σύγχρονο Πανεπιστήμιο—είπε—έννοούμε το μεταπολεμικό Πανεπιστήμιο. Ανήκει σε μια καινούργια κοινω-

νία, που έκοψε τους δεσμούς της με το παρελθόν. Σήμερα έχουμε τριών ειδών Πανεπιστήμια: τα πολύ παλαιά, τα μέσης ηλικίας και τα καινούργια. Συνήθως τα καινούργια πέφτουν σε δύο βασικά λάθη: "Η αντιγράφουν κατά γράμμα τα παλιά, ή προσπαθούν να είναι μοντέρνα, απλώς και μόνον για νάναι μοντέρνα. Ένα άλλο πρόβλημα είναι η έλλειψις σαφών στόχων. Μερικοί έρχονται στο Πανεπιστήμιο χωρίς να ξέρουν τίποτε για το σκοπό του μέσα στην κοινωνία. Κι' όμως σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη εποχή, το Πανεπιστήμιο παίζει ένα αφάνταστα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνίας του μέλλοντος. Τα Πανεπιστήμια σήμερα αποτελούν τα φινιρίκια του μέλλοντος. Στη συζήτηση που ακολουθήσε ο καθηγητής J. Ruiz-Gimenez του Πανεπιστημίου της Μαδρίτης, υπεγράμμισε πώς η κρίσι στο σημερινό Πανεπιστήμιο είναι μια πτυχή της κρίσεως που διέρχεται ο κόσμος, με τη διαφορά πώς στο Πανεπιστήμιο είναι πιο εμφανής. Σήμερα—σε αντίθεσι με άλλες εποχές—το Πανεπιστήμιο προσφέρεται για όλους, κι' όχι μόνο για τη μειονότητα της αριστοκρατίας. Γι' αυτό άλλαξε ριζικά η μορφή του. Προσπαθώντας να δώσει έμφανεια στη θρησκευτική κρίσι του Πανεπιστημίου είπε: Οί φοιτητές, σήμερα, είναι πιο επαναστατικοί από άλλοτε, γιατί νοιώθουν την αδικία που υπάρχει στον κόσμο. Αυτό προκαλεί τη θρησκευτική κρίσι. Δεν μπορούν να καταλάβουν πώς μέσα σε μια χριστιανική κοινωνία υπάρχει αδικία. Το Πανεπιστήμιο πρέπει να είναι το σπίτι και ο δάσκαλος της δικαιοσύνης και της ελευθερίας.

Ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο Hindn τοῦ Benares Raymond Pannikar στὴν ὁμιλία του μὲ θέμα: «Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Πανεπιστημιακὴ Παράδοσις καὶ οἱ ἀναγεννώμενες παγκόσμιες ἀξίες», εἶπε ὅτι τὸ Εὐρωπαϊκὸ Πανεπιστήμιο, ἀπετέλεσε πρότυπο γιὰ τὴν ἰδρῦσι ὄλων τῶν Πανεπιστημίων τοῦ κόσμου. Αὐτὸ βέβαια εἶχε τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ. Σήμερα, ὅμως, ἡ Εὐρώπη χάνει συνεχῶς τὸν ἡγετικὸ τῆς ρόλο. Ἡ ἐκπαίδευσις σὲ κάθε χώρα προσπαθεῖ σήμερα νὰ ἀποκτήσῃ τὴ δική της φυσιογνωμία. Καὶ ἀναφερόμενος τέλος στὸ γενικὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου, ἐκλείσει τὴν εἰσηγησί του μὲ τὰ ἑξῆς: Ὁ κόσμος γίνεται ἕνας. Οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ συνεργαστοῦν γιὰ τὴν οἰκοδομήσι αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς κόσμου. Ἡ ἐπανάστασις ἀποτελεῖ ἕνα ἐπιγεγον καθῆκον τῶν καιρῶν μας. Δὲν βοηθᾷ μὴ ἀπλῆ ἀναμόρφωσις, γιατί ἡ ἀλλαγὴ πρέπει νᾶναι ριζικὴ. Γιατί ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ πρέπει νὰ ὀδηγήσῃ σὲ μιὰ ἀλλαγὴ τοῦ νοῦ, σὲ μιὰ «μετάνοια». Ὁ Χριστιανὸς εἶναι συνεργὸς μαζί με τὸ Χριστό, στὴ δημιουργία, ἀπολύτρωσι καὶ θέωσι τοῦ κόσμου. Αὐτὴ ἡ ἀποστολὴ μᾶς ἀναγκάζει νᾶμαστε παρόντες ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει μιὰ θετικὴ ἀξία.

Μετὰ ἀκολούθησε ἡ εἰσηγησις τοῦ Noel Coulet, ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Aix-Provence τῆς Γαλλίας, μὲ θέμα: «Μπορεῖ τὸ Πανεπιστήμιο ν' ἀποτελέσῃ μιὰ κοινότητα σήμερα». Αὐτὴ ἡ κοινότης δὲν θᾶναι κάτι τὸ ἀποκομμένο ἀπὸ τὴν κοινωνία, ἀλλὰ μιὰ κοινότης ἐλεύθερη ἀπὸ οἰκονομικὰς, ἐπαγγελματικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιρροάς. Γιὰ νὰ γίνῃ τὸ Πανεπιστήμιο μιὰ κοινότης χρειάζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ πάσῃ ἡ ἀπομόνωσις πού ὑπάρχει μεταξὺ τῶν διαφόρων σχολῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τοῦ δοθῇ μεγαλύτερη αὐτονομία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ προϋπόθεσι γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς κοινότητος. Ὅστερα μίλησε ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Leiden and Free University τοῦ Amsterdam C. A. van Peursen μὲ θέμα: «Ἡ σύγχρονη γνῶσις». Μεταξὺ ἄλλων σημαντικῶν εἶπε καὶ τὰ ἑξῆς: Τὰ οὐσιαστικὰ προβλήματα τῆς Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως, δὲν εἶναι ἡ διοίκησις καὶ ὁ-

γάνωσις τοῦ Πανεπιστημίου, οὔτε ἀκόμη ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν στὴ νέα γνῶσις. Ἡ μεθοδολογία τοῦ ἐπιστημονικῶς σκέπτεσθαι καὶ ἐρευνᾶν, συνδέεται στενὰ μὲ τὴ νέα γνῶσις. Αὐτὴ δὲν ἔχει τὸ χαρακτῆρα τῆς χαρτογραφίσεως μερικῶν περιοχῶν τῆς πραγματικότητος (π. χ. τῆς ἕλης, τῆς ζωῆς, τῆς κοινωνίας κ. λ. π.), ἀλλὰ εἶναι ἕνας δρόμος ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς. Ὑπάρχουν διάφορα ἐπίπεδα γνώσεως. Ἐνα τελευταῖο σκαλοπάτι εἶναι ὅταν ὁ ἄνθρωπος μαθαίνει νὰ ἀναμορφῶνῃ ἢ νὰ ξανακτίσῃ μιὰ ἤδη ἐλεγχόμενη μὲ σύμβολα κατάστασι. Τὸ ἀντικείμενό του δὲν εἶναι τὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ ἡ λειτουργία, δηλαδὴ ὄχι τὸ «τί», ἀλλὰ τὸ «πῶς». Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ σημάδι αὐτοῦ τοῦ τύπου τῆς μαθήσεως—σημαντικὸ γιὰ τὴν ἐπίλυσι πολλῶν προβλημάτων—εἶναι τὸ ὅτι δὲν προσπαθεῖ τόσο νὰ βοηθῇ μιὰ ἀπάντησι σὲ ἕνα δεδομένο πρόβλημα, ἀλλὰ περισσότερο νὰ προβληματιστῇ μὲ τίς ἤδη ὑπάρχουσες ἀπαντήσεις. Εἶναι μιὰ «εὐαισθησία» στὰ προβλήματα, πού μᾶς προσφέρει μιὰ καινούργια στρατηγικὴ γιὰ τὴν ἐπίλυσι τους. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἡ ὁργάνωσις τῶν δεδομένων πού μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ παίρνομε ἀποφάσεις. Οἱ ἄνθρωποι χρειάζεται νὰ μαθαίνουν ὄχι μόνο γιὰ νὰ σκέφτῶνται καὶ νὰ ἐρευνοῦν, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ παίρνουν ἀποφάσεις. Τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, πρέπει νὰ διδάσκωνται μέσα σὲ πλαίσια ἐλαστικῶν κανόνων, πού θὰ δίνουν τὴν δυνατότητα τῆς ἀξιολογήσεως.

Μιὰ περισσότερο θεολογικὴ προσέγγισι τοῦ θέματος ἔκανε ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Amsterdam, T. Sperua Weiland, στὴν εἰσηγησί του, πού εἶχε σὰν θέμα: «Μερικὲς σκέψεις γιὰ τὴν Κατήχησι στὸ σύγχρονο Πανεπιστήμιο». Στὴν ἀρχὴ προσπάθησε νὰ δώσῃ ἕνα ὁρισμὸ τῆς χριστιανικῆς παρουσίας. Τὴν ὀνόμασε σὰν προσπάθεια νὰ συνδέσομε τὴ χριστιανικὴ παράδοσι μὲ τίς πραγματικότητες, ἑνὸς ταχύτατα μεταβαλλομένου κόσμου. Τὸ νὰ εἶσαι Χριστιανὸς εἶναι πρωτίστως ἕνας δρόμος ζωῆς, καὶ λιγότερο ἕνας δρόμος σκέψεως ἢ ὁμιλίας.

Ἡ χριστιανικὴ πίστις μᾶς λέγουν οἱ Πράξεις εἶναι ὁδός (Πράξ. θ' 2, ιθ' 25, ιθ' 9 κ. λ. π.). Ἡ θεωρία ἔχει λιγώτερο λόγο ἀπὸ τὴν πράξι. *Primum vivere, deinde philosophare.* Ἡ μᾶλλον ἢ φιλοσοφία μας, πρέπει νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ὑπαρξί καὶ τὴν προσπάθειά μας νὰ βροῦμε ποιὸς εἶναι ὁ δρόμος μας καὶ ποῦ μᾶς ὁδηγεῖ. Δὲν λέγω νὰ παύσουμε νὰ σκεφτώμαστε. Ἀντίθετα, πρέπει νὰ σκεφτοῦμε σκληρὰ, γιὰ νὰ ἀνακαλύψουμε τὴν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Πρέπει νὰ δοῦμε—τόνισε—τὴ Βίβλο μὲ τὸ φῶς τῆς σημερινῆς καταστάσεώς μας καὶ τὴ σημερινὴ κατάστασί μας μὲ τὸ φῶς τῆς Βίβλου. Ὁ ἐπαγγελματισμός, ἡ ἄκρα ἐξειδίκευσις, τὸ δόγμα, «ἡ ἐπιστήμη γιὰ τὴν ἐπιστήμη», ὁ συναγωνισμός, ἡ καριέρα ὡς μοναδικὸς σκοπός, ἐδημιούργησαν ἓνα σημαντικό ἀριθμὸ ἀπογοητευμένων φοιτητῶν καὶ ἴσως περισσότερο ἀπογοητευμένων καθηγητῶν. Ἐκείνος ποῦ ἐπαγγέλλεται τὸ γιὰτὸ ἢ τὸ δικηγόρο ἢ τὸ στρατηγὸ ἢ τὸ φιλόλογο, δηλαδὴ ἓνα ἡγετικὸ πρόσωπο τῆς κοινωνίας, ἂν δὲν ξέρῃ ποιὸς εἶναι, καὶ ποιὸς εἶναι ὁ σκοπός του, εἶναι ἓνας τέλειος βάρβαρος, ὅσο καλὰ κι' ἂν ξέρῃ τοὺς νόμους του, ἢ τὰ φάρμακά του, ἢ τοὺς προγόνους του. Ἡ ἐπιστήμη μόνη τῆς εἶναι ἀνίκανη νὰ δώσῃ ἀπάντησι εἰς τὰ βαθύτερα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κατῆχησις στὸ σύγχρονο Πανεπιστήμιον εἶναι ἀπαραίτητος βοηθὸς γιὰ τὴν ὁλοκλήρωσι τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Κι' αὐτὴ δὲν εἶναι μόνον καθήκον τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε τῶν χριστιανικῶν κινήσεων, ἀλλὰ εἶναι καὶ καθήκον ἑνὸς ὑπευθύνου Πανεπιστημίου. Καὶ εἶναι χρέος ὅλων μας νὰ τὸ κάνουμε, ἕως οὔτου τὸ Πανεπιστήμιον ἀντιληφθῇ τὴν εὐθύνη του. Κι' ἔκλεισε τὴν εἰσήγησί του μὲ τὰ ἐξῆς: Σκέφτομαι τὴ χριστιανικὴ κοινότηκ ἑνορία», ἀποκομμένη ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν φοιτητῶν, ἀλλὰ τὴ βλέπω σὰν μικρὸς ὁμάδες, δυνάμεις καθήκοντος, ποῦ δουλεύουν μαζί, μελετοῦν τὴ Γραφή, ἀκούουν προτοῦ μιλῆσουν, προσπαθοῦν νὰ ζήσουν δίκαια, νὰ ἀγαποῦν μὲ ἔλεος καὶ νὰ περπατοῦν ταπεινὰ μαζί μὲ τὸ Θεό. Καμμιά φορὰ συναντῶνται, προσεύχονται, ψάλλουν, γιορτάζουν μαζί τὴν Κυριακὴ τὴν Ἀνάστασι καὶ γυ-

ρίζουν πάλι πίσω, στὸν κόσμον τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖ ποῦ εἶναι ἡ εὐθύνη τους.

Αὐτὴ ἦταν μιὰ ἀδρὴ σκιαγράφησι τῶν εἰσηγήσεων τοῦ Συνεδρίου. Βέβαια, πολλὰ θάχε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς στὰ ὅσα ἐλέχθησαν, εἴτε συμφωνώντας, εἴτε διαφωνώντας. Τὸ σίγουρον εἶναι ἓνα: Πῶς τέτοιες εὐκαιρίες μᾶς δίνουν ἐρεθίσματα γιὰ πολλές σκέψεις καὶ σοβαρὴ αὐτοκριτικὴ. Ἡ σημερινὴ πανεπιστημιακὴ νεολαία μὲ τὴν κρίσι τῆς, μὲ τὰ προβλήματά τῆς, μὲ τὴν ἐπαναστατικότητά τῆς, ἔχει κάτι νὰ πῇ στὴν σύγχρονη κοινωνία. Τῆς κτυπᾷ μὲ ἀγωνία τὴν πόρτα, μέσα στὰ μεσάνυχτα τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλὰ αὐτὴ, πολλὰς φορὰς κλείνει τὰ αὐτιά τῆς καὶ ἀρκεῖται στὴ διαπίστωσι, ὅτι οἱ νέοι διέρχονται κρίσι. Στὸ Συνέδριον αὐτὸ εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ δοῦμε πόσο καρποφόρος εἶναι ὁ ἐν εἰλικρινείᾳ διάλογος τῆς παλαιᾶς μὲ τὴν νέαν γενεάν. Ἐνώπιόν μας ἔχουμε ἓνα γεγονός. Ἡ κοινωνία ἔχει ἀλλάξῃ ριζικὰ τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ μαζί τῆς ἀκόμα ριζικώτερα ἀλλάξε τὸ Πανεπιστήμιον. Τὰ Πανεπιστήμια ὅλου τοῦ κόσμου διπλασιάσθησαν τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια. Ὑπάρχουν σήμερα Πανεπιστήμια ποῦ ἔχουν περισσότερους ἀπὸ 100.000 σπουδαστές. Αὐτὸ τὸ ραγδαῖον ἐξελισσόμενο καὶ ριζικὰ ἀλλαγμένο Πανεπιστήμιον, ἀποτελεῖ τὸ ἕδαφος γιὰ τὴν κατάθεσι τῆς μαρτυρίας τοῦ ζῶντος Ἰησοῦ...

Ἄν πρὶν 367 χρόνια, ὁ Bacon, ἔλεγε *Scientia est potentia*, σήμερα ἔχουμε κάθε δικαίωμα νὰ τὸ ποῦμε σὲ πολὺ ἰσχυρότερον τόνο. Τὸ Πανεπιστήμιον σήμερα δὲν ἐξερευνᾷ μόνον τὴν ὑπάρχουσα γνῶσι, ἀλλὰ δημιουργεῖ καὶ καινούργια γνῶσι. Γι' αὐτὸ τῆτα στὸ Πανεπιστήμιον ὄχι, σὰ μιὰ «φοιτητικὴ ἐπίγειος ἀνάγκη προσανατολισμοῦ. Ἡ εὐθύνη του δὲν εἶναι μόνον νὰ ἐνημερώσῃ τὸ σπουδαστὴ στὴ σύγχρονη γνῶσι, ἀλλὰ νὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸ νὰ παρακολουθήσῃ καὶ τὴ μελλοντικὴ τῆς ἐξέλιξι. Εἴμαστε λοιπὸν ἀναγκασμένοι νὰ δοῦμε τὴν πανεπιστημιακὴ ἀγωγή σὲ μιὰ μακροχρόνια προοπτικὴ. Ὅσο αὐξάνονται οἱ δυνατότητέ μας, τόσο μεγαλύτερες γίνονται καὶ οἱ εὐθύνες μας.

II. ΚΤΜΙΣΗΣ

Τὸ σημειωματάριο

ἐνδὸς

συνανθρώπου

Γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ προσφορά αὐτῆ τῆς χώρας μας, πρέπει πρῶτα ἡ ἴδια ν' ἀποκτήσῃ συνείδησι τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ νὰ τὴν καλλιεργήσῃ. Τοῦτο θὰ γίνῃ ἀσφαλῶς μὲ τὴν παιδεία τοῦ λαοῦ. Ἄν δηλαδὴ καταλάβομε κάποτε καλὰ αὐτὸ πὸν γράφει ὁ Ζήσιμος Λορενζιάτος στὶς μελέτες του (σελ. 17), γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες. «Συνεχίζομε, λέει, τὸ ὄνομα ἐνὸς ἄριστον τόπου πὸν ὑπάρχει πολὺ περισσότερον στὸ χρόνο παρὰ στὸ χωρὸν». Ὅφειλομε νὰ δείξομε μὲ τὸ ἔμπροσθο ἐνδιαφέρον μας γιὰ τὴν παιδεία πὸς ξέρομε νὰ ἐννοοῦμε αὐτὸ πὸν γράφει πῶς κάτω: «Σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ θὰ πρέπει νὰ συλλογιστοῦμε μήπως μέσα στὴν ἐποχὴ πὸν μπαίνομε δὲ μᾶς ἀπομένει ἄλλο ἐμπόρευμα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐπίδοσὴ μᾶς».

Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ γιὰ τὴν ἄνοδο τῆς πνευματικῆς στάθμης τοῦ λαοῦ παρουσιάζεται οὐ μόνον γιὰ τὸν τεχνικὸ καὶ ὕλικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα γιὰ τὸ ἔμφρηστο ὕλικὸ, τὸ προσωπικόν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ χωρὸς δὲν μᾶς φτάνει, σημειώνομε δυὸ λόγια γιὰ κείνον πὸν ἀποτελεῖ τὴν ἀνάγκη τοῦ Σχολείου τὴν πρώτην, τὸ Δάσκαλο.

Ὅπως προσπαθήσαμε νὰ τοῖσομε μὲ τὰ σημειώματα ἐνὸς σχεδὸν χρόνου, τὰ δῶρα τῆς ἀγωγῆς δὲν μεταδίδονται στοὺς νεωτέρους, παρὰ μόνον μέσα ἀπὸ τοὺς σωλῆρες ζωντανῶν, «παιδαγωγουσῶν προσωπικοτήτων». Ἀπὸ Δασκάλους δηλαδὴ μὲ κλίσι καὶ συνέπεια. Ἀπὸ παιδαγωγὸς πὸν αἰσθάνονται ἐντυχισμένοι μέσα στὸ ἔργον τους, πὸν ἀγαποῦν πολὺ τὸ παιδί καὶ ἀφιερώνονται στὴν ἀνάπτυξι τῆς προσωπικότητός τους. Ἀπὸ ἐκπαιδευτικὸς πὸν ζοῦν ὅσα διδάσκουν στὸ σχολεῖο.

Δὲν εἴμαστε ὄνειροπόλοι νὰ πιστεύομε πὸς οἱ ἐκπαιδευτικὲς μας ἀνάγκες θὰ μπορούσαν νὰ κορεθοῦν ἀπὸ τὴ στρατιολογία τέτοιων λειτουργῶν. Πιστεύομε, ὅμως, πὸς μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ συντηρηθῇ μιὰ καλὴ «σητιὰ». Εἶναι δυνατὸν ν' ἀνευρεθοῦν οἱ νέοι ἐκεῖνοι πὸν ἔχουν μιὰ ἰδιαίτερη κλίσι πρὸς τὸν ἄνθρωπο, μιὰ ἰκανότητα στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ ἕνα εὐκρινὲς ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀγωγή τοῦ νέου ἀνθρώπου. Οἱ νέοι αὗτοι διαλεγμένοι ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἐφηβείας θὰ μπορούσαν νὰ ζήσουν σὲ εἰδικὰ σχολεῖα πὸν μαζὶ μὲ τὶς ἀπαραίτητες γνώσεις θὰ κατεβάλλετο προσπάθεια ὥστε οἱ παιδαγωγικὲς ἀρχὲς νὰ γίνουν ψυχὴ ἀπ' τὴν ψυχὴ τους καὶ νὰ πάρουν σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα τους. Οἱ αὐριανοὶ δάσκαλοι θὰ ζοῦσαν δίπλα σὲ αὐθεντικοὺς παιδαγωγοὺς γιατί εἶπαμε ἡ ἀγωγή εἶναι κυρίως μῆσις...

Ὅφειλομε νὰ αἰσθανθοῦμε κάποτε πὸς δὲν μπορούμε νὰ ἐμπιστευώμαστε τὸ «εὖ ζῆν» τῶν παιδιῶν μας οὔτε σὲ ἡμιμαθεῖς οὔτε σὲ ἀνθρώπους πὸν δὲν νιώθουν κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἔργον αὐτό.

Δ. Ναθαναήλ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Με τις συναυλίες της 'Ορχήστρας του Λος Άντζελες έτελείωσαν οι έφεταιινές μουσικές έκδηλώσεις του Φεστιβάλ 'Αθηνών. 'Η Συμφωνική αυτή 'Ορχήστρα, δημιουργήμα του Αμερικανού Μαικήνα Κλάρκ ο οποίος έδαπάνησε τρία έκατομύρια δολάρια για να τη δημιουργήση (υπάρχουν ακόμη Θεέ μου τέτοιοι άνθρωποι στη Γη;), είναι συγκροτημένη από ικανούς μουσικούς, φανερά πεπειραμένους, οι οποίοι κατορθώνουν να δημιουργούν ένα ωραίο άκουσμα (Σονοριτέ) στην 'Ορχήστρα. 'Υπογραμμίζω τον ωραιότατον ήχον και την πειθαρχία των χαλκίνων και ειδικότερα των τρομπονίων.

Ο Διευθυντής της 'Ορχήστρας κ. Ζ. Μέτα 'Ινδός στην καταγωγή είναι ένας νεαρώτατος άρχιμουσικός με άναμφισβήτητον ταλέντο. Σταθερές κινήσεις, ακριβής αντίληψις των διαβαθμίσεων των διαφόρων ήχητικων πλάνων, ευαισθησία στην απόδοση των συναισθηματικων και ήχητικων καταστάσεων και πρό πάντων αυτοκυριζχία ή οποία τον υποβοηθεί να αποφεύγη τις ήχητικές υπερβολές και θαναυσότητες. Βεβαίως, ίσως ή φυσική άνωριμότης της ηλικίας, ίσως οι άνανεωτικές αντίληψεις, όρισμένων νέων μαέστρων της χώρας στην οποία ζή να θρίσκωνται σε αντίθεσι με τις αντίληψεις έρμηνείας π. χ. των κλασικων, όπως τις φανταζόμεθα, οι μουσικοί της Εύρώπης. Και ή διαφωνία έφάνη καθαρά στην έρμηνεία της 3ης Συμφωνίας του Μπετόβεν (της ήρωϊκής) και της 4ης Συμφωνίας του Τσαϊκόφσκ. Πλήρης π.χ. υπήρξε ή διαφωνία μας στα τέμπε των συμφωνιών, των όποιων τά γρήγορα μέρη ήσαν υπέρ το δέον γρήγορα και τά άργα πολύ άργά. Και είναι άναμφισβήτητο ότι το σωστό Τέμπο είναι αυτό που δημιουργεί τις σωστές προϋποθέσεις της έπιτυχους έκφράσεως και άποδόσεως ενός έργου. Για όλα τά μουσικά έργα υπάρχει μια παράδοση, ή οποία έχει τις ρίζες της στην έποχή που έδημιουργήθη το κάθε

έργο, στη νοοτροπία της έποχής εκείνης, στις αισθητικές της αντίληψεις κ.λ.π. στοιχεία τά όποια δεν μπορεί κανείς να άγνοήση σε μια έρμηνεία ενός έργου συγκεκριμένης «Σχολής» και μάλιστα άκινδύνως. Και οι δύο συμφωνίες δεν είχαν τίποτε από εκείνον τον αισθηματικόν συγκλονισμόν τον όποιον έγνωρίζαμε. 'Επιτυχής, βεβαίως, εκτέλεση, αλλά χωρίς ψυχή. 'Αντιθέτως, όλα τά δεξιοτεχνικά έργα του προγράμματος και τά εκτός προγράμματος, τά όποια είχαν όλα τά στοιχεία του έντυπωσιασμού, άπεδόθησαν έξαιρετικά.

Δεν υπερβάλλω εάν χαρακτηρίσω τον νεαρώτατον νέγρον σολίστα των συναυλιών κ. 'Αντρ. Γουάτς, ως έκπληκτικόν. 'Η τεχνική του είναι πρωτοφανής. Οι δεξιοτεχνικές του ικανότητες άπερίοριστες. Οι σονοριτέ τις όποιες έπιτυγχάνει στο πιάνο είναι από τις πλέον σπάνιες που ένθυμούμαι. Το παίξιμό του στις διάφορες έναλλαγές του ήταν πρωτοφανούς όμορφιάς ήχητικές έκπληξεις. Τον άκουσα στο Κοντσέρτο του Μακντόζουελ, ένα έργο το όποιον θα μπορούσε να είχε άντικατασταθή με κάτι άλλο, και στο Κοντσέρτο άριθμ. 2 του Μπράμς. Και στα δύο έργα, ιδίως φυσικά στο Μπράμς, άντελήφθημεν και έξθαυμάσαμε όλες εκείνες τις σπάνιες ψυχολογικές και δεξιοτεχνικές ιδιότητες, οι όποιες συνθέτουν στην ύψηλή τους ποιότητα τά μεγάλα ταλέντα. Βεβαίως—άπό άπόψεως μουσικής ψυχολογίας—θα ήταν πολύ ένδιαφέρον να άκούγαμε τον έκπληκτικόν αυτόν νέον σε ένα κοντσέρτο Μότσαρτ που ή τεχνική στα έργα του «Κύκνου του Ζάλτσμπουργ» είναι άπολύτως συυφασμένη με την λεπτή και άποπνευματοποιημένη άπόδοση του ήχου του Μουσικού Ροκοκό. Πάντως ο κ. 'Αντρ. Γουάτς είναι ένα άστέρι πρώτου μεγέθους, το όποιον σύντομα θα μεσουρανήση στο διεθνές μουσικόν στερέωμα.

Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

“ΦΟΝΙΚΟ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ,,

(‘Από τὸ θέατρο τοῦ «Κρατικοῦ Θεάτρου Βορ. Ἑλλάδος»).

Ἡ κριτικὴ αὐτὴ γράφεται λίγο καθυστερημένα. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ περάσει ἀπαρτήρητη, ἢ πνευματικὴ ἐκδήλωση τοῦ «Κρατικοῦ Θεάτρου Βορείου Ἑλλάδος», πού ἀποφάσισε, μέσα στὰ πλαίσια τοῦ φετεινοῦ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν, νὰ ἀνεβάσει ἕνα ἔργο, ἀπὸ τὰ περιφημότερα τοῦ παγκόσμιου δραματολογίου. Ἡ ἀπόφασή του αὐτὴ τὸ τιμᾶ, ἀφοῦ ἄλλωστε βρίσκεται μέσα στὰ πλαίσια τοῦ προορισμοῦ του. Γιατί σκοπὸς ἐνὸς κρατικοῦ θεάτρου, δὲν εἶναι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος, ἀπὸ τὴ διδασκαλία (αὐτὸς εἶναι ὁ συνηθιζόμενος εὐστοχώτατα θεατρικὸς ὄρος), ἔργων, πού, χωρὶς νὰ ὑπηρετοῦν πολλὰς φορὲς τὴ «θεατρικότητα», μὲ τὰ προβλήματα πού θέτουν, μὲ τὴν ἀνταπόκριση, ὀρισμένων ἱστορικῶν περιστάτικῶν πού προβάλλουν, στὴν πραγματικότητά τῆς ἐποχῆς μας, μὲ τὸν ὑψηλὴς ποιότητος θεατρικὸ λόγο τους, μὲ τὸν ἔντονο λυρισμὸ τους, πέρ’ ἀπ’ τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση πού εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ δίνουν, μ’ ἕνα ὑψηλὴς στάθμης λογοτεχνικὸ-θεατρικὸ κείμενο, προσφέρουν στὸ θεατὴ, μὴ σπάνια πνευματικὴ καὶ ψυχικὴν ἀπόλαυση. Τέτοια ἔργα τοῦ σύγχρονου ποιητικοῦ θεάτρου, πού ὡς «ἀντιθεατρικά», εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ μὴν τὰ ἀνεβάζει τὸ ἐλεύθερο θέατρο, ἐπειδὴ ἴσως δὲν ἀπευθύνονται σ’ ἕνα πλατύτερο κοινὸ, καὶ συνεπῶς δὲν μποροῦν νὰ σημειώσουν μιὰ θεατρικὴ-ἐμπορικὴ ἐπιτυχία (παρ’ ὅλο πού ἡ μεγάλη ἐπιτυχία πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια τοῦ «Κράτους τοῦ Θεοῦ», ἔρχεται νὰ ἀναιρέσει αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα), μόνον ἕνα κρατικὸ θέατρο θὰ πρέπει νὰ τὰ περιλάβει μὲ τὴ στοργή του. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ τὸ ΚΘΒΕ βρίσκεται στὸ σωστὸ δρόμο. Μὲ χαρὰ διαπιστώνουμε ὅτι καὶ τὰ ἔργα τοῦ χειμῶνα, πού ἀνεβάζει στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ ἔργα πού παρουσιάζει τὰ τελευταῖα χρόνια στὰ πλαίσια τοῦ Φεστιβάλ, στὴν Ἀθήνα, διαλέγονται μὲ κριτήριο τὴν πνευματικότητα καὶ τὸν προβληματισμὸ τους. Πρόπερσιν ἀνέβασε, στὸ Ὡδεῖο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ τὴ «Σίβυλλα» τοῦ Ἀγγ. Σικελιανοῦ, φέτος μᾶς παρουσίασε τὸ «Τονικὸ στὴν Ἐκκλησιά» τοῦ Τ. Σ. Ἐλιοτ.

Τὸ ἔργο αὐτὸ καὶ ὁ ποιητὴς του, δὲν εἶ-

ναι ἐντελῶς ἄγνωστοι στὸ ἑλληνικὸ κοινόν. Πρῶτα-πρῶτα, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἔργο, πρωτομεταφράστηκε ἑλληνικά στὶς ἐκδόσεις τῆς «Δαμασκοῦ» μὲ τὸν τίτλο «Φόνος στὴ Μητρόπολη» τὸ 1948, ἀπὸ τὸν Ἀντώνη Ζαχαρόπουλο. Πολλὰ χορικά του εἶχαν μεταφραστῆ προηγουμένως ἀπὸ τὸ Γιώργο Σεφέρη, ὁ ὁποῖος τελικὰ καὶ ἀπέδωσε στὰ ἑλληνικά ὁλόκληρο τὸ ἔργο, στὴ μετάφραση πού ἀκούσαμε ἀπὸ τὸ θίασο τοῦ ΚΘΒΕ. (Γι’ αὐτὴν θὰ μιλήσουμε παρακάτω). Ὑστερα καὶ ὁ ποιητὴς Τ. Σ. Ἐλιοτ νομιζῶ ὅτι εἶναι ἀρκετὰ γνωστὸς στὸ ἑλληνικὸ κοινόν. Καὶ ὅταν ἀκόμα τοῦτο συμβαίνει νὰ μὴ γνωρίζει πλατεῖα τὰ ἔργα του (ἀνάμεσα στὰ ὅποια θὰ ἀναφέρουμε πρόχειρα τὴν «Ἐρημὴ Χώρα», τὰ «Τέσσερα Κουαρτέττα», τὴν «Τετάρτη τῶν Τεφρῶν» κ. ἄ. ὡς ποιητικὲς συνθέσεις καὶ «Τὸ Φόνος στὴ Μητρόπολη», «τὸ «Κοκτέιλ Πάρτυ», τὴν «Οἰκογενειακὴ Συγκέντρωση», τὸ «Βράχο» κ. ἄ. ὡς θεατρικὰ ἔργα), μολοτούτο ἀπὸ διάφορα ἄρθρα καὶ μελετήματα, πού ἔχουν κατὰ καιροὺς δημοσιεῖσθαι σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες, ἔχει γίνῃ εὐρύτατα γνωστὴ ἡ ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητάς του καὶ τοῦ χριστιανικοῦ μηνυματὸς του πού ἀπορρέει ἀπὸ τὰ πνευματικὰ του δημιουργήματα.

Ἄς ἔρθουμε στὸ ἔργο. Ἡ ὑπόθεσή του, πού ἀποτελεῖ τὸν καμθᾶ, πᾶνω στὸν ὁποῖον ἐργάστηκε ὁ ποιητὴς, γιὰ νὰ μᾶς δώσει ἕνα δραματικὸ ἔργο μὲ θάθος καὶ προεκτάσεις, στὴν ψυχὴ τοῦ σύγχρονου θεατῆ, ἀνάγεται στὸ 1162 μ. Χ., καὶ ἀναφέρεται στὴ μορφή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θωμᾶ Μπέκετ, ὁ ὁποῖος ὅταν ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος, ἀρνήθηκε νὰ ὑπηρετήσει μὲ δουλικότητα, ὅπως ἄξιωνε, τὸ βασιλιά Ἐρρίκο Β’ καὶ προτίμησε, προασπίζοντας τὰ πραγματικὰ καὶ ἀναφαίρετα δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας, νὰ θυσιαστῆ γιὰ χάρι τῆς. Ὁ Θωμᾶς Μπέκετ χρημάτισε στὴν ἀρχὴ καγκελλάριος τοῦ Ἐρρίκου Β’, στάθηκε δὲ ἱκανώτατος τόσο στὴ διοίκηση, ὅσο καὶ στὸ πεδίο τῆς μάχης, ὅπου διακρίθηκε γιὰ τὴ γενναϊότητά του. Μετὰ τὴ χρεῖα τοῦ θρόνου τῆς Καντερβουρίας, ὁ Ἐρρίκος διόρισε τὸν Μπέκετ Ἀρχιεπίσκοπο, πιστεύοντας ὅτι ἔτσι, θὰ μπορέσει νὰ τὸν ἔχει πειθίμιο ὄργανόν του. Ἀλλὰ ὁ Μπέκετ, ἀπο-

φασισμένοι να προασπίσει τὰ συμφέροντα καὶ τὰ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἀργεῖ νὰ ἔρθει σὲ σύγκρουση μὲ τὸν Ἑρρίκο, γιὰ νὰ δολοφονηθεῖ στὸ τέλος, πάνω στὰ ἱερὰ βῆμα τοῦ καθεδρικοῦ τοῦ Ναοῦ, ἀπὸ τέσσαρες ἱππότες τῆς βασιλικῆς αὐλῆς. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι ἱστορικό, καὶ παρουσιάζοντας ὁ Ἑλιοτ πάνω στὴ σκηνή, τὴ θυσία τοῦ ἡρώα του, τοῦ Θ. Μπέκετ, θέλησε νὰ ἐξάρει τὸ νόημα καὶ τὴ δικαίωση μιᾶς πνευματικῆς νίκης, ἐφ' ὅσον αὐτὸς προσπίζοντας τὴν Ἐκκλησία του, ἀπὸ τὴν αὐθαιρέσια τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὑποτάχτηκε στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πού εἶχε ὡς συνέπεια, τὸ θάνατο καὶ τὸ μαρτύριό του, γιὰ τὴ δόξα τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας. «Τὸ τέλος θὰ εἶναι ἀπλό, ξαφνικό, θεόσταλλτο» μᾶς λέει ὁ ἴδιος ὁ Μπέκετ στὸ ἔργο. Κι' ἄλλου, στὸ περίφημο χριστουγεννιάτικο κήρυμά του, στὸν Καθεδρικό Ναό του, θὰ μᾶς πει: «Ὁ ἀληθινὸς μάρτυρας, εἶναι ἐκεῖνος πού ἔγινε ὄργανο τοῦ Θεοῦ, πού ἔχασε τὴ θέλησή του μέσα στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πού δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, οὔτε κἂν τὴ δόξα τοῦ μάρτυρα».

Τὸ δραματικό αὐτὸ ἔργο τοῦ Ἑλιοτ, πού ἔχει ὄλα τὰ χαρακτηριστικά τῆς τραγωδίας, μὲ τις ἔντονες δραματικὲς συγκρούσεις του, ὅπως ἀναπηδῶν ἀπὸ τὸ ἔργο, καθὼς ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ τοὺς τέσσερεις πειρασμούς (πού προσπαθοῦν νὰ τὸν πείσουν νὰ ἐνδώσει), καὶ μὲ τὰ ἔξοχα χορικά του, πού ἐκφράζουν τὰ συναισθήματα καὶ τις ψυχικὲς ἀντιδράσεις γυναικῶν τῆς Καντερβουρίας, ἀποτελεῖ πραγματικά, ἕνα ἀριστούργημα τοῦ σύγχρονου ποιητικοῦ θεάτρου.

Ἡ ἔρμηνεία ἀπὸ τὸ θίασο τοῦ ΚΘΒΕ ὑπῆρξε ἐξαίρετη. Μᾶς συνεπῆρε πρῶτα-πρῶτα θερμὴ καὶ λιτὴ ἀπαγγελία τῆς κορυφαίας τοῦ χοροῦ κ. Θάλειας Καλλιγᾶ, ἡ ὁποία, χάρις στὴν ἐξαίρετη ἄρθρωσή της καὶ στοὺς λεπτούς, ἀλλὰ τόσο δραματικὸς κυματισμούς τῆς φωνῆς της, ἀπέδωσε τὸ ἱερὸ πάθος τῶν φτωχῶν καὶ λαϊκῶν γυναικῶν τῆς Καντερβουρίας. Τὰ ὑ-

πόλοιπα μέλη τοῦ χοροῦ, μὲ τις ρυθμισμένες κινήσεις τους καὶ τις ἀπλές, ἀλλὰ τόσο καλαίσθητες, ἐνδυμασίες τους, στάθηκαν ἕνας ἀποφασιστικὸς συντελεστής γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς παράστασης. Ἰδιαίτερος λόγος, πρέπει νὰ γίνεῖ ἀκόμα, γιὰ τὸν κ. Ἄ. Πέτσο, πού ὑποδύθηκε τὸ ρόλο τοῦ Θ. Μπέκετ. Κατόρθωσε μὲ τις συγκρατημένες κινήσεις του, μὲ τὴ σεμνότητα καὶ τὴ λιτότητα τῶν ἐκφραστικῶν του μέσων, καὶ μὲ μιὰ πλούσια σὲ ἐσωτερικότητα φωνὴ καὶ ἔκφραση, νὰ ἀποδώσει ὄλο τὸ ἐσωτερικὸ δρᾶμα ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς μορφῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ὁ κ. Ἀλέξης Σολωμὸς πού ὑπῆρξε ὁ σκηνοθέτης τοῦ ἔργου, ὁ σκηνογράφος καὶ ὁ ἐνδυματολόγος, πρόσθεσε μιὰν ἀκόμη μεγάλη ἐπιτυχία, στὸ τόσο πλούσιο ἐνεργητικό του.

Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Γιώργου Σεφέρη, ἦταν σωστὴ ἀναδημιουργία. Χωρὶς ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, τὸ ἀπέδωσε πιστὰ στὴ γλώσσα μας, ἀποδίνοντας μὲ ἔξοχους λυρικοὺς τόνους, σὲ μιὰν ἐξαιρετικὴ γιὰ τὴν πλαστικότητά της καὶ γιὰ τὸν πλοῦτο της δημοτικὴ γλώσσα, τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ τοῦ σύγχρονου ποιητικοῦ θεάτρου. Θὰ διαφωνοῦσα ὁμως μὲ τὸν τίτλο τοῦ ἔργου. Γιατί «Φονικὸ στὴν Ἐκκλησία»; Ἡ λέξη «φονικὸ» χρησιμοποιεῖται ὅταν φονεύονται πολλοὶ μαζί, καὶ ἡ λέξη «ἐκκλησία» δὲν ἀποδίδει τὸ «Cathedral» τοῦ ἀγγλικοῦ τίτλου. Στὴν ἔκδοση τῆς μετάφρασης αὐτῆς τοῦ «Ἰκαροῦ» πού τύπωσε ὁ ποιητὴς τὸ 1965, δικαιολογεῖ γιατί δὲν θέλησε νὰ χρησιμοποιήσει τὴ λέξη «μητρόπολη» (γιατί δὲν ἔχει, λέει, «σαφήνεια καὶ στὸν τίτλο θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει τὴν κατοικία ἢ τὰ γραφεῖα τοῦ Μητροπολίτη»). Δὲν μᾶς πείθει. Ἡ λέξη «μητρόπολη» περισσότερο σημαίνει τὸ Μητροπολιτικὸ Ναό. Ἀλλὰ θὰ μπορούσε νὰ τιτλοφορήσει τὸ ἔργο πιστότερα «Φόνος στὸν Καθεδρικό ἢ στὸ Μητροπολιτικὸ Ναό». Ἡ παρατήρηση πάντως αὐτὴ δὲν μειώνει τὴν ἀξία τῆς μεταφραστικῆς του ἐργασίας.

Ε.Ν. ΜΟΣΧΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Δημητρίου Κωνσταντέλου: «The Greek Orthodox Church, Faith, History and Practice» New York 1967.

Ἄκαταπόνητος ὁ π. Δημήτριος Κωνσταντέλος, Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ «Τιμίου Σταυροῦ» συνεχίζει τὴν θεολογικὴν του παρουσία στὴν Ἄμερικὴ. Τὸ τελευταῖο του ἔργο, ποὺ παρουσιάζουμε σήμερα, ἀγγλικά κι' αὐτὸ γραμμένο, ἀναφέρεται στὴν Ἱστορία, στὴν Πίστι καὶ στὴν πρακτικὴ ζωὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τῆς σελίδος του ἀναπηδᾷ ἡ θαθεῖα πίστις τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ ἀφοσίωσίς του στὸ δόγμα καὶ στὴν παράδοσι τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μας. Πραγματεύεται τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξι τῆς Ὁρθοδοξίας, παρουσιάζει τὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας, τὴν Λατρεία τῆς, τὴν ἱερὴ τῆς Παράδοσι καὶ τὴν ἐμφανίζει Ἐκκλησία Μεγάλων Πατέρων καὶ Ἁγίων καὶ Ἐκκλησία αἰσιοδοξίας καὶ πίστεως.

Ἡ ἐργασία του αὐτῆ, ὅπως μᾶς τονίζει στὸν πρόλογο, δὲν εἶναι μιὰ καθαρὰ ἐπισημονικὴ θεολογικὴ ἐργασία, προοριζομένη μόνον γιὰ εἰδικούς. Εἶναι μιὰ προσπάθεια ἐμφανίσεως τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀπαντώντας σὲ ἐρωτήματα, ποὺ θέτουν Ὁρθόδοξοι καὶ μὴ Ὁρθόδοξοι. Ἔτσι τὸ βιβλίον τοῦ π. Δημητρίου Κωνσταντέλου ἔχει μιὰ πλατεῖα σημασία καὶ μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ πολλοὺς σὲ μιὰ πρώτη γνωριμία μὲ τὴν Ὁρθοδοξία.

I. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

★

Θεοδώρου Στυλιανοῦ: «Ἀνήσυχα νερά», Λευκωσία 1967.

Ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τῆς ἡρωϊκῆς Κύπρου μᾶς ἦρθε τὸ βιβλιαράκι τοῦ κ. Στυλιανοῦ «Ἀνήσυχα νερά», ποὺ φιλοδοξεῖ, ὅπως λέει, «νὰ ρίξῃ τὴ δημιουργικὴ ἀνησυχία σ' ὄσους «φύσει καὶ θέσει» στέκουν δίπλα στὰ νιάτα». Μὲ πόνο γραμμένο, φανερώνει τὴν ἐπαφὴ τοῦ συγγραφέως μὲ τὴν κυπριακὴ νεολαία καὶ τὰ προβλήματά τῆς. Χωρὶς νὰ ἀποφεύγῃ μερικὲς ἐπαναλήψεις καὶ ἴσως μερικὲς θέσεις ποὺ ἔχουν κατὰ τὸ ἀπόλυτον, μᾶς παρουσιάζει ζωντανὰ καὶ ἐμπεριστατωμένα ὄλους τοὺς τομεῖς, ποὺ ἔρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ νεολαία καὶ διαγράφει τὸ χρέος τους. Μιλᾷ γιὰ τὴν οἰκογένεια καὶ τὸ σχολεῖον, τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν κοινωνία καὶ διαπιστώ-

νει τὰς ἐλλείψεις τῆς καὶ τὴν ἀρνητικὴν πολλὰς φορὰς ἀγωγήν ποὺ προσφέρουν οὗτοι νεοὺς μὲ τὸ παράδειγμά τους καὶ τὸ λόγο τους. Λέει: «Ὅ,τι δώσουμε στὰ παιδιά μας στὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον, θὰ τὸ ἀνταποδώσουν. Ἀγάπη τοὺς δώσατε; Ἀγάπη θὰ σκορπίσουν γύρω τους. Ὑποκρισία προσφέρατε; Ὑποκρισία θὰ εἰσπράξετε... Ἐμπάθεια σκορπίσατε; Μὲ ἐμπάθεια θὰ πληρωθῆτε». Καὶ στὸ κεφάλαιον «Κοινωνία» τονίζει: «Στὸ σχολεῖον τὰ παιδιά ἄκουσαν γιὰ τὸν ἐνάρετον βίον, γιὰ τὴν εἰλικρίνεια, τὴν ἀφιλοκέρδεια, τὴν ἐντιμότητα, τὰ ἰδανικά, τὴν αὐταπάρνησι, τὴν ἠθικὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Τὶ βλέπουν σάν πέσουν στὸ πέλαγος τῆς κοινωνίας; Τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσαν στὸ σχολεῖον. Ἀνατροπές, ταπεινοὺς συμβιβασμούς, βία, ἀδικία, συμφέρον, ἀνειλικρίνεια... Βλέπει γύρω του νὰ θριαμβεύῃ τὸ μῖσος καὶ ἡ χαιρεκακία, ἀκούει γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ βλέπει γύρω του πληθώρα ζωντανῶν παραδειγμάτων ἀνάξιοπρεπείας. Ἀνοίγεται μ' αὐτὴ τὴν ἀνατομία ὁ δρόμος γιὰ τὸν ἠθικὸν ἐκτραχηλισμόν».

Ἡ κριτικὴ ὄλων αὐτῶν τῶν παραγόντων καταλήγει στὴν ἀνάγκη ἐπανεξετάσεως τῆς πορείας μας, στὴν ἀνάγκη νὰ νοιώσουμε τὸ θαρὺν μας χρέος ἀπέναντι τῆς νεολαίας μας. Εἶναι μιὰ χιλιετηριῶν ἀλήθεια, μὰ καὶ τόσο βασικὴ. Εὐχαριστοῦμε τὸν κ. Στυλιανοῦ, ποὺ μᾶς τὴν ξαναθυμίζει.

★

A. καὶ J. Stylianos: The painted Chapel of the Holy Cross, Agia Irene, Troodos Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Κυπριακῶν Σπουδῶν, 1965.

Τὸ ζεῦγος Ἀνδρέας καὶ Ἰουδιθ Στυλιανοῦ ἔχουν πολλὰ προσφέρει καὶ προσφέρουν στὴν μελέτη καὶ στὴν παρουσίαι τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μνημείων τῆς Κύπρου. Κατὰσπαρτο εἶναι τὸ ἡρωϊκὸν μας νησί ἀπὸ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μεγάλους ναοὺς, γεμάτους μὲ βυζαντινὲς εἰκόνες. Τὶς ὠραιότερες ἔχει συγκεντρώσει ἡ ΟΥΝΕΣΚΟ σ' ἓνα μεγάλο πολυχρῶμον ἄλμπουμ μὲ πρόλογο στὰ ἀγγλικά τοῦ Ἀνδρέα Στυλιανοῦ. Μικρότερον βιβλιαράκι, ἐνδιαφέρον ὅμως κι' αὐτό, εἶναι οἱ «Ἐκκλησίες τῆς Κύπρου», ὅπου μᾶς περιγράφει ὄλους τοὺς ἀρχαίους ναοὺς τοῦ νησιοῦ. Τελευταῖα τοῦ μελέτη,

κι' αὐτὴ στὰ ἀγγλικά, εἶναι τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Ἁγία Εἰρήνη στὸ Τρόδος. Στὴ μελέτῃ του περιγράφει τὶς εἰκόνες τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ναΐσκου, ποὺ τὶς ἀνάγει στὸν 16ον αἰῶνα.

★

ΠΑΠΑΝΔΡΕΑ ΚΟΥΛΕΝΤΗ: Οἱ βυζαντινοὶ Ναοὶ τῆς Γαλάτας, 1966.

Ἡ ὄρεινὴ Γαλάτα τῆς Κύπρου εἶναι κατὰσπαρτὴ ἀπὸ πολλὰ βυζαντινὰ ἐκκλησάκια, ποὺ ἀπλᾶ μᾶς περιγράφει ὁ Παπανδρέας Κουλέντης. Τὰ περισσότερα εἶναι τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ ἔχουν ὠραίες τοιχογραφίες. Οἱ κυριώτεροι Ναοὶ εἶναι τῆς Παναγίας Ποδέθου, τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἢ Ἀρχαγγέλου καὶ τοῦ Ἁγίου Σωζομένου. Τὸ ποίημα τοῦ Π. Κ. κλείνει μὲ σύντομα βιογραφικὰ σημεῖωματα ἁγίων καὶ ἐπιφανῶν Ἱεραρχῶν, ποὺ κατήγοντο ἀπὸ τὴ Γαλάτα.

I. A.

★

«ΤΑ ΝΕΙΑΤΑ», τὸ μικρὸ φυλλάδιο ποὺ θγάζουν οἱ Χ.Μ.Ο. Τριπόλεως, εἶναι ἓνα ἀξιόλογο περιοδικὸ γιὰ νέους, ποὺ ἀξίζει πολλοὺς ἐπαίνους. Γραμμένο μὲ σωστὸ προσανατολισμὸ καὶ προπαντὸς μὲ νεανικὸ παλμὸ καὶ κέφι παρουσιάζει, κάθε φορὰ, ἐνδιαφέρουσα ὕλη, ἀπὸ τὸ σοβαρὸ ἄρθρο ὡς τὸ πικάντικο «κουτσομπολιό». Ἀλλὰ καὶ ἡ λογοτεχνικὴ του ὕλη εἶναι ἀξιοσημείωτη. Οἱ συνεργασίες τῶν μαθητῶν - ἀναγνώστων εἶναι πάντοτε προσεγμένες.

Τέτοιες προσπάθειες ἀξίζουν κάθε ἔπαινο καὶ εὐχόμεθα νὰ θροῦν μιμητές. Ὅχι γιατί ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ περιοδικὰ, ἀλλὰ γιατί στὰ νεῖατα ὑπάρχει καὶ ζωτικότητα καὶ πνευματικὸ ἀποθεματικὸ. Πρᾶγμα παρήγορο γιὰ τὴ νέα γενιά καὶ τὸν τόπο μας.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

★★★

«L' OPINION PUBLIQUE

(53η Συνέλευσις τῶν Semaines Sociales de France-Nice 1966) 1 τόμος σελ. 416. Ἐκδόσεις «Chronique Sociale de France» -16, rue du qlat - 69

Συνεχίζοντας τὴ μελέτῃ τῶν μεγάλων συγχρόνων προβλημάτων, οἱ «Semaines Sociales de France» ἐνεβάρυναν, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1966, εἰς τὰ ζητήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν κοινὴ γνώμη. Ὁ καθημερινὸς τύπος, καθὼς καὶ τὰ εἰδικὰ περιοδικὰ, παρουσίασαν τὴν ἀπήχηση τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς.

Τὰ κυριώτερα θέματα τῆς μελέτης αὐτῆς ἦταν ἡ γέννησις καὶ ἡ διαμόρφωσις τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ ἐπιστημονικὴ τῆς ἐξακριβωσις, τὰ μέσα ἐπικοινωνίας τῶν μαζῶν, οἱ δυνατότητες ἐλευθερίας καὶ δημοκρατίας. Ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ἡ διεθνὴς ζωὴ, ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ἡ Ἐκκλησία, οἱ ἀνάγκαι καὶ δημοκρατικοὶ κανόνες γιὰ τὸν ρόλο τοῦ τύπου καὶ τοῦ ραδιοφώνου-τηλεοράσεως.

Ἡ Semaine Sociale τῆς Nice, πιστὴ στὴ μελέτῃ τῶν ἀναγκαίων προϋποθέσεων γιὰ τὴν ἀσκηση τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, συνεδύασε μὲ τὴ μελέτῃ αὐτὴ τὶς συνομιλίαις τῆς Caen (1963) ἐπὶ τὴν δημοκρατικὴ κοινωνία, καὶ τὴν Semaine Sociale τῆς Grenoble (1960), σχετικὴ μὲ τὴν κοινωνικοποίηση, μὲ τὴν Semaine Sociale τοῦ Nancy (1955), ὅπου εἶχαν ἐξετασθῆ «ἡ τεχνικὴ τῆς διαδόσεως στὴ σύγχρονη κοινωνία, κινηματογράφος, τύπος, τηλεόρασις».

Οἱ συνεργάτες τῆς συλλογικῆς αὐτῆς ἐργασίας προήρχοντο ἀπὸ τοὺς πῶ διαφορετικούς κλάδους καὶ ὀρίζοντες: οἰκονομολόγοι, δημοσιογράφοι, κοινωνιολόγοι, φιλόσοφοι καὶ ἀνθρωπολόγοι (ἐθνολόγοι), νομικοὶ, διπλωμάτες, θεολόγοι καὶ ἠθικολόγοι, δημοσιολόγοι καὶ εἰδικοί στὰ θέματα τῆς δημοσίας γνώμης.

Τὸ ἔργο αὐτὸ ποὺ μᾶς παρέχει μὴ ὀλοκλήρωσι τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀνωτέρω προσώπων, παρουσιάζει ἐπίσης μὴ βιβλιογραφία ἀξιόλογη, καὶ ἀποτελεῖ ἓνα βιβλίον ἐπιστημονικὸ ποὺ διαβάζεται μὲ ἐνδιαφέρον. Τὰ προτερήματά του αὐτὰ τὸ καθιστοῦν ἓνα θαυμάσιον ἐργαλεῖον ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καὶ ἓνα ὄργανον πνευματικῆς καλλιέργειας γιὰ ὅσους ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν κοινὴ γνώμη, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς δημοσιογράφους, τοὺς δημοσιολόγους καὶ τοὺς πολίτας ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίσουν τὰ σύγχρονα μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας καὶ νὰ καταστοῦν περισσότερο φωτισμένοι καὶ περισσότερο ὑπεύθυνοι ἄνθρωποι.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «AKTINES». Ἐκδόσεις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233) — Θεσσαλονίκη: Ἀγίας Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατροίδης, κατοικία Μισραλιῶτων 13 Ἀθήναι (402) Ἔτησια συνδρομὴ δεχ. 70, ἐξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

*εἰς 7ην ἔκδοσιν
τὸ μνημειῶδες ἔργον τοῦ*

J. Holzner

« Π Α Υ Λ Ο Σ »

*Κατὰ μετάφρασιν ὑπὸ τοῦ
'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ*

Τιμᾶται δεμένον πολυτελῶς δραχ. 130

Παραγγελία: Βιβλιοπωλεῖον «Ζωῆς»

Καρότση 14, 'Αθῆναι — 124

Τηλ. 223 - 560

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

**ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ
ΣΧΕΣΕΩΝ**

ΑΡΧΑΙ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΑΘΗΤΙΚΗΝ ΗΛΙΚΙΑΝ

'Υπὸ

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

Ψυχιάτρου.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα. Τιμᾶται δραχ. 50.

*Κεντρικὴ διάθεσις τευχῶν καὶ παραγγελία: Γραφεῖα Περιοδικῶ «'Ακτῖνες»,
'Ακαδημίας 45, 'Αθῆναι 135, τηλ. 624-233.*

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΕΣ»

Ἀκαδημίας 45 (τ. τ. 135). Τηλ. 624-233. Ἀθήναι.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων «Ψυχολογία καὶ Ζωή» ἐκυκλοφόρησαν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον σειρὰ ἔργων τοῦ ψυχιάτρου-συγγραφέως Ἄρ. Α. Ἀσπιώτη ἀναφερομένων εἰς τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς ἡλικίας.

Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. *Τὸ παιδί καὶ ὁ χαρακτήρ.*
2. *Τὸ παιδί καὶ ὁ ψυχικὸς του κόσμος.*
3. *Τὸ παιδί καὶ ἡ σεξουαλικὴ διαφώτισις.*
4. *Τὸ παιδί καὶ ἡ οἰκογένεια.*
5. *Τὸ παιδί καὶ τὸ παιχνίδι.*
6. *Τὸ παιδί καὶ ἡ σχολικὴ του ζωὴ.*
7. *Τὸ παιδί καὶ ἡ κοινωνικὴ του ζωὴ.*
8. *Τὸ παιδί καὶ ἡ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγησις.*
9. *Τὸ παιδί καὶ τὸ μάθημα.*
10. *Ἡ ψυχικὴ ὑγιεινὴ τοῦ μαθητοῦ.*
11. *Τὰ δύσκολα παιδιὰ.*
12. *Οἱ φόβοι τοῦ παιδιοῦ καὶ αἱ ἀποτυχίαι του.*
13. *Τὰ ἐλαττώματα τῶν παιδιῶν.*
14. *Ἡ Ἀγωγή καὶ ὁ νέος ἄνθρωπος καὶ*
15. *Ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων (Ἀρχαὶ καὶ Ἑφαρμογαὶ κατὰ τὴν μαθητικὴν ἡλικίαν).*

Τὰ ὡς ἄνω ἔργα παρουσιάζουν τὰς θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς ἀπόψεις τῆς ἐπιστήμης διὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν σημερινῶν παιδιῶν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν των εἰς τὴν κανονικὴν καὶ πλήρη ἀνάπτυξιν μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως, ἀποτελοῦν δὲ ἕνα χρήσιμον βοήθημα διὰ τοὺς γονεῖς, τοὺς ἐκπαιδευτικούς, τοὺς κληρικούς, τοὺς ἰατροὺς, τοὺς ἀρχηγοὺς νεανικῶν ὁμάδων, τοὺς σπουδαστὰς ἀνωτάτων σχολῶν.

Ἐνεκα τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος τῶν ὡς ἄνω ἐκδόσεων, ἡ τιμὴ των ὄριση ὥστε νὰ εἶναι προσιτὴ εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τὰς ἀποκτήσουν.

Αἱ ἐκδόσεις μας εὐρίσκονται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα ὡς καὶ εἰς τὸ κεντρικὸν γραφεῖον διαθέσεως τευχῶν (Ἀκαδημίας 45, τ.τ. 135, τηλ. 624-233).